

บทที่ 3

บทบาทของรัฐบาลและผู้นำทางการเมืองไทยต่อขบวนการชาตินิยมลาว ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2482-2488)

3.1 แนวคิดชาตินิยมของผู้นำทางการเมืองไทย หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

การทำความเข้าใจบทบาทของรัฐบาลและผู้นำทางการเมืองไทย ที่มีต่อขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชลาวระหว่าง พ.ศ. 2483-2492 นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจแนวความคิดของผู้นำทางการเมืองไทยในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งมีแนวความคิดชาตินิยมเป็นแนวความคิดพื้นฐานอันสำคัญ ที่ส่งผลไปสู่การดำเนินการด้านต่างๆ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม แนวความคิดชาตินิยมเริ่มเห็นได้ชัดเจนในกลุ่มนักศึกษาไทยที่มีโอกาสเดินทางไปศึกษาในประเทศตะวันตก ในช่วงทศวรรษ 2460-2470 คนไทยรุ่นหนุ่มกลุ่มนี้ได้กลายมาเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทย จากการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 และบางคนได้มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชลาวในช่วงทศวรรษ 2480 ด้วย เช่น จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายปรีดี พนมยงค์ เป็นต้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นี้ ส่วนใหญ่เป็นสามัญชนที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ ได้เรียนรู้เกี่ยวกับความคิดสมัยใหม่ รวมทั้งเรื่องการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทำให้แนวความคิดของผู้นำทางการเมืองในช่วง พ.ศ. 2475 แตกต่างออกไปจากความคิดของผู้นำทางการเมืองไทยสมัยรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งจำกัดตัวอยู่เพียงกลุ่มชนชั้นสูง ได้แก่ พระมหากษัตริย์ เจ้าพระวงศ์ และเหล่าขุนนางเท่านั้น

ผู้นำทางการเมืองไทยยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีพื้นฐานความคิดทางการเมืองในลักษณะที่ยึดมั่นในชาติที่มีกษัตริย์เป็นประมุข เป็นเจ้าแผ่นดิน และเป็นเจ้าชีวิตของประชาชน มีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ โดยมีกลุ่มเจ้านายหรือเจ้าพระวงศ์ ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีเกียรติยศติดตัวมาแต่กำเนิดอยู่แล้วมารับผิดชอบดำเนินการปกครองบ้านเมือง ผู้นำทางการเมืองสมัยนี้เชื่อว่า สังคมของมนุษย์มีความไม่เท่าเทียมกันตามธรรมชาติ จึงเป็นความชอบธรรมของคนที่จะเป็นผู้กำหนดกติกาของสังคม เพื่อให้เกิดความสงบสุขในหมู่ราษฎร และยังคงรักษาอำนาจสิทธิประโยชน์ของตนไว้ได้ในฐานะผู้ปกครอง นอกจากกลุ่มเจ้าพระวงศ์แล้ว ผู้นำทางการเมืองไทยยังรวมไปถึงกลุ่มขุนนาง ที่เข้ามารับราชการเพื่อแสวงหาเกียรติยศและความมั่งคั่งอีกด้วย¹ ซึ่งผู้นำทางการเมืองในสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยรวมนั้นคิดว่า ระบอบการ

¹ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์วิชาการ, 2540), หน้า 37 และ 41.

ปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นี้ มีการเปลี่ยนแปลงได้ แต่จะต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยรักษาจารีตประเพณีดั้งเดิม ที่พวกเขาเห็นว่าดีงามไว้ให้มากที่สุด ความคิดนี้ตรงกันข้ามกับกลุ่มผู้นำยุคใหม่ในช่วงทศวรรษ 2470 ที่ต้องการการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยอย่างทันทีทันใด และมีแนวความคิดชาตินิยมสมัยใหม่เป็นพื้นฐานความคิดที่สำคัญ การอธิบายถึงเรื่องของแนวความคิดชาตินิยมในประเทศไทย สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ช่วง คือชาตินิยมในยุครัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในช่วงรัชกาลที่ 5-ทศวรรษ 2460 คือ ชาตินิยมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของชาติ และชาตินิยมสมัยใหม่ ซึ่งมีลักษณะของชาติที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง ถือเป็นแนวคิดหลักของผู้นำทางการเมืองไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2470 เป็นต้นมา

ชาตินิยมในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือในช่วงรัชกาลที่ 5 เริ่มขึ้นจากการที่ผู้ปกครองเห็นความสำคัญของราษฎรมากขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจากระบบส่วยและบรรณาการมาเป็นระบบเงินตรา² จึงเกิดภาพของรัฐชาติที่มีราษฎรเป็นพลเมืองในฐานะผู้ผลิต มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำ นอกจากนี้ รัชกาลที่ 5 ยังส่งเสริมนโยบายการสร้างชาติให้ทันสมัย เพื่อตอบโต้ท่าทีคุกคามของตะวันตก โดยเฉพาะการขยายตัวของลัทธิล่าอาณานิคม ส่งผลให้ภาพของ “ชาติ” ในรูปแบบนี้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และสืบเนื่องมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ที่ยังคงอยู่ในสังคมเศรษฐกิจแบบเดียวกัน แต่ในรัชสมัยนี้ ชนชั้นผู้นำไทยยังต้องพบกับปัญหาเพิ่มขึ้น จากความหวังเกรงว่า คนจีนที่อพยพเข้ามาทำมาหากินในไทย และมีอำนาจทางเศรษฐกิจมาก จะเข้ามามีอำนาจทางการเมืองด้วย และอาจจะนำแนวคิดในการล้มราชวงศ์กษัตริย์เข้ามาในไทย เหมือนกับที่พรรคก๊กมินตั๋ง ซึ่งนำโดย ดร.ซุน ยัต เซน (Dr. Sun Yat Sen) ปฏิบัติการล้มล้างราชวงศ์แมนจู และเปลี่ยนการปกครองในจีนเป็นระบอบสาธารณรัฐ เมื่อ พ.ศ. 2454 ดังนั้น รัชกาลที่ 6 จึงดำเนินการเพื่อสนับสนุนความรู้สึกราชาชาตินิยมไทย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำอย่างจริงจัง ควบคู่ไปกับการเน้นให้ราษฎรจงรักภักดีต่อ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” ผ่านสื่อด้านต่างๆ สู่อำนาจและราษฎรทั่วไป เช่น ออกพระบรมราโชวาท เผยแพร่บทพระราชนิพนธ์ สร้างสัญลักษณ์ของชาติ (ธงชาติ) พิมพ์หนังสือแจกจ่าย จัดการแสดงละคร เป็นต้น³ การสร้างชาตินิยมในลักษณะนี้ จึงเป็นทั้งการ

² อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ถึงพุทธศักราช ๒๔๗๕, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 247.

³ อัจฉราพร กมฺพทิสสมัย, อุดมการณ์ชาตินิยมของผู้นำไทย เอกสารในการสัมมนาเรื่อง “สองศตวรรษรัตนโกสินทร์: ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย”, จัดโดย สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และวารสารธรรมศาสตร์ วันที่ 20 สิงหาคม 2525, หน้า 40, ดูเพิ่มเติมได้จาก ม.ล. จุลลา งอนรด, “กำเนิดและความเป็นมาของลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิตแผนกวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513), หน้า 23-24.

สร้างความสามัคคีให้กับคนในชาติเพื่อให้ชาติมีความเข้มแข็ง และยังเป็นการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองของพระมหากษัตริย์เองด้วย⁴ เพราะนอกจากภัยจากการคุกคามของตะวันตกแล้ว การก่อตัวของกระแสความคิดที่ต้องการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองในหมู่คนไทยเอง ก็ปรากฏเด่นชัดมากขึ้นจากที่เคยปรากฏเพียงเล็กน้อยในสมัยรัชกาลก่อนหน้า ทำให้พระองค์รู้สึกกระแวง และยังส่งเสริมชาตินิยมอันมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางให้มั่นคงมากขึ้น

การก่อตัวของแนวคิดชาตินิยมสมัยใหม่อันมีประชาชนเป็นศูนย์กลางนั้น เริ่มเห็นเค้าลางได้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากนโยบายปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยของพระองค์ นอกจากจะเป็นการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับชาติตะวันตกแล้ว ในอีกด้านหนึ่งนโยบายนี้ได้กลายเป็นแรงกระตุ้นปฏิกิริยาของชนชั้นกลาง ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เกิดขึ้นจากระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ ชาลววิทย์ เกษตรศิริ กล่าวถึงการเกิดชนชั้นกลางของไทยไว้ว่า

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ (ที่เป็นการผลิตทางการเกษตรเพื่อการส่งออก) การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ทำให้มีการสถาปนาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช การปฏิรูปการปกครองแผ่นดินที่ครอบคลุมถึงการปรับระบบการคลัง การศึกษา การศาสนา ฯลฯ... ชนชั้นนี้จะอยู่คาบเกี่ยวระหว่างกลางของเจ้า-ข้าราชการชั้นสูงกับราษฎร... ที่ส่วนหนึ่งจะอยู่ในวงราชการและพลเรือนอันเป็นสถาบันข้าราชการใหม่... อีกส่วนหนึ่งที่อยู่นอกระบบราชการ อาจเป็นนักเขียนนักหนังสือพิมพ์ ตลอดจนนักธุรกิจและผู้ประกอบการค้า⁵

การเติบโตของชนชั้นกลางท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัย ก่อให้เกิดความต้องการที่จะเรียกร้องสิทธิในการมีส่วนร่วมในระบบการปกครอง เริ่มเห็นว่าประชาชนต่างหากที่เป็นส่วนสำคัญที่สุดของชาติ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 6 แม้ว่าพระองค์จะไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ก็ได้เปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมือง เพื่อพระองค์จะได้ทราบกระแสความคิดทางการเมืองของประชาชนให้ดียิ่งขึ้น แต่โอกาสนี้ได้กลายเป็นปัจจัยที่ทำให้แนวความคิดชาตินิยมสมัยใหม่ในหมู่ชนชั้นกลาง ถ่างทอดไปสู่ประชาชนทั่วไปผ่าน

⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย (พ.ศ. 2411-2475), (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2518), หน้า 81.

⁵ ชาลววิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทยยุคปัจจุบัน, (เอกสารโรเนียว) (คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533), หน้า 48.

ทางหนังสือพิมพ์และบทความต่างๆ⁶ ทำให้ชาตินิยมสมัยใหม่มีความชัดเจนมากขึ้น จนกระทั่งกลายเป็นพลังในการก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองในรัชกาลต่อมา ดังที่อรรถพร กมุทพิสมัย กล่าวไว้ว่า

“ความทันสมัย” ที่ผู้นำเป็นผู้หยิบยื่นให้ นั้น ได้กลายเป็นที่มาแห่งคำถามและเสียงเรียกร้องถึงบทบาทของประชาชน ในฐานะผู้ร่วมกำหนดความเปลี่ยนแปลงของประเทศในฐานะ “ความเป็นเจ้าของชาติ” โดยเท่าเทียมกัน และเมื่อเสียงเรียกร้องดังกล่าวมิได้รับการสนองตอบทั้งยังกลายเป็นความคิดปฏิกริยา เพราะผู้นำยังคงผดุงความเป็น “ผู้นำไทย” ในคดีเก่า มิได้มีการปรับเปลี่ยนนโยบายและบทบาทในขณะที่สภาพแวดล้อมของสังคมมิได้หยุดนิ่ง ปัญหาการทำทายอำนาจอันชอบธรรมของผู้นำในระบบเดิมจึงเป็นเรื่องที่มีอาจจะหลีกเลี่ยงได้”

แนวคิดชาตินิยมสมัยใหม่นี้ มีลักษณะแตกต่างกับแนวคิดชาตินิยมที่พระมหากษัตริย์ในระบบบ่อน้ำเค็มกล่าวอ้างถึง นครินทร์ เมฆไตรรัตน์กล่าวไว้ว่า

ชาติที่ผู้นำรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์เอ่ยถึงจะมีความหมายก็ต่อเมื่อมีกษัตริย์เป็นผู้นำ เหมือนกับร่างกายที่ต้องมีศีรษะ แต่ชาติของนักชาตินิยมจะต้องเป็นชาติที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน ผู้คนอยู่ร่วมกันโดยมีชีวิตจิตใจ ภาษาและวัฒนธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว⁷

ผู้นำทางการเมืองไทยที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้รับแนวคิดชาตินิยมสมัยใหม่มาจากการได้ไปศึกษาในต่างประเทศ รวมทั้งได้รับอิทธิพลจากกระแสการเมืองและสภาพสังคมที่เกิดขึ้นทั้งภายนอกและภายในประเทศ กล่าวได้ว่าการได้มีโอกาสไปเรียนหนังสือในต่างประเทศ เช่น อังกฤษ และฝรั่งเศส ทำให้พวกเขาได้รับความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น ได้ศึกษางานเขียนของนักคิดนักเขียนชาวตะวันตก ซึ่งนอกจากจะได้รับความรู้ด้านการปกครองในรูปแบบทฤษฎีแล้ว กลุ่มผู้นำทางการเมืองไทยยังได้รับรู้ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นจริงในประเทศอื่นๆ ด้วย เช่น การปฏิวัติของฝรั่งเศส พ.ศ. 2332 ที่ถือว่า

⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อ้างแล้ว, หน้า 81-82.

⁷ อรรถพร กมุทพิสมัย, อ้างแล้ว, หน้า 25.

⁸ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, อ้างแล้ว, หน้า 8.

เป็นต้นกำเนิดของการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่ระบอบประชาธิปไตยของหลายๆ ประเทศ ทั้งในทวีปเอเชียและยุโรป การพัฒนาทางทหารของญี่ปุ่นจนรบชนะรัสเซียในปี พ.ศ. 2448 การปฏิวัติในจีน การสร้างชาติให้ทันสมัย การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างฉับพลัน เช่น การตัดผมเปียทิ้ง และเปลี่ยนระบอบการปกครองเป็นระบอบสาธารณรัฐใน พ.ศ. 2454 การปฏิวัติในประเทศรัสเซีย ล้มล้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของพระเจ้าซาร์ ใน พ.ศ. 2461 เป็นต้น⁹ อิทธิพลจากต่างประเทศนี้ จุดประกายแนวคิดชาตินิยมในกลุ่มนักศึกษาไทย และเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความปรารถนาอย่างแรงกล้า ที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศไทย ให้เป็นระบอบประชาธิปไตย

ส่วนอิทธิพลจากภายในประเทศ ได้แก่ การเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง หรือ กบฏ ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454) โดยกลุ่มนายทหารหนุ่มที่ไม่พอใจนโยบายและแนวทางการบริหารประเทศของพระมหากษัตริย์ มีความรู้สึกในทางลบต่อพระราชกรณียกิจบางประการของรัชกาลที่ 6 เช่น เรื่องการให้ความสำคัญเฉพาะกลุ่มข้าราชการบางกลุ่ม การสนับสนุนกองเสือป่า เป็นต้น แม้ว่าการก่อการครั้งนี้จะไม่ประสบความสำเร็จ แต่ก็เป็นการเผยแพร่แนวคิดใหม่สู่ประชาชนทั่วไป คือแนวคิดที่ว่า “สถาบันผู้นำเป็นเรื่องที่เปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม ส่วนจะเป็นรูปแบบใดนั้นต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศโดยรวม ศักดิ์ศรีของประเทศมิได้อยู่ที่ตัวผู้นำ แต่ต้องเน้นความเจริญของประเทศและความสุขสมบูรณ์ของประชาชน” และการเน้นที่ “ชาติ ศาสนา บ้านเมือง” ไม่ใช่ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” ดังเดิม¹⁰ นอกจากนั้น ความเคลื่อนไหวในครั้งนี้ ยังส่งผลกระทบต่อกลุ่ม “ชนชั้นกลาง” ด้วย เช่น กลุ่มพ่อค้า ที่ต้องการค้าขายแบบอิสระมากขึ้น ตามระบบการค้าสมัยใหม่ของโลก ไม่นิยมการผูกขาดหรือระบบบรรณาการแบบเดิม กลุ่มนักหนังสือพิมพ์แสดงความคิดเห็นผ่านการเขียนบทความต่างๆ เกี่ยวกับการปกครองแบบประชาธิปไตย¹¹ เป็นต้น “ชาติ” ในความหมายใหม่นี้ เริ่มเกิดขึ้นในกลุ่มทหารรุ่นใหม่บางส่วนด้วย และกลายเป็นแนวคิดสำคัญของพวกเขา ดังที่ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์กล่าวว่า “สำหรับนายทหารรุ่นหนุ่มบางส่วน ในทศวรรษ 2470 แนวความคิดเรื่อง “ชาติ” ได้กลายมาเป็นองค์ประกอบของชีวิตและความคิด ที่มีความสำคัญสูงกว่าเรื่องอื่นใดทั้งหมด”¹² ดังนั้นจึงถือได้ว่า ภายในประเทศไทยในช่วงรัชกาลที่ 6-7 มีกลุ่มคนที่มีแนวความคิดแบบสมัยใหม่ ทำการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นภายในประเทศ และได้ส่งผลกระทบต่อความคิดที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎรด้วย แต่ในขณะที่

⁹ ปรีดี พนมยงค์, ชีวิตผันผวนของข้าพเจ้า, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, 2529), หน้า 20, ดูเพิ่มเติมได้จาก Lt. Col. H. R. Chakrabarty, *Vietnam, Kampuchea, Laos Bound in Comradeship Volume II*, (New Delhi: Patriot Publishers, 1988), p.639 และ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. อ่างแล้ว, หน้า 64.

¹⁰ อัจฉราพร กมุทพิสมัย, อ่างแล้ว, หน้า 28.

¹¹ ดูเพิ่มเติมใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, อ่างแล้ว, หน้า 88.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 64.

เดียวกัน ฝ่ายพระมหากษัตริย์ไทยซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำทางการเมืองเดิม ยังไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นประชาธิปไตยอย่างฉับพลัน เนื่องจากเห็นว่าประชาชนยังไม่มีความพร้อม และยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องประชาธิปไตยดีพอ อำนาจทางการเมืองจึงอาจจะไปตกอยู่ในมือของคณะใดคณะหนึ่งเพียงคณะเดียว พระมหากษัตริย์ไทยมองว่าการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ เกิดจากคนภายในเมืองหลวงเท่านั้น ไม่สอดคล้องกับความคิดของประชาชนในท้องถิ่นอื่นๆ เท่าใดนัก¹³ เมื่อความคิดของคนสองกลุ่ม คือ กลุ่มผู้ปกครองเดิมและกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่แตกต่างกันเช่นนี้ จึงส่งผลให้เกิดความขัดแย้งทางการเมือง และเมื่อรวมกับแนวคิดชาตินิยมที่ทวีความรุนแรงขึ้น จึงนำไปสู่การปฏิวัติในปี พ.ศ. 2475 ในที่สุด ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ อธิบายถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

ลัทธิชาตินิยมมีรากฐานของความรู้สึกลึกซึ้งคิดว่า “ตน” และประชาชนทั้งหมดเป็นเจ้าของประเทศร่วมกัน มีส่วนได้เสียกับการบริหารของรัฐบาล... การเติบโตของลัทธิชาตินิยม และคนชั้นกลางซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำใหม่ของสยามนำมาซึ่งการแสวงหาลัทธิการเมืองและอุดมการณ์แบบใหม่ ที่จะเปลี่ยนระบอบการปกครองประเทศ เพื่อความเจริญของบ้านเมืองโดยรวม การปกครองโดยพระมหากษัตริย์หรือคณะเจ้านายเพียงกลุ่มเดียวตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่อาจตอบสนองความต้องการของคนชั้นกลางได้อีกต่อไป และการแสวงหาลัทธิการเมืองใหม่ในสยามนี้ได้พุ่งเป้าไปที่ลัทธิประชาธิปไตยและการปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญ มีรัฐสภาเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นกระแสเดียวกันกับที่ลัทธินี้ได้เฟื่องฟูอย่างมากภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง¹⁴

แนวคิดชาตินิยมสมัยใหม่ได้เข้ามาบีบบทบาทสำคัญต่อผู้นำในคณะราษฎร และได้กลายเป็นพลังที่เข้มแข็งโดดเด่นมากขึ้น ตั้งแต่ พ.ศ. 2476 เป็นต้นมา รวมทั้งยังเป็นอิทธิพลหลักในการดำเนินการเรื่องต่างๆ ซึ่งแสดงออกอย่างชัดเจนในการเขียนหลัก 6 ประการ¹⁵ ที่นำมาใช้เป็นนโยบายของ

¹³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อ้างแล้ว, หน้า 169.

¹⁴ ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2475 และ 1 ปี หลังการปฏิวัติ, (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543), หน้า 38-39.

¹⁵ หลัก 6 ประการของคณะราษฎร คือ

1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง
2. จะรักษาความปลอดภัยในประเทศให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก

รัฐบาลหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การแต่งเพลงชาติ (พ.ศ. 2477) และการสร้างอนุสาวรีย์ตามจังหวัดต่างๆ (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2478 เป็นต้นมา) ด้วย แม้ว่าภายในคณะราษฎรจะประกอบด้วยบุคคลที่มีความคิดหลากหลาย ไม่ได้เป็นคณะที่เชื่อมั่นในลัทธิใดลัทธิหนึ่งอย่างชัดเจน เช่น มีทั้งคนที่นิยมลัทธิรัฐธรรมนูญ (constitutionalism), ชาตินิยม (nationalism), สังคมนิยม (socialism), หรือลัทธิทหาร (militarism)¹⁶ นอกจากนั้นคณะราษฎรยังต้องเข้าไปมีความสัมพันธ์กับกลุ่มคนอีกมากมาย เช่น พระมหากษัตริย์ เจ้านาย ชาวต่างชาติ ชนชั้นกลาง ฯลฯ แต่แนวคิดชาตินิยมก็ยังคงเป็นแนวคิดหลักของผู้นำในคณะราษฎร นครินทร์ เมฆไตรรัตน์สรุปเรื่องนี้ไว้ว่า ลัทธิชาตินิยมของไทยกลายเป็นพลังทั้งในทางความคิดและในทางการเมือง ที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดแนวนโยบาย และการปฏิบัติงานของรัฐบาล ซึ่งมีพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นผู้นำ โดยมีระดับความเข้มข้นที่เห็นได้ชัดในส่วนของแนวนโยบายทางสังคม และวัฒนธรรม มากกว่าทางเศรษฐกิจและการเมือง เนื่องด้วยในสมัยนั้นยังมีข้อจำกัดและมีอุปสรรคปรากฏในหลายๆ ด้าน เช่น ปัญหาเรื่องงบประมาณ ภาวะสงครามโลก ปัญหาข้อจำกัดในสัญญาทางพระราชไมตรีที่ไม่เสมอภาค รวมทั้งในส่วนของผู้นำทางการเมืองเอง เช่น พระยาพหลพลพยุหเสนา ที่ต้องการดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไป ยึดทางสายกลางมากกว่าการเร่งผลักดัน เป็นต้น¹⁷

จนกระทั่งมาถึงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2481-2487) การขึ้นมาใช้อำนาจทางการเมืองในช่วงแรกนี้ ถือได้ว่าค่อนข้างมีความมั่นคง เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากพระยาพหลพลพยุหเสนา (นายกรัฐมนตรีในช่วง พ.ศ. 2476-2481) มีกำลังทหารสนับสนุน และมีนาขปริดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้นำคนสำคัญคนหนึ่งในการราษฎร มาเข้าร่วมในการรัฐบาลด้วย แต่รัฐบาลยังต้องการกำลังสนับสนุนจากประชาชนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากในช่วงนี้ ประเทศไทยต้องพบกับปัญหาการกระทบกระทั่งเรื่องดินแดนกับฝรั่งเศส จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องการเรียกร้อง

-
3. จะต้องบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะพยายามหางานให้ราษฎรทำโดยเต็มความสามารถ จะร่าง โครงการแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก
  4. จะต้องให้ราษฎรได้มีสิทธิเสมอภาคกัน
  5. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพมีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการ ดังกล่าวข้างต้น
  6. จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ข้อมูลจาก รุ่งฤทธิ สุยามานนท์, นโยบายรัฐบาลไทย 2475-2519, (เอกสารประกอบการศึกษาของแผนกวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 1.

¹⁶ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, พลังของกระแสชาตินิยมกับการเมืองไทยในทศวรรษ 2470-2480, (เอกสารประกอบการสัมมนา) จัดโดยภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันจันทร์ที่ 8 พฤศจิกายน 2542, หน้า 36.

¹⁷ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, เพิ่งอ้าง, หน้า 51-52.

ดินแดนมโนไพร จำปาศักดิ์ และหลวงพระบางฝั่งขวาแม่น้ำโขง ซึ่งเป็น “ดินแดนที่ไทยเสียให้กับฝรั่งเศส”¹⁸ ในปี พ.ศ. 2446 และต้องการลดอิทธิพลทางเศรษฐกิจของคนจีน ดังนั้น รัฐบาลจึงใช้วิธีการปลูกฝังแนวคิดชาตินิยมสู่ประชาชน โดยมีหลวงวิจิตรวาทการเป็นตัวหลักในการดำเนินการส่งเสริมให้คนไทยรักชาติ มีความสามัคคี ร่วมสนับสนุนการ “เรียกร้องดินแดนคืน” ร่วมนิยามไทยใช้ของไทย ส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีไทย สงวนอาชีพบางอย่างให้กับคนไทยเพื่อกีดกันคนจีน เช่น อาชีพขับรถรับจ้าง อาชีพประมง เป็นต้น รวมทั้งยังมีการออกกฎหมาย 12 ฉบับ เช่น กำหนดการแต่งกาย การเคารพธงชาติ เป็นต้น เพื่อส่งเสริมให้คนไทยมีความเจริญทัดเทียมกับประเทศตะวันตก

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินการเผยแพร่แนวคิดชาตินิยมให้กับประชาชนไทยในหลายทาง ที่สำคัญคือผ่านทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เพื่อให้เข้าถึงประชาชนในทุกๆ ระดับทั่วประเทศ รายการที่เป็นสื่อกลางสำคัญ คือ รายการสนทนาระหว่างนายมัน ชูชาติ และนายคงรักไทย เริ่มกระจายเสียงตั้งแต่ พ.ศ. 2482-2487¹⁹ มีวัตถุประสงค์หลักคือการปลูกจิตสำนึกชาตินิยมให้กับประชาชนไทย นอกจากนั้น เขายังได้แสดงสุนทรพจน์ในนาม “สมัคคีไชย” ให้คำขวัญส่งเสริมเพลงปลุกใจ ฯลฯ ผ่านทางการกระจายเสียงทางวิทยุอีกด้วย โดยเนื้อหาหลักนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นการเผยแพร่แนวคิดชาตินิยมสู่ประชาชน

วิธีการเผยแพร่แนวคิดชาตินิยมสู่ประชาชนที่สำคัญอีกทางหนึ่ง คือการเผยแพร่ผ่านงานเขียนและงานละครของหลวงวิจิตรวาทการ จากการแบ่งของจิรพร วิทวัสศักดิ์พันธุ์ กล่าวว่า ในช่วงแรกของงานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการ คือ ยุคของคณะราษฎร (พ.ศ. 2476-2480) งานเขียนจะมีลักษณะ “สะท้อนให้เห็นถึงนโยบายของคณะราษฎรในการที่จะสร้างศูนย์กลางทางวัฒนธรรมใหม่ที่มีใช้ราชสำนัก... รณรงค์แนวคิดเรื่องชาติว่าเป็นสิ่งอันชอบธรรมซึ่งคนไทยต้องปกป้องรักษาด้วยชีวิต”²⁰ เช่น เรื่อง เลือดสุพรรณ ราชมนู พระเจ้ากรุงธน ศีกกลาง เป็นต้น ยุคที่สองคือยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2484) เน้นการปลูกฝังแนวคิดชาตินิยมและสนับสนุนนโยบายวัฒนธรรม

¹⁸ ดูเพิ่มเติมเกี่ยวกับการตีความของคำว่า “การเสียดินแดน” และ “การเรียกร้องดินแดนคืน” ได้ใน ชำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, “การเรียกร้องดินแดน พ.ศ. 2483: พิจารณาปัจจัยภายในเชิงคำอธิบาย” สมุดสังคมศาสตร์, 12, 3-4 (กุมภาพันธ์-กรกฎาคม 2533), หน้า 23-83.

¹⁹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “ลัทธิชาตินิยม-ลัทธิทหาร: รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม 2481-2487,” ใน บันทึกการสัมมนาจอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ชำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ และวิมลย์ พงศ์พนิตานนท์ บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2540), หน้า 386.

²⁰ จิรพร วิทวัสศักดิ์พันธุ์, “นโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม” ใน บันทึกการสัมมนาจอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่, หน้า 266.

แห่งชาติ เน้นเรื่องการรวมชาติ เสียสละเพื่อชาติ และความเป็นชาติมหาอำนาจของไทย เช่น เรื่อง มหาเทวี เจ้าหญิงแสนหวี น่านเจ้า พ่อขุนผาเมือง อนุสาวรีย์ไทย เป็นต้น²¹

จะเห็นได้ว่า งานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการในช่วงรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีลักษณะเน้นการสร้างสำนึกชาตินิยมให้กับคนไทยอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่อง มหาเทวี และ เจ้าหญิงแสนหวี เป็นการสนับสนุนนโยบายรวมชาติไทย แสดงให้เห็นว่าคนที่มีเชื้อชาติไทยไม่ว่าจะอยู่ที่ใด ก็ถือว่าเป็นคนไทยเหมือนกัน ดังนั้น คนไทยควรจะสามัคคีกัน อยู่รวมกันเพื่อร่วมพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรือง ส่วนละครเรื่อง น่านเจ้า นั้น กระตุ้นความรู้สึกชาตินิยม โดยแสดงให้เห็นว่าคนไทยถูกขับไล่ออกจากบ้านเกิดเมืองนอนของตนจากทางตอนใต้ของจีน จนถอยร่นมาอยู่ในดินแดนแหลมทอง ทำให้ละครเรื่องนี้มีส่วนสร้างความชอบธรรมให้กับการตัดสินใจของรัฐบาล ในการ “เรียกครองดินแดนคืน” ด้วยเหตุผลว่า คนไทยจะต้องต่อสู้เพื่อรักษาดินแดนของตนให้ดีที่สุด²² ดังที่กล่าวมานี้ เป็นตัวอย่างของการแทรกแนวคิดชาตินิยม ในงานเขียนบทละครของหลวงวิจิตรวาทการ เพื่อส่งผ่านสู่ประชาชนในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม นอกจากนโยบายส่งเสริมชาตินิยมของรัฐบาลแล้ว แนวความคิดชาตินิยมยังเป็นอิทธิพลสำคัญเบื้องหลังการดำเนินการของขบวนการเสรีไทย ซึ่งเป็นขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง โดยมีนายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้นำ มีหลักการคือมุ่งเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อชาติ รักษาเอกราชและอธิปไตยของไทย

สรุปแล้ว ผู้นำทางการเมืองไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีแนวคิดชาตินิยมสมัยใหม่ ที่เน้นประชาชนเป็นส่วนสำคัญของชาติ เป็นพื้นฐานความคิดสำคัญ และใช้แนวคิดนี้เป็นแกนหลักในการดำเนินการในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างความมั่นคงทางการเมืองภายใน การต่อต้านจักรวรรดินิยมตะวันตก การจัดการกับปัญหาเรื่องดินแดน ฯลฯ นอกจากนั้น แนวคิดนี้ยังเป็นส่วนสำคัญอย่างมากต่อบทบาทของรัฐบาลและผู้นำทางการเมืองไทย ที่มีต่อขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชลาว ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาในครั้งนี้

²¹ ยุคที่สามคือยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เนื่องจากถูกจับกุมในฐานะอาชญากรสงคราม จึงหันไปเขียนเรื่องในแนวผจญภัย และยุคที่สี่ (จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่สอง พ.ศ. 2491) เน้นบทละครที่เสนอความรักชาติ ปลุกฝังให้คนไทยเป็นคนดีมีศีลธรรม และเสียสละเพื่อชาติ, ข้อมูลจาก จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์, อ้างแล้ว, หน้า 266-269.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 268.

3.2 นโยบายด้านต่างประเทศของไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ที่ส่งผลต่อดินแดนลาว

เนื่องจากการคุกคามของประเศมหาอำนาจตะวันตก ต่อประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้นำทางการเมืองไทยในสมัย รัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 5 จึงพยายามหาทางโอนอ่อนผ่อนตาม ประนีประนอมเพื่อป้องกันการขัดแย้งกับประเทศตะวันตกเหล่านั้น และใช้วิธีการคานอำนาจ โดยให้มหาอำนาจชาติหนึ่งถ่วงดุลอำนาจของมหาอำนาจอีกชาติหนึ่ง²³ เช่น การรักษาดุลอำนาจระหว่าง อังกฤษและฝรั่งเศสที่มีต่อไทย การผูกมิตรกับรัสเซียและเยอรมนี เป็นต้น นอกจากการดำเนินนโยบายนี้ ไทยยังปรับปรุงนโยบายภายในให้มีเสถียรภาพมากยิ่งขึ้นควบคู่กันไปด้วย มีการกำหนดเขตแดนของรัฐให้มีความชัดเจนมากขึ้น โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่พระองค์พร้อมสนุนย์อำนาจมาไว้ที่ส่วนกลาง จัดระบบการบริหารงาน และการปกครองดินแดนชายเขตพระราชอาณาจักรใหม่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น การส่งข้าหลวงจากส่วนกลางออกไปปกครอง เป็นต้น²⁴ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าไทยจะพยายามเจรจาทางการทูต เพื่อรักษาเอกราชของชาติจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก ที่เข้ามายึดครองดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายแห่งแล้ว โดยยินยอมทำสัญญาที่เสียเปรียบ ยอมเสียดินแดนนอกอาณาเขต แต่ไทยยังคงต้องยอมสละการอ้างสิทธิที่ลาวเคยเป็นประเทศราชของไทยไปให้กับฝรั่งเศส เพื่อแลกกับการรักษาเอกราชของชาติเอาไว้ มิเช่นนั้นแล้วไทยอาจต้องตกเป็นเมืองขึ้นเหมือนกับที่เกิดขึ้นกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างแน่นอน

“การเสียดินแดนของไทย” แบ่งได้เป็นสองช่วง คือ ในช่วงแรกระหว่าง พ.ศ. 2410-2436 ให้กับฝรั่งเศส ได้แก่ ดินแดนกัมพูชาส่วนนอก พ.ศ. 2410 แคว้นสิบสองจุไทย พ.ศ. 2431 หัวเมืองเงี้ยวทั้ง 5 และหัวเมืองกะเหรี่ยงตะวันออก พ.ศ. 2435 รวมทั้งดินแดนลาวฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง พ.ศ. 2436 ในช่วงต่อมาระหว่าง พ.ศ. 2446-2452 ให้ฝรั่งเศสและอังกฤษ ได้แก่ ดินแดนในส่วนเมืองมโนไพร จำปาศักดิ์ หลวงพระบางทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง พ.ศ. 2446 และมณฑลบูรพา พ.ศ. 2449 ให้ฝรั่งเศส รัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิส พ.ศ. 2452 ให้อังกฤษ²⁵ ซึ่งในส่วนของดินแดนลาว “การเสียดินแดนของไทย” ให้ฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2446 นี้ ถือเป็นการยุติความขัดแย้งในเรื่องดินแดนระหว่างไทยกับฝรั่งเศสที่ยืดเยื้อมานาน มีการลงนามในอนุสัญญาไทย-ฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 13

²³ เพ็ญศรี คุ้ม, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย, (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2542), หน้า 3, ดูเพิ่มเติมได้จาก โรจน์ จินตมาศ, “แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่หนึ่งของไทย,” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531), หน้า 22.

²⁴ เบนจามิน เอ. บัทสัน, อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม, กาญจนี ละอองศรี บรรณาธิการแปล, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543), หน้า 16.

²⁵ เพ็ญศรี คุ้ม, อ้างแล้ว, หน้า 139.

กฎหมาย 2446 ซึ่งมีสาระสำคัญคือ 1) ไทยต้องสละสิทธิของไทยทั้งหมดเหนือดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส คือ หลวงพระบางฝั่งขวา มโนไพร และจำปาศักดิ์ 2) ฝรั่งเศสยอมผ่อนคลายสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ไทย 3) ฝรั่งเศสจะถอนตัวออกจากจันทบุรีที่ปิดครองมาตั้งแต่ พ.ศ. 2437²⁶

จากการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 5-8 เห็นได้อย่างชัดเจนว่า นโยบายที่สำคัญที่สุดของไทย คือความพยายามรักษาเอกราชของชาติไทย และพยายามดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาค เพื่อให้ไทยมีอำนาจอธิปไตยอย่างสมบูรณ์ ทั้งทางด้านการศาล และการกำหนดอัตราภาษีศุลกากร โดยจำเป็นที่จะต้องแลกกับดินแดนบางส่วนไป ถึงแม้ว่าไทยจะพยายามคานดุลอำนาจของอังกฤษและฝรั่งเศสให้เท่าเทียมกัน แต่ไทยไม่ได้รับความช่วยเหลือจากประเทศมหาอำนาจเหล่านี้มากเท่าใดนัก เมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ความขัดแย้งจริงๆ ชาติตะวันตกย่อมหวังจะปกป้องและหาประโยชน์ให้ตนมากที่สุด ดังนั้น ไทยจึงจำเป็นต้องพัฒนาชาติให้ทัดเทียมกับประเทศที่เจริญแล้วให้ได้ด้วยตัวเองควบคู่กันไปด้วย จนกระทั่งไทยได้เข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2460²⁷ และได้เข้าร่วมประชุมสันติภาพ ณ กรุงปารีส เพื่อร่วมในการลงนามในสนธิสัญญาแวร์ซายส์ จนกระทั่งได้เป็นสมาชิกขององค์การสันนิบาตชาติ ซึ่งส่งผลให้ประเทศผู้แพ้สงคราม ได้แก่ เยอรมนี และออสเตรีย-ฮังการี ต้องยอมยกเลิกสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับไทย และไทยเองได้เรียกร้องให้ประเทศตะวันตกอื่นๆ ทบทวนสนธิสัญญาที่เคยทำไว้กับไทยใหม่อีกครั้ง โดยประเทศสหรัฐอเมริกายินดีให้ความร่วมมือกับไทยด้วย รัชกาลที่ 6 จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้คณะผู้แทนไทย ซึ่งมีพระยาภักดีฉัตร (ดร.พรานซีส บี. แซย์) ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศของไทยเป็นหัวหน้าคณะ ออกเดินทางไปเจรจาขอเปลี่ยนแปลงสัญญากับสหรัฐอเมริกาใหม่ ให้ไทยได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และมีสิทธิทางการศาลและการค้ามากขึ้น แต่ยังคงเหลือข้อจำกัดอยู่บ้าง เช่น กงสุลต่างประเทศยังคงมีอำนาจในการถอนคดี จนกว่าไทยจะประกาศใช้ประมวลกฎหมายใหม่ครบถ้วนแล้ว 5 ปี และภายใน 10 ปี นับแต่วันทำสนธิสัญญา ไทยจะไม่เก็บภาษีศุลกากรสินค้า ชนิดที่กำหนดในอัตราสูงกว่าร้อยละ 5 เป็นต้น²⁸ หลังจากนั้น ไทยจึงดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคกับประเทศอื่นๆ อีก 8 ชาติ ได้แก่ ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ สเปน โปรตุเกส เดนมาร์ก สวีเดน นอร์เวย์ และอิตาลี ประเทศเหล่านี้ตกลงยินยอมเปลี่ยนแปลงสนธิสัญญาฉบับใหม่แก่ไทย สัญญาที่ทำขึ้นใหม่ในครั้งนี้ ทำให้ไทยมีสิทธิ

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 144.

²⁷ โอภาส เสวีกุล, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง, (กรุงเทพฯ: เกษมบรรณกิจ, 2511), หน้า 43, ดูเพิ่มเติมได้จาก โรจน์ จินตมาศ, อ้างแล้ว, หน้า 178.

²⁸ เพ็ญศรี คึก, อ้างแล้ว, หน้า 184.

เสมอภาคกับประเทศต่างๆ การแก้ไขสัญญาทางพระราชไมตรีฉบับสุดท้าย ระหว่างไทยกับนานาชาติ ในยุโรป สำเร็จลงเรียบร้อยในเดือนสิงหาคม 2468²⁹

รัฐบาลไทยชุดแรกหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีพระยามโนปกรณนิติธาดา ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ใช้นโยบายบริหารประเทศโดยยึดตามหลัก 6 ประการของคณะราษฎร นโยบายของรัฐบาลชุดนี้ จึงเน้นไปที่การพยายามรักษาเอกราชทางด้านต่างๆ ของชาติ และการเน้นเรื่องของสิทธิเสรีภาพ ซึ่งส่งผลให้นโยบายทางการต่างประเทศ ยังคงความพยายามที่จะรักษาเอกราชของชาติไว้จากจักรวรรดินิยมตะวันตก ติดต่อก่อทำสนธิสัญญาใหม่กับนานาชาติ เพื่อให้มีสิทธิเสรีภาพและอำนาจอธิปไตยที่แท้จริงในทุกๆ ด้านเท่าเทียมกับประเทศอื่นๆ และถ่วงดุลอำนาจของประเทศมหาอำนาจต่อไป³⁰ ดังจะเห็นได้จากนโยบายต่างประเทศสมัยรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ที่ประกาศอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2475 ความว่า

ในการต่างประเทศนั้น รัฐบาลจะพยายามรักษาความสัมพันธ์ไมตรีกับนานาประเทศ ในการนี้เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องดำเนินการทุกอย่างที่จะบำรุงความเข้าใจอันดี ซึ่งมีอยู่ระหว่างกันในขณะที่ และส่งเสริมความไว้นใจเชื่อซึ่งกันและกันให้ยิ่งขึ้น รัฐบาลจะคงพยายามปฏิบัติการให้เป็นไปตามหนังสือสัญญาและพันธกรณีที่มีอยู่กับนานาประเทศ โดยเคร่งครัดทุกประการ และต่อไปเมื่อหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีที่มีอยู่ ณ บัดนี้ ครบกำหนดอายุแล้ว ก็จะได้ดำริถึงการต่ออายุหรือแก้ไขเพิ่มเติมให้เหมาะสมแก่กาลสมัย ส่วนในทางสมาคมสันนิบาตชาตินั้นแล้ว รัฐบาลยังคงเล็งเห็นความสำคัญ และพร้อมที่จะสนับสนุนกิจการของสันนิบาตชาติอยู่เสมอ...³¹

และนโยบายด้านต่างประเทศของรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา รัฐบาลสมัยต่อมา ประกาศวันที่ 28 มิถุนายน 2476 ความว่า

²⁹ โอบาส เสวิกุล, อ้างแล้ว, หน้า 326.

³⁰ ไทยเจรจาแก้ไขสัญญากับสหรัฐอเมริกา จนนำไปสู่การลงนามในสนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์ และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2480 เป็นประเทศแรก และทำสนธิสัญญากับประเทศอื่นๆ สำเร็จในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2480- กรกฎาคม 2481 ข้อมูลจาก เพ็ญศรี คุ้ม, อ้างแล้ว, หน้า 186.

³¹ รุ่งฤทธิ์ ศยามานนท์, อ้างแล้ว, หน้า 9.

...ในทางการเมืองรัฐบาลจะได้ดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญาเพื่อปลดปล่อยข้อผูกมัด จำกัดเสรีภาพให้เสร็จสิ้นไป และจะผดุงฐานะของสยามให้เป็นที่นิยมนับถือในนานาประเทศ ทั้งนี้โดยการส่งเสริมทางพระราชไมตรีให้ดีไว้กับนานาประเทศ³²

ส่วนในทางปฏิบัติเพื่อแก้ไขสัญญานั้น ผู้นำไทยสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ใช้แนวคิดชาตินิยมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ดังที่ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์กล่าวว่า

ในระบอบเก่า เจ้านายเป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการควบคุมทิศทางนโยบายและการปฏิบัติ แต่เจ้านายก็มีคุณลักษณะเฉพาะที่ไม่เพียงจะ “นิยม” ฝรั่งเศส (ชาวตะวันตก) แต่ ยัง “กลัว” ฝรั่งเศสด้วย ดังนั้น วิธีการที่เจ้านายนิยมและข้าราชการเหล่านี้ต้องปฏิบัติ คือ การพยายาม “ขอร้อง” ให้ประเทศที่เป็นคู่สัญญากับสยามช่วยเหลืออย่างเห็นอกเห็นใจในการแก้ไขสนธิสัญญา แต่หลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 คณะราษฎรได้ชูลัทธิชาตินิยมหรือยก “ความรักชาติ” ขึ้นมานำหน้า ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ก็สามารถที่จะปรับตัวเอาความรักชาติไปอ้างกับฝรั่งเศสเพื่อขอแก้ไขสนธิสัญญาได้สำเร็จ³³

ต่อมาในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประเทศไทยต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่สำคัญ และส่งผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายการต่างประเทศของไทย คือ เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่สอง นโยบายต่างประเทศของไทยในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง คือ การรักษาไมตรีกับนานาประเทศ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องคอยปรับตัวให้เข้ากับสภาวะการณ์ของโลก ร่วมกับการใช้นโยบายชาตินิยม ทั้งการสร้างสำนึกชาตินิยมให้กับประชาชนภายในประเทศ และแสดงออกสู่สายตาของชาติตะวันตกด้วย

ในระยะแรกรัฐบาลมีลักษณะค่อนข้างที่จะมีเสถียรภาพ เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากทั้งกลุ่มคณะราษฎรฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน แม้ว่าแต่ละกลุ่มจะมีความคิดความเชื่อที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่โดยทั่วไปก็ยังร่วมงานกันด้วยความประนีประนอมได้ จนกระทั่งในเวลาต่อมา ผู้นำจากคณะราษฎรมีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันมากขึ้น และแยกออกเป็นสองกลุ่มใหญ่อย่างชัดเจน คือ กลุ่มทหารนิยม ภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และกลุ่มเสรีประชาธิปไตยภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ เนื่องจากในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ทางกลุ่มทหารมีแนวโน้มที่จะสนับสนุนญี่ปุ่น เพราะเห็นว่าญี่ปุ่นมีสมรรถภาพทางการทหารและการสร้างชาติสูง ในขณะที่ฝ่าย

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

³³ ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, อ้างแล้ว, หน้า 209.

นายปรีดี พนมยงค์มีความคิดที่จะสนับสนุนชาติตะวันตก โดยเฉพาะประเทศอังกฤษมากกว่า เพราะเชื่อว่าฝ่ายสัมพันธมิตรจะชนะสงคราม นอกจากนั้น การบริหารงานของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดูเหมือนจะขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของนายกรัฐมนตรีเท่านั้น เป็นการปฏิบัติตามความเห็นและความต้องการของนายกรัฐมนตรีเป็นหลัก ทำให้กลุ่มการเมืองฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ไม่พอใจ ด้วยเห็นว่า การทำเช่นนี้ไม่เป็นการส่งเสริมประชาธิปไตย หลังจากนั้น ทั้งสองกลุ่มมีความเห็นที่ไม่สอดคล้องกันอีกหลายเรื่อง เช่น เมื่อครั้งที่นายปรีดี พนมยงค์ ไม่เห็นด้วยกับการประหารชีวิตนักโทษการเมือง ที่ก่อการวางแผนล้มรัฐบาลในเดือนมกราคม 2482 ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม สงสัยว่าฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์จะมีส่วนพัวพันในเรื่องนี้ด้วย³⁴ เรื่องการปลุกปั่นราษฎรให้เคียดแค้นอังกฤษและฝรั่งเศส และการสนับสนุนการเดินทางเพื่อเรียกร้องดินแดนคืน ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์เห็นว่าจะกลายเป็นผลเสียมากกว่า เพราะเป็นการสร้างศัตรู³⁵ เรื่องความขัดแย้งเกี่ยวกับนโยบายทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องการยกเลิกการผูกเงินบาทกับเงินปอนด์สเตอร์ลิง เป็นการผูกกับเงินดอลลาร์สหรัฐแทน ในขณะที่นายปรีดี พนมยงค์เห็นควรให้คงไว้แบบเดิม เรื่องการไม่ไว้วางใจกันและกัน เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งมีผู้สนับสนุนและมีบารมีมากขึ้น³⁶ เป็นต้น ถึงกระนั้น แม้ว่าความขัดแย้งระหว่างทั้งสองกลุ่มมีมากขึ้น แต่รัฐบาลชุดนี้ได้พยายามอย่างมากที่จะประนีประนอมกันให้มากที่สุด เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพในสถานะที่ประเทศไทยยังไม่ปลอดภัยจากการคุกคามของประเทศมหาอำนาจตะวันตก โดยรัฐบาลไทยต้องใช้นโยบายวางตัวเป็นกลางเป็นนโยบายหลัก ทวงการต่างประเทศ ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากนัก การควานอำนาจนี้เป็นการสกัดกั้นความพยายามของประเทศมหาอำนาจ ที่จะเข้าแทรกแซงกิจการภายในของไทยเพื่อขยายอิทธิพล การใช้นโยบายวางตัวเป็นกลางนี้ ยังทำให้ความตึงเครียดในคณะรัฐบาลลดลงอีกด้วย³⁷ การวางตัวเป็นกลางของไทยในช่วง พ.ศ. 2481-2483 นี้ คือ การเป็นมิตรกับทั้งมหาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษ และมหาอำนาจตะวันออกคือญี่ปุ่น เพราะทั้งสองฝ่ายเป็นคู่แข่งที่มีผลประโยชน์ขัดแย้งกันทั้งในประเทศไทยและในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งทำให้เป็นกลางของไทยนี้ได้ทำให้เกิดความพอใจกับทั้งสองฝ่าย³⁸ เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่สองขึ้น รัฐบาลไทยจึงประกาศวางตัวเป็นกลาง

³⁴ กอบเกื้อ สุวรรณทัต-เพ็ชร, นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลพิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487, (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532), หน้า 12.

³⁵ เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ, NC.3:1//9, บันทึก เรื่องการอบรมชี้แจงปลุกปลอบขวัญ และปลุกใจประชาชนให้เชื่อมั่นในรัฐบาล.

³⁶ กอบเกื้อ สุวรรณทัต-เพ็ชร, อ้างแล้ว, หน้า 13-14.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

ส่วนนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ครั้งหลัง พ.ศ. 2483-กลางปี พ.ศ. 2484 เป็นช่วงที่ไทยละเว้นจากนโยบายวางตัวเป็นกลางระยะหนึ่ง โดยโน้มเอียงไปทางด้านการเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นและทำการต่อต้านฝรั่งเศส แล้วจึงกลับมาวางตัวเป็นกลางในภายหลัง เหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจาก ในระหว่างนั้น รัฐบาลไทยต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งเรื่องพรมแดนกับอินโดจีนฝรั่งเศส นโยบายของไทยจึงมีลักษณะเน้นชาตินิยมเป็นหลัก เพื่อต่อต้านการคุกคามของฝรั่งเศส และความต้องการที่จะสร้างประเทศไทยให้เป็นปึกแผ่น รวมทั้งความต้องการ “คืนแดนที่เคยเสียไป” คืนกลับมา³⁹ โดยไทยได้ใช้โอกาสเรียกร้องและดำเนินการต่างๆ ขณะที่ฝรั่งเศสกำลังประสบปัญหาในการทำสงครามในทวีปยุโรป และประเทศไทยได้พยายามปกป้องประเทศชาติไว้จากการรุกรานของชาติอื่นด้วย เช่น การลงนามในสนธิสัญญาเกี่ยวกับการเจริญสัมพันธไมตรี และการเคารพบูรณะภาพแห่งอาณาเขตของกันและกันกับญี่ปุ่น ณ กรุงโตเกียว ในวันที่ 12 มิถุนายน 2482 การลงนามในสัญญาไม่รุกรานกันและกันกับอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งดำเนินการขึ้นที่กรุงเทพฯ ในวันที่ 12 มิถุนายน 2483 เป็นต้น⁴⁰

ในขณะเดียวกัน เมื่อไทยเห็นว่าฝรั่งเศสในอินโดจีนเริ่มอ่อนแอลง และต้องทำสงครามอย่างหนักในทวีปยุโรป จึงใช้โอกาสนี้พยายามขอปรับปรุงเส้นเขตแดนระหว่างอินโดจีนฝรั่งเศสกับไทย และขอคืนแดนลาวส่วนที่ “เสีย” ไปให้ฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2446 คืน แต่ฝรั่งเศสไม่ยินยอม และเกิดการกระทบกระทั่งกันเรื่อยมา จนนำไปสู่การสู้รบกันระหว่างไทยกับฝรั่งเศส บริเวณชายแดนไทย-อินโดจีน และน่านน้ำเกาะช้าง เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2483 ญี่ปุ่นเข้ามาเสนอตนเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนี้ และในที่สุดจึงเจรจาสันติภาพกันที่กรุงโตเกียว มีการลงนามในอนุสัญญาโตเกียววันที่ 9 พฤษภาคม 2484 ผลของสงครามในครั้งนี้คือ ไทยได้รับคืนแดนลาวในส่วนดังกล่าว⁴¹ ซึ่งฝรั่งเศสจำเป็นต้องยินยอม เนื่องจากในขณะนั้นฝรั่งเศสมีปัญหามากมาย ทั้งความอ่อนแอจากการพ่ายแพ้สงครามต่อฝ่ายอักษะในทวีปยุโรป จนต้องลงนามสงบศึกกับเยอรมนีในเดือนมิถุนายน 2483⁴² และในช่วงเดือนเดียวกันนี้ ประเทศญี่ปุ่นได้ส่งทหารเข้ามาในอินโดจีน โดยการตกลงกับรัฐบาลวิซีของฝรั่งเศส ที่อยู่ภายใต้การควบคุมของเยอรมนี ดังนั้น นโยบายด้านต่างประเทศของไทยในช่วงครั้งหลัง พ.ศ. 2483-กลาง พ.ศ. 2484 นี้ จึงเอนเอียงไปทางด้านญี่ปุ่น เพื่อประโยชน์ในเรื่องดินแดน แต่หลังจากได้ดินแดนลาวจากฝรั่งเศสแล้ว ไทยก็กลับไปมีนโยบายที่พยายามวางตัวเป็นกลางอีกครั้ง

³⁹ ข่าวมุขนิพนธ์ 3, 7 (ตุลาคม 2483): 1694, ดูเพิ่มเติมได้จาก Geoffrey C. Gunn, *Political Struggles in Laos (1930-1954)*, (Bangkok: Duang Kamol, 1988), p.99.

⁴⁰ เพ็ญศรี คึก, อ้างแล้ว, หน้า 192.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

⁴² Calton F.H. Hayes, Marshall Whithed Baldwin and Charles Woolsey Cole, *History of Europe*, (London: Macmillan Company, 1949), p. 972.

จนกระทั่งญี่ปุ่นเปิดฉากสงครามกับสหรัฐอเมริกาด้วยการโจมตีเพิร์ล ฮาร์เบอร์ ในวันที่ 7 ธันวาคม 2484 รวมทั้งขอเดินทัพผ่านประเทศไทยเพื่อไปยึดครองพม่าและมลายูของอังกฤษ ในวันที่ 8 ธันวาคม จากการตัดสินใจของคณะรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไทยจึงได้ลงนามใน สนธิสัญญาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ในวันที่ 21 ธันวาคม ปีเดียวกัน⁴³ และประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ในวันที่ 25 มกราคม 2485⁴⁴ แต่ด้วยการปฏิบัติงานของเสรีไทย ที่ร่วมมือกับฝ่าย สัมพันธมิตร ทำให้เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามในวันที่ 15 สิงหาคม 2488 ไทยจึงไม่ต้องกลายเป็นประเทศ ผู้แพ้สงครามไปด้วย แต่ถึงกระนั้น ไทยก็ต้องคืนดินแดนลาวที่ได้จากสงครามอินโดจีนให้ฝรั่งเศส และคืนดินแดนทางมลายูที่ได้จากญี่ปุ่นให้อังกฤษ ซึ่งถือเป็นการยุติข้อพิพาทที่เกี่ยวกับเรื่องดินแดน ระหว่างอังกฤษ ฝรั่งเศส และไทยในที่สุด

เมื่อวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงหลัง พ.ศ. 2475 พบว่าโดยส่วนใหญ่แล้ว ไทยจะมีนโยบายที่พยายามวางตัวเป็นกลาง รักษาไมตรีกับนานาประเทศ เพื่อรักษาเอกราชของไทย แต่เมื่อสถานการณ์ของโลกบีบบังคับ เช่น ไทยจำเป็นต้องเข้าร่วมกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างเป็นทางการในช่วงสงคราม แต่ยังคงพยายามรักษาความสัมพันธ์กับฝ่ายตรงข้ามด้วย การดำเนินการเช่นนี้ทำให้ไทยสามารถรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของจักรวรรดินิยมตะวันตกได้ แม้ว่าจะต้องยอมยกดินแดนบางส่วนของกัมพูชาและลาว ที่ไทยเคยครอบครองเป็นเครื่องแลกเปลี่ยน โดยเฉพาะดินแดนลาว ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการศึกษาครั้งนี้

3.3 “ลาว” ในทัศนะของผู้นำทางการเมืองไทยสมัยใหม่

ในทัศนะของพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งเป็นผู้นำทางการเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-4) นั้น โดยรวมแล้วจะมองว่า คนที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีอำนาจและสถานะสูงส่งกว่ากลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในดินแดนล้านนา บริเวณภาคอีสานของไทย และดินแดนลาว ในปัจจุบัน ซึ่งรวมเรียกผู้คนและบริเวณดังกล่าวว่า “ลาว”⁴⁵ การที่ผู้นำไทยมีทัศนะต่อ “ลาว” เช่นนี้ สืบเนื่องมาจากการที่ดินแดนลาวตกเป็นเมืองประเทศราชของไทย ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี พ.ศ. 2322

⁴³ เพ็ญศรี คุ้ม, อ้างแล้ว, หน้า 195.

⁴⁴ กช., มท.2.2.10/6, คำแถลงการณ์เกี่ยวกับการประกาศสงคราม ต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา ลงวันที่ 25 มกราคม 2485.

⁴⁵ ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ ให้ความหมายของ “ลาว” ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ว่า “ลาวเป็นคำที่คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเรียกผู้คนในล้านนา อันประกอบด้วยหัวเมืองสำคัญคือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง น่าน และแพร่ นอกจากนี้ยังใช้เรียกผู้คนในล้านช้าง คือ แถบหลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ รวมทั้งผู้คนในภาคอีสานของไทยด้วย ข้อมูลจาก ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, “ลาว” ในทัศนะของผู้ปกครองไทยสมัยรัตนโกสินทร์,” จดหมายข่าวสังคมศาสตร์ 11, 1 (สิงหาคม-ตุลาคม 2531): 105 และ 112.

ส่งผลให้มีการกวาดต้อนชาวลาวเข้ามาอยู่ในดินแดนไทยในฐานะเชลยศึก ตั้งแต่ครั้งนั้นมาจนถึง สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพื่อเป็นการตัดกำลังคนของฝ่ายลาวให้อ่อนแอ ไม่สามารถก่อการ กระด้างกระเดื่องต่อไทยได้ และเป็นการเพิ่มกำลังคนของไทยทดแทนกับที่สูญเสียไปจากการทำ สงครามด้วย โดยนำคนลาวไปเป็นกำลังรบในราชการสงคราม และเป็นกำลังแรงงานผลิตด้าน เกษตรกรรม⁴⁶ ส่วนการปกครองดินแดนลาวของไทยนั้น พระมหากษัตริย์ไทยทรงมี พระบรมราชโองการแต่งตั้งให้เจ้าในราชวงศ์ลาวปกครองลาวต่อไป เช่น การที่พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 1 ทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งเจ้านันทเสน เป็นเจ้าครองนครเวียงจันทน์ ใน พ.ศ. 2325 เป็นต้น⁴⁷ และให้เจ้านายบางส่วนในราชวงศ์ลาวมาเป็นตัวประกันอยู่ในเมืองหลวง ของไทย ในช่วงที่ลาวตกเป็นเมืองประเทศราชของไทยนี้ คนลาวก่อการกบฏขึ้นหลายครั้ง เช่น กบฏอ้ายสาเกียดโง้ง ในช่วงปี พ.ศ. 2362 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 2⁴⁸ กบฏเจ้าอนุวงศ์ ในปี พ.ศ. 2369 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3⁴⁹ เป็นต้น แต่ไทยก็สามารถปราบปรามกบฏต่างๆ เหล่านี้ได้ และยังเป็นเข้าไป กวาดต้อนคน รวมทั้งทำความเสียหายให้กับเมืองสำคัญในดินแดนลาวอีกด้วย ดังนั้น การที่ “ไทย” ได้รับความชัยชนะเหนือ “คนลาว” และมีอำนาจเหนือ “ดินแดนลาว” จึงทำให้ทัศนคติที่มีต่อ “ลาว” ของผู้นำทางการเมืองไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีลักษณะที่กล่าวได้ว่า “ไทย” มีอำนาจและ ความยิ่งใหญ่เหนือกว่า “ลาว”

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ทัศนะของผู้นำทางการเมืองไทยต่อ “ลาว” เปลี่ยนแปลงไป สืบเนื่อง จากการปฏิรูปประเทศครั้งใหญ่ของพระองค์ ในปี พ.ศ. 2435 เพื่อปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย และมีเขตแดนที่ชัดเจนแน่นอน อันเป็นการส่งเสริมให้ไทยมีความทันสมัยและมั่นคง ปลอดภัยจากทำที่ คุกคามของประเทศตะวันตก พระองค์ทรงจัดรูปแบบการปกครองภายในเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล โดยทางกระทรวงมหาดไทยจะเป็นผู้รับผิดชอบดูแลเมืองต่างๆ ภายในพระราชอาณาเขต แทนศูนย์อำนาจเก่าที่เคยมีมาในอดีต บรรดาหัวเมืองล้านนาและหัวเมืองภาคอีสานหลายเมือง ซึ่งมี ฐานะเป็นเมืองประเทศราชหรือที่ยังไม่ได้มีฐานะแน่นอน กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอาณา จักรไทย เท่ากับว่าคนที่เคยเป็น “ลาว” ได้กลายมาเป็น “ไทย” แล้วตามกฎหมาย สมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพทรงอธิบายไว้ว่า “ผู้คนแถบล้านนาและภาคอีสานที่ว่าเป็น “ลาว” นั้น แท้จริงเป็น “ลาวเดิม” ที่มีมาแต่ครั้งโบราณ แต่ชาวเมืองทุกวันนี้โดยมากเป็นไทย (และเขาถือว่าตัวเขาเป็นไทย)

⁴⁶ บังอร ปิยะพันธุ์, ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และมูลนิธิโครงการ ดำรัสสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2541), หน้า 25-27.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

เหมือนกับเราชาวใต้... “ลาวเดิม” หมายถึงพวกลาวและละว้า มิใช่ชาวเมืองที่อยู่ในล้านนาและหัวเมืองภาคอีสานในปัจจุบัน”⁵⁰ ดังนั้น การรวมศูนย์อำนาจการปกครองเข้าไว้ที่ส่วนกลางของรัชกาลที่ 5 ทำให้ “ลาว” กลายเป็น “ไทย” แต่ทั้งนี้ การมองว่าลาวเป็นกลุ่มคนที่ด้อยกว่าไทยยังคงมีอยู่ อย่างน้อยจนกระทั่งทศวรรษ 2470⁵¹

“ลาว” ในทัศนะของผู้นำทางการเมืองไทยสมัยใหม่ในช่วงทศวรรษ 2470 ยังคงได้รับอิทธิพลจากสมัยก่อนหน้าบ้าง แต่แนวคิดชาตินิยมซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานของผู้นำกลุ่มนี้ ส่งผลต่อทัศนะของพวกเขาที่มีต่อลาวด้วย คือทัศนะที่ว่า คนลาวทางภาคอีสานและคนลาวทางฝั่งลาว ถือเป็นคนชาติไทยเหมือนกันกับคนไทยที่อยู่ในภาคอื่นๆ ดังงานเขียนเรื่อง หลักไทย ของขุนวิจิตรมาตรา แต่งเมื่อ พ.ศ. 2471 ที่กล่าวว่า

อาณาจักรไทยในยุคศึกคำบรพนี้ ตั้งแยกกันอยู่เป็นเหนื่อได้สองนคร นครเหนื่ออยู่ราวต้นแม่น้ำเหลืองมีนามว่า “ลุง” นครใต้อยู่ตรงภาคเหนื่อของมณฑลเสฉวนทุกวันนี้ มีนามว่า “ป้า” และเป็นราชธานีใหญ่ของอาณาจักรไทย ส่วนชื่อชาติไทยในยุคนั้นยังเรียกกันว่า “อ้ายลาว” หรือ “มุง” (“อ้ายลาว” เข้าใจว่าเป็นคำที่พวกไทยใช้เรียกตนเอง ส่วน “มุง” เป็นคำที่ชาติอื่นเรียก เช่นเดียวกับทุกวันนี้เราเรียกตัวเราเองว่า “ไทย” แต่ชาติอื่นเรียก “สยาม” หรือชาวกัมพูชาเรียกพวกเขาเองว่า “เขมร” แต่ชาติอื่นเรียกว่า “ขอม” ที่เป็นดังนี้เพราะคำ “มุง” เป็นชื่ออีกชื่อหนึ่งของ “อ้ายลาว” ซึ่งเป็นสาธารณนามหรือนามรวมของชนชาติไทย ที่จินนัับว่าเป็นคนพื้นเมืองเดิมในประเทศจีนทุกวันนี้)⁵²

จากข้อความนี้ นอกจากจะเป็นการอธิบายถึงคนลาวว่าเป็นคนเชื้อสายไทยเหมือนกันแล้ว ขุนวิจิตรมาตรายังรวมคนญวน (คนเวียดนาม) ว่าเป็นคนชาติไทยอีกด้วย ดังข้อความต่อมาที่ว่า

⁵⁰ อังใน ทวีศิลป์ สืบวัฒนธรรม, อ้างแล้ว, หน้า 119-120.

⁵¹ ใน พ.ศ. 2437 ไทยจัดตั้งดินแดนภาคอีสานปัจจุบันเป็นมณฑลเทศาภิบาล 3 มณฑล คือ 1.มณฑลลาวกลาง 2.มณฑลลาวทวน 3.มณฑลลาวพวน ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น 1.มณฑลนครราชสีมา 2.มณฑลอุดร 3.มณฑลอิสาน ตามลำดับ (มณฑลลาวกลาง ได้แก่ ไคราช ชัยภูมิ บุรีรัมย์ มณฑลลาวทวน ได้แก่ อุบลราชธานี จำปาศักดิ์ ศรีสะเกษ สุรินทร์ มหาสารคาม กาฬสินธุ์ มณฑลลาวพวน ได้แก่ อุดรธานี ขอนแก่น นครพนม สกลนคร เลย หนองคาย) ข้อมูลจาก ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, “การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส.อีสาน” พ.ศ. 2476-2494,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 53-56.

⁵² ขุนวิจิตรมาตรา, หลักไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์รวมสาสน์, 2516), หน้า 12.

“พวกญวนคือชาติไทยเหล่านี้ที่อพยพมาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในแคว้นตังเกี๋ย”⁵³ การอธิบายว่าคนเชื้อชาติต่างๆ เหล่านี้ เป็นคนชาติไทยเหมือนกัน เพียงแต่เป็นกลุ่มที่แยกออกไปตั้งถิ่นฐานนอกประเทศไทย และมีชื่อเรียกต่างหากเท่านั้น จริงๆ แล้วก็เป็นคนไทยนั่นเอง การอธิบายลักษณะนี้แสดงออกชัดเจนถึงแนวความคิดชาตินิยม เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของชนชาติไทยว่าเป็นต้นกำเนิดใหญ่ของผู้คนที่อยู่ในภูมิภาคนี้ ไม่ว่าจะเป็นไทย ลาว กัมพูชา หรือเวียดนาม นอกจากนั้น ในส่วนของประเทศลาวปัจจุบัน นักชาตินิยมไทยก็ไม่เคยมองว่าลาวเป็น “ประเทศอิสระ” ดูได้จากงานเขียนที่เขียนขึ้นโดยนักชาตินิยมสมัยใหม่ของไทย แสดงถึงความพยายามที่จะรวมคนเชื้อชาติลาว ที่อยู่ในประเทศลาวปัจจุบันเข้ากับชาติไทย และพยายามป้องกันดินแดนของไทยจากท่าทีคุกคามของมหาอำนาจตะวันตก เช่น การอธิบายของหลวงวิจิตรวาทการในหนังสือเรื่อง สยามกับสุวรรณภูมิ ภาค 1: อดีต ใน พ.ศ. 2476 อธิบายถึงลาวว่า ที่เราเรียก “ลาว” อย่างเป็นทางการในปัจจุบันนั้น จริงๆ แล้วลาวมีเลือดไทยไม่น้อยไปกว่าคนในประเทศไทยเลย ไทยกับลาวมีความใกล้ชิดกันมาก และมีประวัติศาสตร์ร่วมกันด้วย⁵⁴ จากหนังสือเรื่อง อานุมิศาสตร์ เล่ม 2 เขียนโดยขุนวิจิตรมาตราในปี พ.ศ. 2477 ในบทที่เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านของไทย กล่าวถึงเรื่องของลาวไว้ว่า ลาวมีฐานะเป็นเมืองประเทศราชของไทยที่ถูกฝรั่งเศสปกครองเป็นอาณานิคม นอกจากนั้น แผนที่ในหนังสือเล่มนี้ก็ไม่ปรากฏที่ตั้งของลาวในฐานะประเทศหรืออาณาจักร มีเพียงอาณาจักรไทย อันนัม (เวียดนาม) และกัมพูชาเท่านั้น

จนกระทั่งเกิดกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในเรื่องดินแดนช่วง พ.ศ. 2483 ทำให้คำอธิบายว่า “ลาว” เป็นส่วนหนึ่งของ “ไทย” ทวีความเข้มข้นมากขึ้น เช่น ในหนังสือชื่อ การปกครองแคว้นลาวและเขมร ใน พ.ศ. 2483 กล่าวถึง “ลาว” ว่า แคว้นลาวเป็นส่วนหนึ่งของไทย แต่ได้กลายไปเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส หนังสือ Atlas-Geography of Siam ที่ใช้สอนในโรงเรียนอัสสัมชัญกรุงเทพฯ อธิบายว่า ประเทศไทยมีทางเหนือติดกับรัฐฐานของพม่าและตังเกี๋ย ทางตะวันออกติดกับอันนัมและกัมพูชา แม่น้ำโขงแยกไทยออกจากอาณาเขตของฝรั่งเศส คือ อันนัมและกัมพูชา ซึ่งไม่มีการเอ่ยถึงลาวเลย⁵⁵ ในช่วงที่ไทยมีกรณีพิพาทกับฝรั่งเศส ตรงกับสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ ยิ่งส่งเสริมการรวมคนลาวเข้ากับคนไทยมากขึ้น พยายามอ้างว่าคนลาวคือคนไทย เพื่อให้ไทยมีสิทธิเหนือดินแดนลาว รวมทั้งพยายามโฆษณาแนวความคิดนี้ไปถึงในดินแดนลาว

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

⁵⁴ หลวงวิจิตรวาทการ, งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย, (กรุงเทพฯ: กรมประมวลข่าวกลาง, 2504), หน้า 45-46, ดูเพิ่มเติมได้จาก Søren Ivarsson, “Bringing Laos into Existence: Laos between Indochina and Siam, 1860-1945,” (February 1999): 56

⁵⁵ Søren Ivarsson, op. cit., pp.48-49.

เพื่อให้คนลาวรู้สึกว่าเป็นคนไทย และหันมาร่วมมือกับไทยต่อต้านฝรั่งเศส ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เพราะนโยบายชาตินิยมไทยจะเป็นอิทธิพลสำคัญส่วนหนึ่งต่อการเกิดชาตินิยมลาวด้วย

3.4 การสนับสนุนกลุ่มชาตินิยมลาวจากนโยบายชาตินิยมไทยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ชาตินิยมสมัยใหม่ของไทย เริ่มมีอิทธิพลต่อการเมืองไทยมากขึ้น ตั้งแต่ช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แต่การดำเนินนโยบายโดยใช้แนวคิดชาตินิยมอย่างเป็นทางการมีความชัดเจนมากที่สุดในช่วงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2481-2487) จอมพล ป. พิบูลสงครามดำเนินนโยบายชาตินิยม โดยเริ่มจากการเปลี่ยนชื่อ “ประเทศสยาม” เป็น “ประเทศไทย” ในปี พ.ศ. 2482 แต่งเพลงชาติใหม่ ทำแผนที่ประเทศไทยฉบับใหม่ รวมทั้งการออกกฎหมายเพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตส่วนตัวของประชาชนและกำหนดความเป็นไปของสังคม เช่น เรื่องการใช้ภาษาไทย การแต่งกาย การประกอบอาชีพ เป็นต้น โดยใช้ระบบสื่อสารมวลชนเป็นเครื่องมือในการโฆษณาแนวคิดและนโยบายต่างๆ เหล่านี้ สิ่งที่เน้นในการโฆษณา คือ การอธิบายเรื่องเกี่ยวกับชาติไทย สัญลักษณ์ของชาติ การส่งเสริมให้คนไทยรักชาติ รักแผ่นดินไทยยิ่งกว่าชีวิต ยอมสละชีวิตได้เพื่อรักษาชาติไทยให้คงอยู่ นอกจากนี้จะใช้การโฆษณาด้วยการพูดกระจายเสียงทางวิทยุ หรือเขียนบทความลงหนังสือพิมพ์แล้ว รัฐบาลไทยยังนำแนวคิดชาตินิยมแทรกไว้กับคำขวัญ หนังสือ และละครต่างๆ ที่หลวงวิจิตรวาทการสร้างขึ้นด้วย นอกจากการสร้างผลงานเขียนใหม่ขึ้นมา รัฐบาลไทยยังปรับปรุงหรือเปลี่ยนสิ่งที่ไม่ใช่ลักษณะของชาติไทยด้วย เช่น การเปลี่ยนชื่อเพลงไทย ซึ่งมีคำว่า “ลาว” หรือ คำว่า “เงี้ยว” ให้เป็นชื่อที่สื่อถึงชาติไทยเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น เพลงลาวคำหอม เปลี่ยนชื่อเป็นเพลงคำหอม เพลงลาวดวงเดือน เปลี่ยนชื่อเป็น เพลงดวงเดือน เพลงทะยอยลาว เปลี่ยนชื่อเป็น เพลงทะยอยเหนือ เพลงเงี้ยว เปลี่ยนชื่อเป็น เพลงไทยใหญ่⁵⁶ เป็นต้น

การพยายามส่งเสริมชาตินิยมไทยเพื่อรวมลาวเข้ากับไทย ให้คนไทยรู้สึกว่าเป็นดินแดนลาวเป็นของไทย ต้องร่วมใจกันปกป้องรักษา ให้มีความเห็นใจคนลาว ที่เหมือนเป็นพี่น้องของคนไทย เพื่อให้คนไทยสนับสนุนรัฐบาลในการเรียกร้องดินแดนลาวคืนจากฝรั่งเศส เรื่องดังกล่าวนี้ ปรากฏให้เห็นชัดเจนในการปาฐกถาของหลวงวิจิตรวาทการ แสดงแก่ครู อาจารย์ และนักเรียนกรมยุทธศึกษาทหารบก วันที่ 17 ตุลาคม 2483 ความว่า

...เราเสียดินแดนไปครึ่งประเทศ ดินแดนเหล่านั้นเป็นดินแดนของเราจริงๆ ไม่ใช่เมืองขึ้น ไม่ใช่อาณานิคม ไม่ใช่ต่างแดน แต่เป็นถิ่นที่อยู่ของชนชาติไทย เลือดไทย

⁵⁶ กจช., ศธ.0701.29/3, ส่งข่าวเรื่องเปลี่ยนชื่อเพลงใหม่ ลงวันที่ 29 พฤศจิกายน 2482.

ซึ่งเป็นหน่อเนื้อเชื้อใจ มีชีวิตจิตใจและมีวัฒนธรรมอันเดียวกับพวกเรา รวมความว่าเป็นเลือดเนื้อของเราแท้ๆ ชาติที่เป็นเลือดเนื้อเชื้อเดียวกับเรามีจำนวน ๔ ล้านคนต้องเสียอิสรภาพ ต้องตกอยู่ในอำนาจบังคับและความกดขี่ข่มเหงอย่างทารุณ ต้องถูกเกณฑ์แรงงาน ถูกเก็บภาษีหลายอย่างหลายชั้น ต้องถูกตบ ถูกตี ถูกปล้ำชีวิต ถูกทำทารุณกรรมนานับประการ... ทุกๆ ครั้งที่ข้าพเจ้าไปแลเห็นแม่น้ำโขง ข้าพเจ้ารู้สึกเหมือนว่าน้ำที่ไหลอยู่นั้น คือน้ำตาของชาวไทย พวกเราในฝั่งนี้เป็นอิสระเสรี แต่ฝั่งหนึ่งของเราทางฝั่งโน้นถูกกดขี่ข่มเหงอยู่ทุกวัน การกำหนดเส้นเขตต์แดนระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในลำแม่น้ำโขงนั้น มิได้เป็นไปตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศและความยุติธรรม แต่เป็นการกำหนดตามความพอใจของฝรั่งเศสทั้งสิ้น ตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศนั้น เมื่อพรมแดนอยู่ที่แม่น้ำก็ต้องถือเอาร่องน้ำลึกเป็นเส้นเขตต์แดน...⁵⁷

นอกจากนั้น รัฐบาลไทยยังพยายามโฆษณาชักชวนให้คนลาว คนกัมพูชา ให้เข้ามาร่วมมือกับไทยทั้งก่อนและในช่วงสงครามอินโดจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศส (พ.ศ. 2483-2484) ในการต่อต้านฝรั่งเศส และย้ำเน้นการโฆษณาที่ว่า คนที่อาศัยอยู่ในดินแดนลาวและกัมพูชาเป็นคนไทย เหมือนกับคนไทยในประเทศไทย ฝรั่งเศสต่างหากที่เป็นพวกอื่น เป็นศัตรูที่กดขี่ข่มเหงคนเชื้อชาติไทยในอินโดจีน ดังเช่นที่จอมพล ป. พิบูลสงครามกล่าวคำปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียงเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2483 ซึ่งเป็นช่วงก่อนเกิดสงครามอินโดจีนเพียงเดือนเดียวว่า

...สำหรับพี่น้องของเราในแคว้นเขมรก็ดี หรือในแคว้นลาวก็ดี ซึ่งอาจมีผู้เข้าใจว่าเป็นเชื้อชาติเขมรหรือเป็นคนเชื้อชาติลาว อันต่างกับชาติไทยนั้น ความจริงคำว่า “แคว้นเขมร” “แคว้นลาว” ก็มีลักษณะเดียวกันกับแคว้นกรุงเทพฯ แคว้นลพบุรีหรือแคว้นเชียงใหม่นั่นเอง ซึ่งเป็นนามสถานที่ตามภูมิประเทศเหล่านั้น แต่ส่วนคนซึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ในที่นั้นๆ เช่นที่เชียงใหม่ ก็หาได้เป็นคนชาติอื่นไม่ แต่เป็นคนไทยพวกเดียวกันทั้งสิ้น ฉะนั้นใครก็ดี คนที่อยู่ในแคว้นเขมรแคว้นลาวก็ได้เป็นคนชาติเขมรชาติลาว แต่แท้ที่จริงเป็นคนไทย มีเลือดเป็นไทยทั้งสิ้น คือเป็นพี่น้องชาวไทยของเราทั้งสิ้น แต่เขาขาดความอิสรภาพต้องตกไปอยู่ในปกครองบังคับบัญชาของชาวฝรั่งเศส ซึ่งมีความเป็นอยู่ต่างกับเราทุกๆ อย่าง อาทิเช่น พี่น้องชาวไทยพวกเราในแคว้นเขมร

⁵⁷ หลวงวิจิตรวาทการ, “ปาฐกถาแสดงแก่ครู อาจารย์และนักเรียนกรมยุทธศึกษาทหารบก ในวันที่พฤหัสบดีที่ 17 ตุลาคม 2483,” ใน ปาฐกถาเรื่องการเสียดินแดนไทยให้แก่ฝรั่งเศส, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2483).

แคว้นลาวนับถือพระพุทธศาสนา แต่ฝรั่งเศสนับถือศาสนาโรมันคาทอลิก พี่น้องพวก
เราในสองแคว้นนั้นกินข้าว แต่ฝรั่งเศสกินขนมปัง...⁵⁸

และในคำชี้แจงของพ.อ.มังกร พรหมโยธี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ซึ่งอยู่ในช่วง
สงครามอินโดจีนแล้ว คือเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2483 ณ ศาลว่าการกลาโหม กล่าวว่

เนื่องด้วยสถานการณ์ทางอินโดจีนกำลังเข้าคับขัน และอัคคีภัยแคลนยิ่งขึ้น บรรดา
พี่น้องของเราที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในเขตประเทศนั้น ต่างอพยพกันเข้ามาอยู่ร่วมกับ
ไทยในพระราชอาณาเขตมากขึ้นทุกวัน ในกรณีนี้ได้ปรากฏมีผู้เข้าใจผิดเรียกนาม
ชาติภาษาของพี่น้องพวกนี้ว่า ญวน เขมร ลาว ซึ่งฟังแล้วรู้สึกคล้ายจะเป็นชาวต่าง
ประเทศหรือต่างด้าว เหมือนเช่นชาติอื่นๆ ทั่วไป ฉะนั้นจึงเห็นควรชี้แจงให้ทราบว่า
บุคคลที่มักเรียกกันว่าญวน เขมร ลาวนั้น ที่แท้มีเชื้อชาติเดียวกับไทย หากเข้ามาทาง
สายอื่นไม่ นับเป็นคนเลือดเดียวกันโดยแท้ โดยเหตุฉะนี้จึงไม่สมควรที่จะเรียกชื่อ
ชาติภาษาให้เป็นอื่นไป ควรจะเรียกกันที่ญาติพี่น้องร่วมสายโลหิต เช่น พี่น้องไทยใน
ประเทศญวน พี่น้องไทยในแคว้นลาว และพี่น้องไทยในแคว้นกัมพูชา ดังนี้เป็นต้น⁵⁹

ยิ่งไปกว่านั้น ไทยพยายามโฆษณาชักชวนให้คนจากอินโดจีนฝรั่งเศสอพยพเข้ามาใน
ประเทศไทย โดยการให้ความสะดวกทางด้านกฎหมาย และช่วยเหลือในเรื่องอื่นๆ เช่น ช่วยอำนวยความสะดวกในเรื่องที่พักอาศัย ในระยะแรกที่อพยพมา จะจัดให้กำนันผู้ใหญ่บ้านรับผิดชอบบ้าง ให้
ไปพักกับชาวบ้านใกล้เคียงเป็นการชั่วคราวบ้าง หรือหากมีญาติอยู่ก็ให้ไปพักอยู่กับญาติได้โดยเสรี
ต่อมาทางการจึงจัดที่พักอาศัยให้เป็นส่วนสัด ให้จับจองที่ดินทำกินจากที่ดินว่างเปล่า ตลอดจนจัด
หาเครื่องอุปโภคในการดำเนินชีวิตและในการทำนา ให้พันธุ์ข้าวและพันธุ์พืชต่างๆ ไว้ปลูกกิน⁶⁰
เป็นต้น ทั้งหมดนี้เพื่อจูงใจให้คนจากอินโดจีน รวมทั้งจากลาวอพยพเข้ามาในไทยมากขึ้น ดังตัว
อย่างจากบทความในวารสารข่าวโฆษณาการ ในหัวข้อเรื่อง “บุคคลเชื้อชาติไทยเริ่มอพยพเข้ามาใน
ราชอาณาจักรไทย” ลงวันที่ 18 กันยายน 2483 ความว่า

⁵⁸ ข่าวโฆษณาการ 3, 7 (ตุลาคม 2483): 1697. [เน้นข้อความ โดยผู้อ้าง].

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1670-1671. [เน้นข้อความ โดยผู้อ้าง].

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1670.

ตามที่รัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการทะเบียนคนต่างด้าว ฉบับที่ ๘ พุทธศักราช ๒๔๘๓ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้ออกประกาศให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมเข้าเมือง และการปฏิบัติคนเข้าเมือง พุทธศักราช ๒๔๘๐ ในบางกรณีเมื่อไม่นานมานี้ เพื่อให้บุคคลผู้มีเชื้อชาติเป็นไทย ซึ่งอยู่ใกล้ชิดติดต่อกับราชอาณาจักรไทยตามลุ่มแม่น้ำโขง อาทิ คือดินแดนที่เรียกว่าแคว้นลาว และแคว้นเขมร ซึ่งประสงค์จะอพยพข้ามพรมแดนเข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทย ได้เข้ามาตั้งหลักฐานอยู่ในดินแดนของประเทศไทย โดยได้รับการยกเว้นในเรื่องการเสียค่าธรรมเนียมเข้าเมือง และไม่ต้องรับใบสำคัญแสดงรูปพรรณ และใบสำคัญถิ่นที่อยู่

การณ้ปรากฏว่า ได้มีบุคคลเชื้อชาติไทยในดินแดนของไทยบ้างแล้ว ที่เตรียมตัวจะอพยพเข้ามา ก็ปรากฏว่ายังมีอีกไม่น้อย ทั้งนี้เป็นข้อพิสูจน์ว่า บุคคลเชื้อชาติไทยซึ่งอยู่ในอธิปไตยของไทยมาก่อนเหล่านี้ ยังคงมีความจงรักภักดีต่อปิตุภูมิเดิมของตนอยู่ตลอดมา...⁶¹

การดำเนินนโยบายชาตินิยมไทยของรัฐบาลไทยนี้ มีแรงจูงใจมาจากการที่ฝรั่งเศสต้องเผชิญกับภาวะสงครามในทวีปยุโรป การเจรจาตกลงเรื่องกำหนดเขตแดนใหม่ไม่สำเร็จ และไทยก็ต้องการ “เรียกร่องดินแดนคืน” เป็นการดำเนินการโดยส่งเสริมให้เกิดแนวคิดชาตินิยมในหมู่คนไทย ลาว และกัมพูชา จอมพล ป. พิบูลสงครามเชื่อว่า นโยบายชาตินิยมคือวิถีทางการเมืองที่ดีที่สุดที่จะทำให้บรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการ คือ เพื่อให้ชาติไทยเป็นชาติที่มีความเท่าเทียมกับชาติตะวันตกอื่นๆ เพื่อดำเนินการต่อต้านจักรวรรดินิยมฝรั่งเศส และเพื่อ “เรียกร่องดินแดนคืน”⁶² การดำเนินนโยบายส่วนใหญ่ จะเป็นการโฆษณาผ่านทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เพื่อให้เข้าถึงประชาชนให้ได้มากที่สุด โดยเฉพาะรายการสนทนาระหว่างนายมัน ชูชาติ กับนายคง รักไทย ถือว่าเป็นกระบอกเสียงสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของรัฐบาลไทยในขณะนั้น และเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้กำหนดเรื่องที่จะใช้ในการสนทนาด้วยตนเอง โดยเนื้อหาในรายการจะมีทั้งการบอกเล่าข่าวสารที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกประเทศ แจงนโยบายของรัฐบาล แจงเหตุการณ์เกี่ยวกับสงคราม การเตือนภัยและวิธีการปฏิบัติตัวของประชาชนเมื่อเกิดเหตุร้าย เป็นต้น โดยรายการสนทนานี้เริ่มขึ้นเมื่อประมาณกลางปี พ.ศ. 2482 สืบเนื่องไปจนถึงช่วงปลายสงคราม

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1668.

⁶² กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพ็ชร, อ้างแล้ว, หน้า 5.

โลกครั้งที่สอง⁶³ มีวัตถุประสงค์เพื่อโฆษณาให้ประชาชนทั้งไทยและในอินโดจีนฝรั่งเศส เกิดสำนึกชาตินิยมและร่วมมือกับไทยต่อต้านฝรั่งเศส ดังที่สังข์ พัทธโนทัย ซึ่งรับบทเป็นนายมัน ชูชาติ ได้กล่าวไว้ในบันทึกของเขาว่า

...ท่านจอมพลเริ่มเข้ามาร่วมวงในการสนทนานายมัน นายคง ตั้งแต่เมื่อครั้งเกิดศึกอินโดจีน โดยให้นโยบายมาเป็นคราวๆ ก่อน ไม่ถึงกับเขียนเองเป็นรายวันอย่างในขั้นหลัง การเขียนเองอย่างจริงจังมาเอาตอนที่เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา ซึ่งรัฐบาลถือนโยบายเป็นกลางอย่างเคร่งครัดและรัฐบาลต้องปลุกใจให้ประชาชนรวมกำลังสามัคคีเป็นกลุ่มก้อน เพื่อต่อสู้อันตรายภายนอก กับทำให้บ้านเมืองรอดปลอดภัย จากการตกเป็นสนามรบของคนต่างชาติต่างภาษา คิดถึงเมื่อครั้งศึกอินโดจีนก็สนุกแทบขาดใจตาย เพราะการโฆษณาและเพราะเหตุที่ประชาชนคนไทยไม่ชอบฝรั่งเศสเป็นพื้นเดิมอยู่แล้ว ด้วยการโฆษณาของนายมัน-นายคง จึงได้รับการต้อนรับจากประชาชนอย่างน่าชื่นชมทีเดียว...⁶⁴

อีกข้อความหนึ่งที่สังข์ พัทธโนทัย บันทึกถึงขั้นตอนการทำงานเอาไว้ว่า

...ท่านจอมพลติดต่อกับเราโดยจดหมายไม่เว้นแต่ละวัน จดหมายของท่านจอมพลนั้น นิยมเรียกกันว่าซองเหลือง เพราะเขียนด้วยกระดาษสีเหลืองและใส่ซองสีเหลือง ข้าราชการคนใดจะได้รับซองเหลืองกันมากน้อยเพียงใดฉันไม่ทราบ แต่เรานายมัน-นายคง ได้รับแทบทุกวัน บางทีวันละ ๒ ฉบับก็มี ถ้อยคำที่ท่านจอมพลใช้กับนายมัน-นายคงนั้น ช่างจับใจนัก... การเขียนของท่านจอมพลเป็นร้อยแก้วทั้งหมด คุณพระราชาธรรมแปลงบทร้อยแก้วนั้นเป็นบทสนทนา และบอกคำบอกให้ฉันเป็นคนเขียน ฉันเขียนบทสนทนาบนกระดาษ ซึ่งอัดกอบปีเป็นสองชุด สำหรับฉันสนทนาเองชุดหนึ่ง และสำหรับนายคงอีกชุดหนึ่ง บางวันเร่งมาก นายคงอ่านลายมือฉันไม่ออก เพราะไม่มีเวลาอ่านตรวจตราเสียก่อน พุดผัดๆ ถูกๆ เลอะๆ ไปก็มี...⁶⁵

⁶³ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2481-2492, (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 58.

⁶⁴ สังข์ พัทธโนทัย, ความนึกในกรุงซัง, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2512), หน้า 218.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 209.

นอกจากจะใช้วิธีการโฆษณาส่งเสริมให้คนลาวเข้ามาอยู่ในประเทศไทยและร่วมมือกับไทยต่อต้านฝรั่งเศส ผ่านการกระจายเสียงทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยแล้ว ทางกรมไทยยังส่งเจ้าหน้าที่ไปสำรวจความคิดเห็นของประชาชนลาวในดินแดนลาวด้วย เพื่อหวั่นเสียงประชาชนลาว ว่าอยากที่จะเข้ามาร่วมกับไทยเพียงใด จากการรายงานของเจ้าหน้าที่ในเขตชายแดนหนองคาย ที่ได้รับมอบหมายให้ไปสำรวจความเป็นไปของชายแดนไทย-ลาว รายงานกลับมาว่า ประชาชนทางฝั่งดินแดนลาว ไม่ต้องการที่จะอยู่ใต้การปกครองของฝรั่งเศสอีกต่อไป และยินดีต้อนรับทหารไทย ดังข้อความในจดหมายจากข้าหลวงสุลกากรภาค 4 จังหวัดหนองคาย รายงานถึงอธิบดีกรมสุลกากร เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2483 ความว่า

...ประชาชนชาวอินโดจีนพื้นเมืองส่วนมาก หรือเกือบหนึ่งร้อยเปอร์เซ็นต์ กำลังมีความคิดขุ่นขี้ดสูงสุดแห่งความกระหายใคร่ที่จะเปลี่ยนนายใหม่ ไม่เลือกว่าจะเข้าไปอยู่ภายใต้ปกครองของประเทศใดๆ เขายินดีทั้งนั้น ขอแต่อย่าให้เป็นประเทศฝรั่งเศสเท่านั้น เพราะได้รับความกดขี่ข่มเหงมากจนพูดไม่ออก เข้าทำนอง “เหมือนน้ำท่วมปากอยู่จึงสู้นิ่ง”...⁶⁶

อีกข้อความหนึ่ง ในรายงาน วันที่ 29 สิงหาคม 2483 กล่าวว่า

...เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม ศกนี้ ได้ไปที่เวียงจันทน์ ผลของการสืบทราบว่า เวลาที่มีความรู้สึกของประชาชนไทยชาวเวียงจันทน์ดูเหมือนกำลังรอคอยอยู่ว่า เมื่อไรไทยจะปลดแอกออกจากบ่าของเขาสักที เหตุใดจึงนั่งนอนใจอยู่นานนัก ทางกรมอินโดจีนก็ยังคงกดขี่ข่มเหงอยู่มีลดละ ถ้าประเทศไทยจะรีบเข้ามาปกครองชาวเวียงจันทน์ในวันนี้พรุ่งนี้แล้วพวกเขาจะดีใจมาก...นอกจากนี้ยังได้ไปสนทนากับเณรที่วัดธาตุหลวง ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองเวียงจันทน์ออกไปประมาณ ๔ ก.ก. เณรได้ปรารภว่า เมื่อใดคนไทยจึงจะเข้ามาปกครองเมืองเวียงจันทน์และจะอีกนานไหมหนอ และเมื่อใดจะเข้า

⁶⁶ กจข., สร.0201.33/39, ให้ข้าราชการสังกัดกรมสุลกากรตามชายแดนสอดส่องจับตาดูรับฟังเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวของชาวต่างประเทศในประเทศใกล้เคียง อันเกี่ยวกับทางการทหารและทางการเมือง ลงวันที่ 11 กรกฎาคม 2483.

มาท่านอยากจะให้เข้ามาเสียเร็วๆ คำพูดของฉะนี้คงจะได้รับถ่ายทอดมาจากประชาชน
ที่มานมัสการพระที่วัดนั้นอยู่เสมอ...⁶⁷

การดำเนินนโยบายชาตินิยมไทยของรัฐบาลนี้ ยังดำเนินการผ่านพระสงฆ์ของไทยที่เข้าไปใน
ดินแดนลาวด้วย เพื่อไปสอนภาษาไทยให้กับคนลาว ส่งเสริมแนวคิดชาตินิยมไทยให้กับคนที่อาศัย
อยู่ในอินโดจีน เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับไทย รักชาติไทย และสามัคคีกับคนทาง
ฝั่งประเทศไทย รวมทั้งพระสงฆ์ยังได้สอนประวัติศาสตร์ไทยพร้อมกันไปด้วย มีคนลาวและคน
เวียดนามให้ความสนใจส่งบุตรหลานมาเรียนภาษาไทยกับพระสงฆ์ แต่ต้องกระทำกันอย่างเป็นทาง
ลับ เพื่อไม่ให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายฝรั่งเศสทราบพฤติการณ์นี้ จนกระทั่งในช่วงปี พ.ศ. 2485 หลังสงคราม
อินโดจีน จากการสำรวจของรัฐบาลไทย พบว่าประชาชนทางฝั่งอินโดจีนฝรั่งเศสสนใจศึกษาภาษา
ไทย และอ่านหนังสือภาษาไทยกันมาก⁶⁸

ในช่วงก่อนสงครามอินโดจีนนี้ นอกจากการดำเนินการของรัฐบาลแล้ว ยังพบว่ายังมีกลุ่มคนที่
เรียกตนเองว่า “คณะเลือดไทย” ซึ่งไม่แน่ชัดว่ามีใครเป็นหัวหน้าคณะ และตั้งขึ้นเมื่อใด บทบาทของ
คณะเลือดไทยคือ การแจกใบปลิวโฆษณาทั้งในประเทศไทย และบริเวณชายแดนไทยและลาว โดย
มีวัตถุประสงค์หลักในการเรียกร้องให้ประชาชนไทย ร่วมมือกันเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส
และให้คนลาวเข้าร่วมกับไทยในการต่อต้านฝรั่งเศส รวมทั้งต้องการให้รัฐบาลไทยยื่นคำขาดต่อฝรั่งเศส
ว่าฝรั่งเศสจะต้องคืนดินแดนให้กับไทย **ขอใช้คำเสียหายที่ทำให้ไทยเสียประโยชน์จากดินแดน
นั้น และให้ขอขมาที่เหยียบย่ำคู่มือคนไทย**⁶⁹ โดยเฉพาะใบปลิวตามแนวชายแดนนั้น มีข้อความที่
สื่อให้คนลาวรู้สึกว่าเป็นคนไทยเหมือนกัน ให้เข้ามารวมกันอยู่ในประเทศไทย กล่าวโจมตีฝรั่งเศส
ว่า ขณะนั้นฝรั่งเศสพ่ายแพ้แก่เยอรมนีแล้ว สถานการณ์ของประเทศฝรั่งเศสในทวีปยุโรป อยู่ใน
ภาวะอดอยากมาก ส่วนทางด้านประเทศไทยในตอนนี้มีความเข้มแข็ง ไม่กลัวฝรั่งเศสอีกต่อไป และ
หากคณะเลือดไทยจะขอความร่วมมือกับทุกๆ คนเมื่อไร ขอให้ลุกขึ้นจับอาวุธเรียกร้องเอาดินแดน
ไทยคืนมา ใบปลิวที่กระจายในแถบชายแดนนี้ ทางข้าหลวงจังหวัดหนองคายสืบทราบมาว่า มีต้น
กำเนิดมาจากบ้านท่าเคือ ถิ่นตม และเวียงจันทน์ เจ้าหน้าที่อินโดจีนตรวจค้นบ้านเรือนของผู้ต้อง
สงสัย คือ นายเจียน วงษ์หอม และนายศรีเมือง (ไม่ทราบนามสกุล) ซึ่งเป็นคนสัญชาติไทย แต่นาย
เจียน วงษ์หอม ได้หนีข้ามมาที่จังหวัดหนองคาย เจ้าหน้าที่ตำรวจไทยสอบสวนแล้วจึงปล่อยตัวเป็น

⁶⁷ กจช., สร.0201.33/39, ให้สอดคล้องระดับรับฟังเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวของชาวต่างประเทศในประเทศ
ใกล้เคียง อันเกี่ยวกับทางการทหารและการเมือง ลงวันที่ 29 สิงหาคม 2483.

⁶⁸ กจช., (1)มท.3.1.2.10/11, การเคลื่อนไหวในเขตอินโดจีนฝรั่งเศส ลงวันที่ 12 มิถุนายน 2485.

⁶⁹ ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, ศีกอินโดจีน: กรณีพิพาทไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 33-41.

อิสระ⁷⁰ จากเหตุการณ์นี้จึงสันนิษฐานได้ว่า คณะเลือดไทยอาจจะเกิดขึ้นจากการโฆษณาแนวคิดชาตินิยมของรัฐบาลไทยก็ได้ แต่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่ารัฐบาลไทย หรือคณะผู้นำทางการเมืองไทย คนใดเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ด้วยหรือไม่ ซึ่งอย่างน้อยที่สุด การแจกใบปลิวโจมตีฝรั่งเศส เรียกร้องให้คนลาวมารวมกับไทย ที่เผยแพร่ทั้งภายในและภายนอกดินแดนลาว ก็มีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลไทยในขณะนั้น ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินนโยบายของรัฐบาลไทยโดยตรง หรือจากความร่วมมือของประชาชนไทยกลุ่มอื่น แสดงถึงกระแสของแนวคิดชาตินิยม ที่คุกรุ่นอยู่ในบรรยากาศ จนกระทั่งนักชาตินิยมของลาวเริ่มรวมกลุ่ม และก่อตัวขึ้นเพื่อต่อต้านการปกครองของฝรั่งเศสในลาว ดังเช่น การเข้าร่วมมือกับรัฐบาลไทยของท้าวอุ่น ชนะนิกร ซึ่งจะกล่าวถึงโดยละเอียดต่อไป

สรุปแล้ว การช่วยเหลือผู้อพยพชาวอินโดจีน และการส่งเสริมปลูกฝังแนวคิดชาตินิยม ตามนโยบายสร้างชาตินิยมไทยของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น มีสาเหตุสำคัญคือ ความพยายามในการ “เรียกรื้อดินแดนคืน” จากฝรั่งเศส เมื่อเห็นว่าฝรั่งเศสอ่อนแอจากสงคราม และไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงในสัญญาเพื่อปรับปรุงเขตแดนไทย-อินโดจีน รัฐบาลไทยใช้นโยบายสร้างชาตินิยมไทย ให้เกิดขึ้นกับประชาชนคนไทยภายในประเทศ เพื่อให้เห็นพ้อง สนับสนุน และร่วมมือกับรัฐบาล รวมทั้งพยายามชักจูงคนในอินโดจีน โดยเฉพาะคนลาว ที่ไม่พอใจการยึดครองของฝรั่งเศสให้มาร่วมด้วย เพื่อให้ไทยมีกำลังคนเพิ่มขึ้นในการต่อสู้ และหากลาวเป็นพันธมิตรกับไทย เลือกที่จะอยู่ข้างเดียวกับไทย ประเทศไทยก็จะมีความมั่นคงและมีกำลังในการต่อรองกับนานาชาตินิยมยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ทางการไทยยังพยายามโน้มน้าวให้คนที่อาศัยอยู่ในดินแดนลาว อพยพมาอยู่ในประเทศไทย โฆษณาว่าทั้งไทยและลาวมีเชื้อชาติเดียวกัน เป็นการรณรงค์ให้เกิดการรวมตัวกับคนไทย เน้นย้ำว่าคนลาวคือคนไทย⁷¹ ซึ่งการใช้นโยบายชาตินิยมไทยในช่วงต้นทศวรรษ 2480 นี้ ส่งผลให้ฝรั่งเศสซึ่งกำลังติดพันในสงครามในทวีปยุโรป และต้องระวังปกป้องอาณาเขตของตนเองจากการขยายตัวของญี่ปุ่นเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปรับปรุงระบบต่างๆ ในอินโดจีน เพื่อเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดของคนพื้นเมืองในอินโดจีน ไม่ให้ไปร่วมมือกับไทยต่อต้านฝรั่งเศสดังที่กล่าวไปแล้ว จนกระทั่งเกิดกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ในช่วงสงครามอินโดจีน พ.ศ. 2483-2484 ที่นำไปสู่การเข้าแทรกแซงของญี่ปุ่น และการก่อตัวของกลุ่มชาตินิยมลาว

⁷⁰ กจช., สร.0201.33/39, รายงานเหตุการณ์เคลื่อนไหวทางการเมืองและการทหาร แห่งเมืองเวียงจันทน์ประเทศอินโดจีนฝรั่งเศส ลงวันที่ 2 กันยายน 2483.

⁷¹ ประมวลฎสาร (18 พฤศจิกายน 2483): 3.

3.4.1 การเข้ามาในไทยของท้าวอุ่น ชนะนิกร

ท้าวอุ่น ชนะนิกร เป็นนักชาตินิยมคนสำคัญของลาว ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในดินแดนลาว แต่ได้ข้ามแม่น้ำโขงมาเข้าร่วมกับฝ่ายไทย มีบทบาทอย่างมากในการช่วยไทยโฆษณาชักชวนคนลาวให้เข้าร่วมมือกับไทย ตามนโยบายชาตินิยมช่วงก่อนสงครามอินโดจีน พ.ศ. 2483 และมีบทบาทสำคัญในขบวนการเสรีไทยและการก่อตั้งเสรีลาวในช่วงปี พ.ศ. 2484-2488 รวมถึงยังร่วมดำเนินการในขบวนการลาวอิสระในปี พ.ศ. 2489 อีกด้วย จึงถือได้ว่าเขาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญมากคนหนึ่งของขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชลาว

ท้าวอุ่น ชนะนิกรเกิดเมื่อปี พ.ศ. 2453 มีเชื้อสายมาจากครอบครัวที่มีชื่อเสียงในเวียงจันทน์ คือตระกูลชนะนิกร เขาจบการศึกษาจากวิทยาลัยปาวีในเมืองเวียงจันทน์ และเรียนต่อจนจบทางด้านสัตวแพทย์ที่โรงเรียนชื่อ อัลแบร์ ซาโร (Lycée Albert Sarraut) ในฮานอย เมื่อปี พ.ศ. 2476⁷² จากบันทึกของท้าวอุ่น ชนะนิกร ได้กล่าวถึงประวัติส่วนตัวของเขาเองไว้ว่า หลังจากที่เรียนจบก็ถูกส่งตัวไปทำงานที่เมืองปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ แต่ยังสังกัดกรมสัตวแพทย์ของเมืองเวียงจันทน์ ขณะทำงานอยู่ที่เมืองปากเซ เกิดเรื่องทะเลาะวิวาทกับเจ้าหน้าที่ชาวฝรั่งเศส จึงต้องรับโทษตามกฎหมายของฝรั่งเศสที่กำหนดเอาไว้สำหรับลงโทษข้าราชการหัวแข็งหรือกระทำผิด เขาถูกตัดสินลงโทษโดยส่งตัวไปอยู่ที่เมืองจำเหนือ อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของลาวซึ่งเป็นท้องถิ่นทุรกันดาร จากเหตุการณ์นี้ทำให้เขาเจ็บช้ำน้ำใจอย่างมากที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม เพราะถูกส่งลงโทษโดยคณะกรรมการด้านระเบียบวินัยโดยไม่ได้สอบปากคำตัวเขเลย ดังนั้น จึงคิดที่จะลาออกจากราชการแล้วไปสมัครเป็นข้าราชการไทยที่เมืองหนองคาย แต่ท้าวอุ่น อภัย ซึ่งเป็นพี่เขยยังยั้งเอาไว้เสียก่อน เขาจึงตัดสินใจเดินทางไปทำงานที่เมืองจำเหนือตามโทษที่ได้รับ ในปี พ.ศ. 2476⁷³

จากประวัติของท้าวอุ่น ชนะนิกร ซึ่งเป็นชนชั้นนำลาวที่ได้รับการศึกษาศึกษาสมัยใหม่จากฝรั่งเศสนี้ ทำให้ทราบว่า เขาเริ่มมีความรู้สึกที่ถูกกดดันจากการปกครองและความไม่เท่าเทียมกันระหว่างคนฝรั่งเศสกับคนลาว เขาต้องการความเสมอภาค และทนไม่ได้กับการถูกกดขี่ข่มเหงอย่างไม่เป็นธรรม จึงคิดที่จะมาอยู่ประเทศไทยจากการใช้นโยบายชาตินิยมชักชวนให้คนลาวเข้ามาอยู่ในเมืองไทย สันนิษฐานได้ว่า นักเรียนลาวที่มีโอกาสได้รับการศึกษาในโรงเรียนของฝรั่งเศส ได้บ่มเพาะความรู้สึกต้องการเป็นอิสระ และความเสมอภาคขึ้นมาบ้างตามที่ได้เรียนหรือได้ค้นพบในโรงเรียน

⁷² ท้าวอุ่น ชนะนิกร, ความหลังของข้าพเจ้า ท้าวอุ่น “ตื่นเย็น” ชนะนิกร, แปลโดย ปภัสสร โปธิฐานนท์, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2520), หน้า 3, ดูเพิ่มเติมได้จาก Geoffrey C. Gunn, op. cit., p.129, และ Martin Stuart-Fox, *A History of Laos*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), p.57.

⁷³ ท้าวอุ่น ชนะนิกร, อ้างแล้ว, หน้า 7-8.

แต่เป็นเรื่องที่ไม่ปรากฏในชีวิตจริงในลาว ประเทศไทยในขณะนั้นจึงเป็นสถานที่ที่น่าจะเหมาะสม สำหรับการลี้ภัยเพื่อต่อสู้อำนาจการเมือง

ขณะที่ท้าวอุ่น ชนะนิกร อยู่ที่เมืองซำเหนือ เขามีความคิดที่จะหนีเข้ามายังประเทศไทยอีกครั้ง เนื่องจากได้รับทราบข่าวความเคลื่อนไหวทางการเมืองของไทยจากวิทยุสมัครเล่นของเขา ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2483 ขณะนั้นทางรัฐบาลไทยกำลังโฆษณาให้คนลาวข้ามมาอยู่ทางฝั่งไทย แม้ว่าการรับฟังวิทยุจะเป็นเรื่องที่ลำบาก เพราะฝรั่งเศสมีนโยบายห้ามประชาชนลาวรับฟังวิทยุจากไทย ดังที่เขา กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

อันที่จริงถ้าอยู่ในเมือง พวกเราก็ไม่สามารถฟังวิทยุได้เหมือนกัน เพราะว่ากลัวว่า สันติบาลฝรั่งเศสจะจับได้ ฉะนั้นพวกเราจึงได้ออกอุบายออกไปยิงสัตว์ในตอนกลางคืน เมื่อถึงเวลาแล้ว พวกเราก็จ่อครดแล้วพากันฟังข่าวจากสถานีวิทยุกระจายเสียง แห่งประเทศไทย และทุกๆ วันก็จะได้ยินเสียงเรียกให้พวกเราไปร่วมมือกับรัฐบาล ไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ เสียงเพลง ข้ามโงงสู่แดนไทย ของหลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งคุณฉวยเป็นคนขับร้อง เพราะจับใจจริงๆ แล้วก็มีรายการสนทนาระหว่าง “นาย มั่นกับนายคง” อีกด้วย พวกนี้แหละที่เป็นผู้ชักนำให้ข้าพเจ้าไปสู่ประเทศไทย⁷⁴

นอกจากนี้แล้ว ท้าวอุ่น ชนะนิกรยังคิดว่า ลาวคงหนีการปกครองจากไทยไปไม่พ้น ควรจะร่วมมือกับไทยเสียดีกว่าที่จะไปร่วมกับเวียตนาม⁷⁵ และคิดว่าการร่วมมือกับไทยเป็นเรื่องที่ไม่เสียหาย และยังสามารถปลดปล่อยดินแดนลาวบางส่วน เช่น ไชยบุรี และจำปาศักดิ์ก็ออกจากการปกครองของฝรั่งเศสได้ ทำให้คนลาวในแขวงนั้นได้รับ “เสรีภาพ” ในแง่ที่จะไม่มีฝรั่งเศสมากดขี่ ข่มเหงอีก และหากเมื่อใดกองทัพไทยบุกลาว ก็จะเป็นการสู้รบเฉพาะกับทหารไทยกับทหารฝรั่งเศส และทหารเวียตนามเท่านั้น เพราะทหารลาวไม่ได้รับอนุญาตให้จับอาวุธปืน ฝรั่งเศสให้ทหารลาว เป็นเพียงทหารรักษาความสงบ⁷⁶ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การเข้าร่วมมือกับไทยของท้าวอุ่น ชนะนิกร ซึ่งอาจทำให้ลาวต้องมาอยู่ภายใต้การปกครองของไทย ในความคิดของเขาน่าจะดีกว่าอยู่ใต้การปกครองของฝรั่งเศส หากเขาและคณะคนลาวทำความดีความชอบไว้กับรัฐบาลไทยมากๆ อาจส่งผลให้เกิดการเจรจาในเรื่องอิสรภาพของลาวก็เป็นได้ แต่หากลาวอยู่ใต้การปกครองของ ฝรั่งเศส

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

ต่อไป คงจะไม่มีอะไรดีขึ้นแน่ ดังนั้น เขาจึงเลือกที่จะร่วมมือกับรัฐบาลไทยในการดำเนินการต่อต้านฝรั่งเศส และดำเนินการต่อสู้เพื่ออิสรภาพของลาวควบคู่กันไปด้วย

หลังจากที่ฝรั่งเศสแพ้เยอรมนีในเดือนมิถุนายน 2483 ท้าวอุ่น ชนะนิกรร่วมกับพรรคพวก 2-3 คน วางแผนการหนีมาประเทศไทย คือ ท้าวบง สุวรรณวงศ์ (ครูใหญ่ที่โรงเรียนในจำเหนือ⁷⁷) ท่านเพ้า ปัญญา (ท่านเจ้าพระยาหลวงเมืองซ้าย) และเจ้าสุข บั้ววงศ์ (พนักงานแปลหนังสือประจำสำนักงานท่านข้าหลวง) ทั้งหมดลงความเห็นว่า ควรจะไปร่วมมือกับไทย เพื่อจะได้มีโอกาสในการให้ข้อมูลกับไทยและปลดปล่อยความเดือดร้อนของประชาชนลาว ทางคณะผู้ร่วมขบวนการจึงมอบหมายให้ท้าวอุ่น ชนะนิกรเดินทางไปตามคำชักชวนของรัฐบาลไทย ซึ่งออกอากาศทางวิทยุ⁷⁸ โดยมีแผนการคือ เดินทางข้ามแม่น้ำโขงมาสู่ประเทศไทย และติดต่อกับรัฐบาลไทย เขาจึงหนีออกจากเมืองจำเหนือ โดยการปลอมเอกสารอนุญาต และปลอมลายมือชื่อของข้าหลวงฝรั่งเศส เนื่องจากในช่วงนี้ ทางการฝรั่งเศสห้ามข้าราชการลาพัก โยกย้าย หรือเดินทางไปไหนมาไหนได้ เมื่อเตรียมเอกสารพร้อมแล้ว เขาออกจากจำเหนือโดยการติดรถรยของข้าหลวงซึ่งจะเข้าเมืองฮานอยทุกวันเสาร์ เมื่อเขามาถึงเมืองฮานอยแล้ว ได้พบกับนางสาวบุญชู ชัยโกสีย์ นักเรียนไทยที่ฮานอย (ต่อมาได้เป็นภรรยาของพลตรีอุคร ชนะนิกร) ช่วยเขียนจดหมายแนะนำตัวเขาไปถึง พ.ท.ไชย ประทีปเสน ซึ่งขณะนั้นเป็นคณบดีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม หลังจากนั้น เขาจึงเลือกเส้นทางเข้าประเทศไทย โดยการเดินทางย้อนลงมาที่เมืองท่าแขก และว่ายน้ำข้ามแม่น้ำโขงมายังฝั่งไทย การเลือกเส้นทางนี้ เนื่องจากเห็นว่าเป็นเส้นทางที่ปลอดภัยที่สุด จากการควบคุมของทางการฝรั่งเศส

ท้าวอุ่น ชนะนิกรมาถึงฝั่งประเทศไทยในวันที่ 9 ธันวาคม 2483 ขณะนั้นกำลังอยู่ในช่วงสงครามอินโดจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศส เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจไทยสอบสวนเขาแล้ว จึงจัดการช่วยเหลือและพาไปพบกับ พ.ท.ไชย ประทีปเสน และได้เข้าพบจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในเวลาต่อมา หลังจากนั้น ทางรัฐบาลไทยตกลงใจให้ท้าวอุ่น ชนะนิกรสังกัดอยู่กระทรวงกลาโหม แต่ให้ไปช่วยงานในกรมโฆษณาการชั่วคราว บุคคลสำคัญในกรมโฆษณาการขณะนั้น ได้แก่ นายวิลาส โอสถานนท์ อธิบดีกรมโฆษณาการ นายไพโรจน์ ชัยนาม ผู้ช่วยอธิบดีฯ นายประสงค์ หงสนันท์ เลขานุการ นายสุนทร หงส์ลดารมภ์ หัวหน้าแผนกข่าวต่างประเทศและภาษาอังกฤษ นายถนัด คอมันตร์ จากกระทรวงการต่างประเทศมาช่วยเรื่องข่าวภาษาฝรั่งเศส คุณพระราชธรรมนิเทศ ที่ปรึกษาและเจ้าของบทสนทนาเรื่องนายมันนายคง เป็นต้น ท้าวอุ่น ชนะนิกรได้รับมอบหมายให้ช่วย

⁷⁷ ในภายหลัง ท้าวบง สุวรรณวงศ์ ไปเข้าร่วมกับฝ่ายฝรั่งเศสในลาว และได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ธรรมการและโยธา (โยธาธิการ) ของรัฐบาลเจ้าสุวธรรมราช (อนุชาของเจ้าเพชรราช) ในปี พ.ศ. 2490 ซึ่งเป็นรัฐบาลภายใต้การสนับสนุนของฝรั่งเศส.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

งานด้านข่าวภาษาฝรั่งเศส และขอให้ช่วยพูดออกอากาศทางวิทยุเกี่ยวกับความเลวร้ายของฝรั่งเศส เพื่อเป็นการโฆษณาให้ประชาชนชาวลาเวนคนอื่นๆ เข้ามาร่วมมือกับไทย โดยให้ประกาศกับพี่น้องชาวลาเวนในแคว้นลาเวนว่า เขามาถึงเมืองไทย ดินแดนแห่งเสรีภาพแล้ว ขอชักชวนให้คนอื่นเอาอย่างเขา และเดินทางมาหาเขาที่กรุงเทพฯ ด้วย⁷⁹

จากเรื่องการเดินทางเข้ามาของท้าวอุ้น ชะนะนิกรเพื่อร่วมมือกับรัฐบาลไทยนี้ เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ทางการไทยเห็นประโยชน์ในการให้ความช่วยเหลือท้าวอุ้น ชะนะนิกร ทั้งทางด้านการให้ที่พักอาศัย และอาชีพ เพราะเรื่องราวเกี่ยวกับการเดินทางของเขา เป็นตัวอย่างที่ดีมากสำหรับการโฆษณา เพื่อให้ประชาชนลาวคนอื่นๆ กระทำตามอย่าง ดังเช่นที่เขาต้องเสี่ยงอันตรายต่างๆ ในการหลบหนีออกมาจากลาว การถูกจับสอบสวน และที่สำคัญคือการเสียสละโดยละทิ้งภรรยาและลูกไว้ข้างหลัง เพื่อมาร่วมมือกับไทย นอกจากนั้น ยังเป็นการเพิ่มสีสันให้กับรายการสนทนาทางวิทยุระหว่างนายมั่นกับนายคงอย่างมาก การนำท้าวอุ้น ชะนะนิกรมาออกรายการ ทำให้รายการมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น สำหรับทางด้านท้าวอุ้น ชะนะนิกรเอง ก็มีความพอใจในการต้อนรับของไทย และมีโอกาสได้พบนายกรัฐมนตรีอย่างใกล้ชิด ส่วนทางด้านฝรั่งเศส เมื่อรู้ว่าท้าวอุ้น ชะนะนิกรหนีมาเข้ากับทางฝ่ายไทย ฝรั่งเศสตอบโต้โดยประกาศทางวิทยุกระจายเสียงแห่งเมืองไซ่ง่อนว่า ท้าวอุ้น ชะนะนิกร สัตว์แพทย์แห่งเมืองซำเหนือหลบหนีสู่ประเทศไทย พร้อมทั้งขโมยเงินหลวงไปด้วย และอีกหลายวันก็มีข่าวออกมาอีกว่า ทางศาลฝรั่งเศสได้ตัดสินประหารชีวิตเขาในฐานะกบฏแล้ว⁸⁰

การร่วมวงกับรัฐบาลไทย โดยโฆษณาให้ชาวอินโดจีนเข้ามาร่วมมือกับไทยของท้าวอุ้น ชะนะนิกร เห็นได้อย่างชัดเจนจากคำปราศรัยของเขา ที่กล่าวทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เพื่อให้คนลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเข้าร่วมกับไทย เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2484 เวลา 20.05 น. ความว่า

ด้วยความพยายามอย่างสุดความสามารถของมนุษย์ ข้าพเจ้าได้หลบหนีออกมาจากอินโดจีนของฝรั่งเศส อินโดจีนที่ท่านรู้จักกันดีในฐานะที่เป็นเรือนจำอันใหญ่หลวง มีระเบียบการปกครองแก่พลเมืองอย่างเช่นในคุกตาราง ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าอัปยศมากสำหรับโลกมนุษย์อันเต็มไปด้วยความเจริญเช่นในศตวรรษนี้... เมื่อข้าพเจ้าได้ย่างเข้ามาถึงดินแดนอันเต็มไปด้วยเสรีภาพแล้ว ก็ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีในทันใด จากบรรดาพี่น้องชาวไทยที่จังหวัดนครพนม นับตั้งแต่ท่านข้าหลวงประจำ

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56-58, ดูเพิ่มเติมได้จาก สวัสดิ์ ตรีธาตุ, ถัดสุดยอดเมื่อข้าพเจ้าเป็นเสรีไทยกับขุนพลภูพาน เดียง ศิริจันทร์, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2527), หน้า 37.

⁸⁰ ท้าวอุ้น ชะนะนิกร, อ้างแล้ว, หน้า 58.

จังหวัด ลงมาจนกระทั่งข้าราชการชั้นผู้น้อย ตลอดจนพ่อค้าวานิชทั้งปวง ก็ได้แสดง การเอื้อเฟื้อช่วยเหลือเป็นอันมาก ยิ่งเมื่อมาถึงกรุงเทพฯ แล้ว ก็ได้เห็นการต้อนรับ อย่างดีพออีก ข้าพเจ้าขอบอกแก่ท่านพี่น้องทั้งหลายว่า การต้อนรับเช่นนี้ข้าพเจ้า ยังไม่เคยประสบเลยในชีวิต...

จงระลึกไว้เสมอว่าในการปลดแอกของฝรั่งเศสเพื่อช่วยเรานี้ พี่น้องไทยที่นี้จะ ต้องเสียสละอย่างมากมาย เขาไม่ได้กำไรเลย มีแต่จะขาดทุนหรือเสมอตัว แต่พวกเรา สิริมีแต่กำไรเท่านั้น จงอย่าให้โอกาสอันสำคัญและมีแต่เพียงครั้งเดียวนี้หลุดผ่านไปเสีย จงเตรียมตัวไปสู่เสรีภาพร่วมกับพี่น้องของเราทางฝั่งขวา... ขอจงช่วยกัน ร่วมมือกัน กำจัดฝรั่งเศสให้พ้นไปเสียจากดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์แห่งแคว้นลาว ขอให้พวกเรา พี่น้องทั้งฝั่งซ้ายและฝั่งขวา จงได้ร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ภายใต้การปกครองของ อาณาจักรไทย⁸¹

นอกจากการกล่าวคำปราศรัยแล้ว เขายังได้เข้าร่วมสนทนาทางวิทยุในรายการสนทนา ระหว่างนายมันนายคง เพื่อบอกเล่าให้ผู้ฟังรับรู้ถึงการปกครองที่กดขี่ข่มเหงของฝรั่งเศสในลาว และ โฆษณาให้คนลาวมาร่วมมือกับไทย ดังที่ สังข์ พันธ์น้อย บันทึกถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

...การมาของท้าวอุ่น ทำให้การสนทนานายมัน-นายคงออกครสมากยิ่งขึ้น เพราะเรา เชิญท้าวอุ่นมาสนทนากับเราทางวิทยุบ่อยๆ โดยให้ท้าวอุ่นเล่าถึงความชั่วร้ายต่างๆ ของฝรั่งเศสในอินโดจีน ท้าวอุ่นก็เล่าเสียจนสิ้นไส้สิ้นพุงเหมือนกัน แสดงว่าต้องการ ร่วมกับเราในการต่อสู้ฝรั่งเศสอย่างเต็มที่ไม่มีถอย คนไทยได้ฟังคำพูดเหน่อๆ ของ ท้าวอุ่นแล้ว ยิ่งเกิดความเชื่อมั่นว่าฝรั่งเศสไม่ใช่เทวดาแน่ และฝรั่งเศสถึงกาลที่จะ ต้องอำลาจากอินโดจีนแล้วด้วยเสียงเรียกร้องของประชาชนจึงดังขึ้นทุกที ให้รัฐบาล ใช้กำลังเข้าปราบปรามฝรั่งเศสในอินโดจีน...⁸²

นอกจากนี้ ไทยยังส่งเสริมให้คนลาวในดินแดนลาว รู้สึกจงรักภักดีต่อไทย เห็นบุญคุณของ ไทยที่ทำให้ดินแดนลาวบางส่วนหลุดพ้นจากการปกครองของฝรั่งเศสมาได้ เห็นได้จากคำปราศรัย ของท้าวอุ่น ขณะนิกรที่ลงในหนังสือพิมพ์ ประชาชาติ ประจำวันที่ 20 มีนาคม 2484 กล่าวถึงการให้ ประชาชนลาวในดินแดนที่ไทยได้คืนมา รัฐบาลของไทยที่ช่วยเหลือให้พ้นจากฝรั่งเศส ความว่า

⁸¹ ข่าวกอชากร 4. 1 (มกราคม 2484): 287-291. [เน้นข้อความโดยผู้อ้าง].

⁸² สังข์ พันธ์น้อย, อ้างแล้ว, หน้า 232.

...ส่วนพ่อแม่พี่น้องในแคว้นหลวงพระบางฝั่งขวาแม่น้ำโขง และในนครจำปาศักดิ์ เมืองโขง บ้านคอนและสีพันดอนทั้งสิ้น ขอได้โปรดระลึกว่าเป็นผู้มีบุญที่สุด ที่ได้พ้นจากความทารุณของฝรั่งเศสแล้ว ทั้งนี้ก็เพราะว่าเป็นบุญที่พ่อแม่พี่น้องในแคว้นเหล่านี้ได้ทำบุญร่วมกันมาแต่กาลก่อนทุกคน ฉะนั้นขอให้พ่อแม่พี่น้องผู้ได้พ้นจากความทุกข์ทรมานมาแล้วนั้น จงอย่าได้ลืมบุญคุณของทหารและตำรวจของเรา และอย่าได้ลืมบุญคุณพี่น้องร่วมชาติของเราที่ได้ต่อสู้ส่ำสื้น พยายามสละทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อช่วยให้เราหลุดพ้นจากความทารุณทุกประการ⁸³

3.4.2 การบรรจุเจ้าลาวในตระกูล ณ จำปาศักดิ์เป็นข้าราชการไทย

นอกจากที่รัฐบาลไทยนำท้าวอุ๋น ชนชนิกรมาร่วมนรงค์ เพื่อให้คนลาวเข้ามาร่วมกับไทยต่อต้านฝรั่งเศสในช่วงสงครามอินโดจีนแล้ว ทางรัฐบาลไทยยังสานสัมพันธ์กับชนชั้นสูงของลาวคนอื่นๆ ด้วย เช่น การติดต่อกับเจ้าเพชรราช และเจ้าในตระกูล ณ จำปาศักดิ์ ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว จนกระทั่งเมื่อสงครามอินโดจีนยุติลงในเดือนมกราคม 2484 รัฐบาลไทยสนับสนุนให้เจ้าในตระกูล ณ จำปาศักดิ์ เข้าดำรงตำแหน่งในระบบราชการของไทยด้วย เช่น การให้เจ้าราชฉนิย (หุย) ณ จำปาศักดิ์ เป็นผู้รักษาการในตำแหน่งข้าหลวงประจำจังหวัดจำปาศักดิ์ที่ไทยได้รับมา ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2484 ให้เจ้าศรีรัฐ ณ จำปาศักดิ์ เป็นผู้รักษาการตำแหน่งเสมียนตราอำเภอมูลป่าโมก และเจ้าบุญอ้อม ณ จำปาศักดิ์ เป็นผู้รักษาการตำแหน่งเสมียนมหาดไทยอำเภอมูลป่าโมก⁸⁴ และต่อมาในช่วงปลายปี พ.ศ. 2484 ทางรัฐบาลไทยได้บรรจุเจ้าเอื้อ และเจ้าอ้อม ณ จำปาศักดิ์ (บุตรเจ้าราชฉนิย) เป็นล่ามภาษาฝรั่งเศสและล่ามประจำจังหวัดชายแดนตามลำดับ⁸⁵ ซึ่งเรื่องนี้ นอกจากจะเป็นนโยบายการผูกใจชนชั้นนำลาวให้เข้าข้างฝ่ายไทยแล้ว ไทยยังได้ประโยชน์จากการให้ชนชั้นนำลาวกลุ่มนี้ ชักชวนประชาชนลาวให้จงรักภักดีต่อไทยด้วย เช่น มีการเชิญเจ้าเอื้อ ณ จำปาศักดิ์ มาเยือนกรุงเทพฯ (หลังสงครามอินโดจีนเพิ่งเสร็จสิ้น ก่อนเข้ามาทำงานกับรัฐบาลไทย) ทางรัฐบาลไทยต้อนรับและนำชมสถานที่สำคัญๆ แล้วให้เจ้าเอื้อ กล่าวสุนทรพจน์ทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ซึ่งมีเนื้อหาความโฆษณาให้ชาวไทยรับรู้ว่า คนลาวทางดินแดนลาว โดยเฉพาะที่จำปาศักดิ์ ยินดีกับการรวมดินแดนลาวเข้ากับประเทศไทย การกระจายเสียงทางวิทยุที่รับได้ในลาว น่าจะส่งผลให้คนลาวในดินแดนลาวมีความรู้สึกที่ดีกับไทย เห็นว่าไทยเป็นผู้ที่ช่วยเหลือลาวให้พ้นจากความกดขี่ข่มเหงของฝรั่งเศส เจ้าเอื้อ ณ จำปาศักดิ์แสดงสุนทรพจน์นี้เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2484 โดยมีใจความสำคัญคือ

⁸³ ประชาชาติ 9, 3237 (20 มีนาคม 2484).

⁸⁴ กจข., (2)ศธ.15.3/10, การจัดการปกครองจังหวัดนครจำปาศักดิ์ เดือนกุมภาพันธ์ 2484.

⁸⁵ กจข., (1)มท.3.1.2.10/29, ขอรับรองว่าได้รับการศึกษา ลงวันที่ 26 พฤศจิกายน 2484.

...วังเจ้าราชคนัยเสด็จพ่อของข้าพเจ้า ซึ่งสร้างเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๕ คือเมื่อ ๑๕ ปีมาแล้ว และสร้างเป็นตึก เสด็จพ่อของข้าพเจ้าได้รับสั่งให้ช่างจารึกอักษรไทยไว้ที่หน้าตึกเป็นปูนปั้นอย่างถาวร ว่า “เรือนเจ้าราชคนัย” อักษรไทยที่จารึกไว้ดังว่านี้ ไม่ใช่อักษรไทยน้อย แต่เป็นอักษรไทยที่แท้จริง คืออักษรไทยที่เขียนกันในกรุงเทพฯ และอื่นๆ ที่ได้ถูกรบเร้าหรือแนะนำเป็นเชิงบังคับมาหลายครั้งหลายหน ว่าให้ทำลายอักษรไทยนี้เสีย เสด็จพ่อของข้าพเจ้าก็ยังคงรักษาอักษรไทยนี้ไว้จนกระทั่งบัดนี้ การเรียนภาษาไทยแบบกรุงเทพฯ ถือว่าเป็นความจำเป็นสำหรับตระกูล ณ จำปาศักดิ์ ที่จะต้องเรียน และเราได้แอบเรียนกันอย่างตั้งใจจริง... ชาวนครจำปาศักดิ์ถือคนเป็นไทยแท้ โดยไม่เปลี่ยนใจ และมีความหวังอย่างหนักแน่น ว่าวันหนึ่งนครจำปาศักดิ์จะหลุดพ้นจากแอกของต่างด้าว เข้ามาอยู่กับพี่น้องไทยด้วยกัน... ความหวังอันนี้ได้บรรลุผลสำเร็จ ในเมื่อกองทัพไทยเข้ายึดนครจำปาศักดิ์เมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม สกนี้

ตลอดเวลาที่พักอยู่ในกรุงเทพฯ นอกจากความอุปการะอันดียิ่งที่ข้าพเจ้าได้รับจากท่านรัฐมนตรีอธิบดีกรมศิลปากร [หลวงวิจิตรวาทการ: ผู้อ้าง] แล้ว ข้าพเจ้ายังได้รับความกรุณาจากท่านผู้มีเกียรติอีกหลายท่าน ที่ได้เอื้อเพื่อเชื้อเชิญต้อนรับข้าพเจ้า ซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยได้รับเกียรติยศเช่นนี้มาแต่ก่อน... ข้าพเจ้าจะได้แจ้งให้ชาวนครจำปาศักดิ์ทราบว่า พี่น้องชาวไทยของเรามีดวงจิตต์อันเต็มไปด้วยความเมตตาอารี และมีความเจริญแข็งแรงพอที่จะสามารถปกครองชาวนครจำปาศักดิ์ให้กลับร่มเย็นเป็นสุขต่อไป^{๘๖}

ทั้งนี้ เมื่อวิเคราะห์สายสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลหรือผู้นำทางการเมืองไทย กับชนชั้นนำลาวในดินแดนแต่ละส่วนของลาวแล้ว จะพบว่าทางฝ่ายไทยมีความใกล้ชิดกับชนชั้นนำลาวในแขวงจำปาศักดิ์ คือพื้นที่บริเวณลาวทางใต้ และแขวงเวียงจันทน์ ซึ่งตั้งอยู่บริเวณภาคกลางของลาวมากที่สุด ความสัมพันธ์นี้น่าจะมีผลมาจาก ความใกล้ชิดระหว่างคนลาวที่อาศัยอยู่ในดินแดนบริเวณนี้กับคนไทยที่อาศัยอยู่ทางภาคอีสานของไทย เพราะดินแดนไทย-ลาว มีสภาพภูมิประเทศติดกัน บางส่วนก็มีเพียงแม่น้ำโขงกั้นขวางอยู่เท่านั้น ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ดังกล่าว ยังมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีที่ใกล้เคียงกัน บางคนมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติต่อกันด้วย ดังนั้น เมื่อคนในพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดกัน การเชื่อมโยงกันระหว่างฝ่ายไทยกับชนชั้นนำลาวจึงใกล้ชิดกันไปด้วย ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายเจ้าหน้าที่ไทยกับชนชั้นนำลาวในดินแดนทางภาคเหนือของลาวนั้นมีไม่มากนัก เนื่องมาจากบริเวณที่ตั้งของตัวเมือง

^{๘๖} ข้าราชการ 4, 2 (กุมภาพันธ์ 2484): 551-555.

หลวงพระบาง ในแขวงหลวงพระบาง ซึ่งถือเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรลาวนั้น ตั้งอยู่ห่างจากดินแดนไทยมากกว่าตัวเมืองเวียงจันทน์ หรือเมืองปากเซในแขวงจำปาศักดิ์ อีกทั้งผู้เป็นใหญ่ที่สุดในแขวงหลวงพระบาง หรือลาวทางเหนือนี้ คือเจ้ามหาชีวิต ซึ่งเทียบได้กับระดับพระมหากษัตริย์ของไทย การติดต่อใดๆ กับทางผู้นำทางการเมืองหรือรัฐบาลไทย ส่วนใหญ่แล้วจึงมีลักษณะเป็นทางการ ไม่มีความใกล้ชิดเป็นกันเองนัก นอกจากนั้น ในช่วงที่ฝรั่งเศสยึดครองอาณาจักรลาวอยู่นี้ ยิ่งทำให้เจ้ามหาชีวิตลาวที่หลวงพระบางต้องระมัดระวังตัวในการติดต่อสัมพันธ์กับทางการไทยอย่างมาก เพราะแม้จะได้ปกครองแขวงหลวงพระบาง แต่เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสก็ยังควบคุมใกล้ชิด และหากมีการติดต่อใดๆ กับรัฐบาลหรือผู้นำทางการเมืองไทยเกิดขึ้น อาจทำให้ฝรั่งเศสระแวงและส่งผลร้ายต่อสถานะของเจ้ามหาชีวิตเองด้วย

ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างฝ่ายไทย กับชนชั้นนำลาวในแขวงเวียงจันทน์หรือลาวภาคกลาง ที่เห็นชัดเจนที่สุดคือความสัมพันธ์กับเจ้าเพชรราช อุปราชของราชอาณาจักรลาว ซึ่งพำนักอยู่ที่คุ้มในตัวเมืองเวียงจันทน์ คูได้จากการติดต่อกับทางการไทยในช่วงสงครามไทย-อินโดจีนฝรั่งเศส พ.ศ. 2483 ดังที่เคยกล่าวไปแล้ว ทั้งนี้โดยส่วนตัวของเจ้าเพชรราชเองนั้น ก็น่าจะมีความชื่นชมประเทศไทยอยู่ไม่ใช่น้อย สืบเนื่องจากการสนใจศึกษาภาษาไทยและประวัติศาสตร์ไทย ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายไทยกับชนชั้นนำลาวในแขวงจำปาศักดิ์นั้น มีความใกล้ชิดกับตระกูล ณ จำปาศักดิ์ ซึ่งเป็นตระกูลของผู้ปกครองเมืองจำปาศักดิ์เป็นพิเศษ คนในตระกูล ณ จำปาศักดิ์หลายคนเลือกเข้าข้างฝ่ายไทยมากกว่าฝ่ายฝรั่งเศส ครั้งเมื่อรัฐบาลไทยเป็นผู้ปกครองเมืองจำปาศักดิ์ในช่วงปี พ.ศ. 2484 หรือช่วงสิ้นสุดสงครามอินโดจีน คนในตระกูลนี้หลายคนเข้ามารับราชการกับรัฐบาลไทย และส่วนใหญ่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าหน้าที่สำคัญในการปกครองแขวงจำปาศักดิ์ ยกเว้นเพียงเจ้าบุญอุ้ม ณ จำปาศักดิ์ที่แสดงออกชัดเจนว่าเลือกเข้าข้างฝ่ายฝรั่งเศส และรับราชการเป็นนายทหารในกองทัพของฝรั่งเศสด้วย นอกจากนั้น โดยส่วนตัวของเจ้าราชคนัย ณ จำปาศักดิ์ เจ้าแขวงนครจำปาศักดิ์ ก็น่าจะมีความชื่นชมประเทศไทยเหมือนกับกรณีของเจ้าเพชรราช เพราะท่านเองสนใจศึกษาภาษาไทย และสั่งสอนให้ลูกหลานเรียนภาษาไทย เช่น เจ้าเอื้อ และเจ้าอ้อม ณ จำปาศักดิ์ บุตรชาย ซึ่งเข้ามารับราชการเป็นล่ามให้กับรัฐบาลไทยในช่วง พ.ศ. 2484 นี้ และที่หน้าเรือนของท่านก็มีป้ายชื่อเรือนเป็นอักษรภาษาไทย อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชนชั้นนำลาวในดินแดนลาวกลางและลาวใต้ เป็นการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน คือ ไทยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากชนชั้นนำลาวในดินแดนนี้เมื่อต้องการ เช่น การขอข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น ส่วนทางชนชั้นนำลาวที่นี้ก็ได้รับความไว้วางใจจากไทย และได้รับความช่วยเหลือในด้านต่างๆ จากไทยด้วย โดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามอินโดจีนเป็นต้นมา

3.4.3 การเข้ามาในไทยของคณะกัฎิสรภาพลาว

นอกจากท้าวอุ่น ชนะนิกรที่เข้าร่วมกับรัฐบาลไทยแล้ว ในช่วงปี พ.ศ. 2483 ยังมีการรวมตัวกันของกลุ่มชาตินิยมภายในดินแดนลาว ตั้งขบวนการชาตินิยมขึ้น ชื่อว่า “คณะกัฎิสรภาพลาว” ในระยะเริ่มต้น ประกอบด้วยชนชั้นนำของลาวที่ส่วนใหญ่จบจากวิทยาลัยปาวี ซึ่งเป็นโรงเรียนสมัยใหม่ของฝรั่งเศส เช่น ท้าวธรรม (ทัม) ชัยสิทธิเสนา ท้าววง ศรีรัตนกุล ท้าวอุคร ชนะนิกร มหาสิลา วีระวงส์ ท้าวบัวจันท์ อินทวงศ์ ท้าวคำใบิ พิลาทันเดช ท้าวคำม่วน คันทฤชัย เป็นต้น⁸⁷ คณะนี้มีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ ต่อสู้เพื่อเอกราชและตั้งรัฐบาลใหม่ในดินแดนลาว ถือได้ว่าเป็นกลุ่มชาตินิยมลาวสมัยใหม่กลุ่มแรก ที่รวมตัวกันตั้งเป็นคณะและก่อการต่อต้านฝรั่งเศส กลุ่มชาตินิยมนี้ เริ่มด้วยการรวมกลุ่มกันเพื่อเตรียมการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อเอกราชในหลายเมืองของลาว เช่น เวียงจันทน์ หลวงพระบาง สุวรรณเขต ท่าแขก เป็นต้น

การดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น เป็นไปด้วยความลำบากมาก เนื่องจากตั้งแต่ พ.ศ. 2482 ฝรั่งเศสจัดการระบบรักษาความปลอดภัยที่เข้มงวดมากขึ้น ทั้งในเวียงจันทน์และเมืองสำคัญอื่นๆ เพื่อป้องกันการฉวยโอกาสของคนลาวในการต่อต้านฝรั่งเศส เพราะฝรั่งเศสกำลังติดพันสงครามและเริ่มอ่อนแอลง ฝรั่งเศสล่วงรู้ถึงการเคลื่อนไหวของคณะกัฎิสรภาพลาวนี้ และมีแผนที่จะกวาดล้างจับกุม โดยเพิ่มหน่วยรักษาการตามตำบลต่างๆ เพื่อตรวจตราผู้ที่ข้ามจากฝั่งไทยไปฝั่งอินโดจีน ทั้งการสอบสวนและสะกดรอยตาม⁸⁸ จัดตั้งกองทหารติดอาวุธที่หลวงพระบางและเวียงจันทน์เพิ่มขึ้น ตั้งป้อมปืนต่อสู้อากาศยาน ขยายสนามบินเพื่อการรบ มีการดูแลควบคุมอาวุธปืน โดยออกประกาศให้ราษฎรที่มีอาวุธปืนนำปืนนั้นไปจดทะเบียน ถ้ามีปืนเถื่อนต้องเสียค่าธรรมเนียมเล็กน้อย แล้วอนุญาตให้นำไปใช้ได้ แต่เมื่อฝรั่งเศสสำรวจและนับจำนวนเรียบร้อยแล้ว จึงได้เรียกให้ราษฎรนำปืนไปส่งให้เป็นของหลวงในที่สุด⁸⁹ นอกจากนี้ ฝรั่งเศสยังเตรียมการเพื่อป้องกันการเกิดจลาจล โดยให้ทหารลาวและเวียคนาม สลับเปลี่ยนกันเพื่อคอยตรวจตราดูแลความสงบของบ้านเมืองอยู่เสมอ⁹⁰

เมื่อเป็นดังนั้น คณะกัฎิสรภาพลาวจึงไม่เห็นหนทางที่จะดำเนินการต่อต้านใดๆ ในดินแดนลาวได้ และคิดว่าจำเป็นที่จะต้องอพยพออกมานอกดินแดน เพื่อดำเนินการให้บรรลุจุดมุ่งหมายต่อไป ทางคณะฯ เลือที่จะอพยพมาอยู่ในประเทศไทย เนื่องจากเห็นว่าในขณะนั้น ประเทศไทยจะ

⁸⁷ ท้าวอุ่น ชนะนิกร, อ้างแล้ว, หน้า 65.

⁸⁸ กจช., สร.0201.33/39, จดหมายจากกองข้าหลวงตรวจการศุลกากรภาค 4 นครหงคาย ลงวันที่ 8 กรกฎาคม 2483.

⁸⁹ กจช., สร.0201.33/39, จดหมายจากกองข้าหลวงตรวจการศุลกากรภาค 4 นครหงคาย ลงวันที่ 6 มิถุนายน 2483.

⁹⁰ กจช., สร.0201.33/39, ให้รายงานเหตุการณ์อันเกี่ยวกับกำลังของต่างประเทศโดยด่วน ลงวันที่ 30 มิถุนายน 2483.

เป็นทางเลือกที่ดีที่สุดทางเดียวในการต่อสู้เพื่อเอกราชลาว เพราะอยู่ติดกับดินแดนลาว และทางรัฐบาลไทยก็มีนโยบายชักชวนคนลาวให้เข้ามาร่วมมือกับไทยอยู่แล้ว ดังนั้น การต่อสู้เพื่อเอกราชขั้นต่อไปของลาว จึงน่าที่จะดำเนินต่อไปได้เป็นอย่างดี

คณะกู้อิสรภาพลาวอพยพเข้ามาในไทย และพักอยู่ที่จังหวัดหนองคายแล้ว เมื่อท้าวอุ่นชนะนิกร ซึ่งอยู่ในระหว่างการโฆษณาเพื่อจูงใจให้คนที่อาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำโขง มารับฟังนโยบายและเข้าร่วมกับไทย ร่วมกับนายไฟโรจน์ ชัยนาม โดยใช้หน่วยโฆษณาการเคลื่อนที่ไปยังจังหวัดต่างๆ ตามชายแดน มีการจัดฉายภาพยนตร์เพื่อเรียกความสนใจจากประชาชนทั่วไป เมื่อมาถึงจังหวัดหนองคาย เขาจึงพบกับคณะกู้อิสรภาพลาว ซึ่งมีจำนวนประมาณ 50 กว่าคน คนลาวที่เข้ามาในครั้งนี้ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากรัฐบาลไทย โดยให้พันโทขุนไสวแสนยากรรับผิดชอบดูแลคนลาวอพยพ และจัดให้ไปทำงานตามความสามารถของแต่ละคน มีคนลาวหลายคนที่ไม่ทำงานที่การรถไฟกับพันโทขุนไสวแสนยากร ซึ่งเวลานั้นเป็นผู้อำนวยการการรถไฟ และอีกหลายคนไปทำงานที่กรมโฆษณาการกับท้าวอุ่นชนะนิกร ส่วนมหาสิลา วีระวงส์ใช้โอกาสนี้ไปทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับ “ลาว” ที่หอสมุดแห่งชาติในกรุงเทพฯ เพื่อจะได้รู้ประวัติศาสตร์ของลาวให้ดียิ่งขึ้น ท้าวอุดรชนะนิกรก็เข้ากรุงเทพฯ เพื่อไปเรียนหนังสือที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทางด้านหนังสือพิมพ์⁹¹ เมื่อสงครามอินโดจีนสิ้นสุดลง ข้าราชการที่ถูกยึดตัวมาจากต้นสังกัด ต้องกลับไปประจำการยังกระทรวงเดิมของตน ท้าวอุ่นชนะนิกรจึงไปรับราชการอยู่ที่สำนักปลัดกระทรวงกลาโหม ในแผนกสอง กองทหารม้า และเป็นสัตว์รักษาควมคู่ไปด้วย⁹² จนกระทั่งถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ท้าวอุ่นชนะนิกรและคณะกู้อิสรภาพลาว จึงไปเข้าร่วมในขบวนการเสรีไทย ซึ่งนำโดยนายปรีดี พนมยงค์ด้วย

3.5 บทบาทของขบวนการเสรีไทยต่อขบวนการเสรีลาว

ญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาทต่อประเทศไทยอย่างมากในช่วงสงครามอินโดจีน พ.ศ. 2483-2484 ดังที่ได้อธิบายไปแล้ว ขณะนั้นรัฐบาลไทยนำโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีนโยบายเอนเอียงไปทางญี่ปุ่น แต่เมื่อไทยทำสนธิสัญญาสงบศึกกับฝรั่งเศสเพื่อยุติสงคราม ในวันที่ 9 พฤษภาคม 2484 แล้ว

⁹¹ มหาสิลา วีระวงส์, ประวัติการกู้ชาติของลาวอิสระ: ประวัติศาสตร์วันที่ 12 ตุลาคม 1945, ถอดความโดย อรรถนันทจักร, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 1, ดูเพิ่มเติมได้จาก ท้าวอุ่นชนะนิกร, อ้างแล้ว, หน้า 64-65; Geoffrey C. Gunn, op. cit., p.127 และ อุดร วงษ์ทับทิม, ปรีดี พนมยงค์ กับขบวนการกู้เอกราชในลาว, (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง ๑๐๐ ปี ชาตกาลนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบาลลาวโซ่ ภาคเอกชน ร่วมกับสถาบันปรีดี พนมยงค์, 2543), หน้า 36.

⁹² ท้าวอุ่นชนะนิกร, อ้างแล้ว, หน้า 65-66.

ไทยเริ่มแสดงความห่างเหินกับญี่ปุ่น และกลับไปดำเนินนโยบายวางตัวเป็นกลางดั้งเดิม เพื่อสร้างความสมดุลทางอำนาจกับนานาชาติ การทำเช่นนี้เนื่องจากไทยเห็นว่า การเข้ามาใกล้เกลี้ยข้อพิพาทของญี่ปุ่น ทำให้ไทยต้องยอมรับข้อตกลงบางอย่าง เช่น การที่ไทยต้องเสียเงินชดเชยให้กับฝรั่งเศสจำนวน 6 ล้านเปียสตร์ (ประมาณ 4 ล้านบาท) และยังไม่สามารถตั้งกองทหารในดินแดนที่ได้รับมาได้ เป็นต้น⁹³ แต่ในที่สุด เมื่อญี่ปุ่นบุกดินแดนไทยในช่วงเช้าของวันที่ 8 ธันวาคม 2484 และเจรจาขอเดินทัพผ่านประเทศไทยไปยังประเทศพม่า รัฐบาลไทยต้องยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่าน และทำความตกลงร่วมรบระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ในวันที่ 11 ธันวาคม 2484 มีใจความสำคัญว่าไทยจะเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ทั้งด้านการรุกและการป้องกัน และนำไปสู่การทำกติกาสัญญาพันธมิตรเป็นสัญญาฉบับตัวจริง ไม่ต้องมีการทำสัตยาบัน ลงนามในวันที่ 21 ธันวาคม 2484 ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งสัญญานี้มีใจความสำคัญว่าทั้งสองประเทศจะเป็นพันธมิตรกัน ทั้งในการรุกและการป้องกัน จะให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และการทหาร รวมทั้งเคารพเอกราชและอธิปไตยของกันและกัน⁹⁴ เหตุผลที่จอมพล ป. พิบูลสงครามยอมร่วมมือกับญี่ปุ่นในการทำสงคราม เนื่องจากในขณะนั้น ญี่ปุ่นมีความเข้มแข็งทางทหารมาก และมีแนวโน้มว่าจะได้รับชัยชนะในการทำสงคราม ดังนั้น หากประเทศไทยเข้าร่วมกับญี่ปุ่นอย่างเต็มที่ ไทยจะได้รับประโยชน์จากญี่ปุ่นมากกว่าเพียงให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านไทยไป เพราะถ้าประเทศไทยร่วมรบกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามต่อฝ่ายสัมพันธมิตร ญี่ปุ่นสัญญาว่า ไทยจะได้ดินแดนที่เคยเสียให้ อังกฤษและฝรั่งเศสกลับคืนมา⁹⁵

เมื่อเห็นว่าประเทศไทยจะได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมกับญี่ปุ่น รัฐบาลไทยจึงประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ในวันที่ 25 มกราคม 2485 โดยอ้างในแถลงการณ์ว่า อังกฤษบีบบังคับไทยจนต้องเสียดินแดนให้ และกีดกันกีดขวางการค้าที่สำคัญของไทย เช่น การค้าข้าว แร่ ยาง และไม้สัก ส่วนทางสหรัฐอเมริกาก็ปล่อยให้ไทยถูกกดขี่ข่มเหง โดยการไม่เข้าช่วยเหลือในกรณีวิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ.112 (พ.ศ. 2436) และขัดขวางไทยไม่ให้มีกำลังรบในสงครามอินโดจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศส โดยการริบเครื่องบินที่ไทยซื้อไว้แล้วอีกด้วย รวมไปถึงการที่สหรัฐอเมริกาโจมตีไทยทางอากาศ ในช่วงเดือนมกราคม 2485 นี้หลายครั้ง จึงทำให้ไทยต้องประกาศสงครามกับทั้งสองประเทศ และร่วมมือกับญี่ปุ่น⁹⁶ การตัดสินใจร่วมรบกับญี่ปุ่น ก่อให้เกิดความคิดเห็นที่

⁹³ กอบเกือ สุวรรณทัต-เพียร, อ้างแล้ว, หน้า 90.

⁹⁴ กชช., (2)สร.0201.98/7, การทำกติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น ลงวันที่ 19 ธันวาคม 2484, ดูเพิ่มเติมได้จาก เพ็ญศรี ศึก, อ้างแล้ว, หน้า 195.

⁹⁵ ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่สอง, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพิตยา, 2510), หน้า 197-198.

⁹⁶ กชช., มท.2.2.10/6, คำแถลงการณ์เกี่ยวแก่การประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา (พ.ศ. 2485).

ขัดแย้งกันในหมู่ผู้นำทางการเมืองไทยค่อนข้างมาก โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างฝ่ายที่สนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงครามและฝ่ายสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ซึ่งทั้งสองคนต่างเป็นผู้นำทางการเมืองไทย ที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารบ้านเมืองในขณะนั้น แม้ว่าทั้งสองจะเคยร่วมมือกันดำเนินการทางการเมืองมาตั้งแต่คณะราษฎร ปี พ.ศ. 2475 และร่วมรัฐบาลกันโดยมีจอมพล ป. พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และนายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ซึ่งถือได้ว่าเป็นคนคุมเงินของประเทศทั้งหมดให้กับรัฐบาล⁹⁷

ความแตกแยกระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับนายปรีดี พนมยงค์ก่อตัวขึ้นตั้งแต่สมัยสงครามอินโดจีน และมาถึงขั้นแตกหักในช่วงที่ญี่ปุ่นบุกไทยในเดือนธันวาคม 2484 นี้เอง ในช่วงระหว่างสงครามอินโดจีน พ.ศ. 2483-2484 นายปรีดี พนมยงค์ไม่เห็นด้วยกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ใช้อำนาจในการปกครองออกไปทางเผด็จการมากขึ้นเรื่อยๆ ไม่เห็นด้วยกับการส่งทหารเข้าไปในอินโดจีน และการที่รัฐบาลสนับสนุนการเดินขบวนเพื่อ “เรียกร้องดินแดนคืน” ของนักศึกษา เนื่องจากกลัวว่าจะกลายเป็นเหตุการณ์รุนแรงบานปลายมากยิ่งขึ้น และเรื่องที่เขาไม่เห็นด้วยกับจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างมากที่สุดอีกเรื่องหนึ่งคือ การที่รัฐบาลไทยอนุมัติเงินกู้ให้กับกองทัพญี่ปุ่น เป็นค่าใช้จ่ายของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย เพราะในช่วงเดือนกรกฎาคม 2484 นี้ ญี่ปุ่นถูกอังกฤษและสหรัฐอเมริกาก็กักสินทรัพย์ไว้หมด รัฐบาลไทยให้ญี่ปุ่นกู้เงินไปจำนวนประมาณ 10 ล้านบาท โดยให้ญี่ปุ่นชดใช้เป็นทองคำ ต่อมาในเดือนสิงหาคม ญี่ปุ่นขอกู้เพิ่มอีก 25 ล้านบาท โดยเอาทองคำเป็นประกัน⁹⁸ นายปรีดี พนมยงค์คัดค้านที่จะให้ญี่ปุ่นกู้เงิน เนื่องจากเขามองเห็นปัญหาที่จะตามมา คือ ความเสียหายอย่างใหญ่หลวงต่อภาวะเศรษฐกิจของไทย และปัญหาเงินเพื่อจะทวีความเลวร้ายมากขึ้น จนกระทั่งเมื่อญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกในประเทศไทย วันที่ 8 ธันวาคม 2484 นายปรีดี พนมยงค์ และรัฐมนตรีฝ่ายพลเรือนส่วนใหญ่ ไม่เห็นด้วยกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม และกลุ่มรัฐมนตรีฝ่ายทหารส่วนใหญ่ ที่เอนเอียงไปทางการร่วมมือกับญี่ปุ่น นายปรีดี พนมยงค์เห็นว่าประเทศไทยควรจะสู้รบกับญี่ปุ่นให้ถึงที่สุด และควรจะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับฝ่ายอังกฤษและสหรัฐอเมริกามากกว่า แต่ในที่สุดฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงครามชนะด้วยเสียงข้างมาก ส่งผลให้รัฐบาลไทยยินยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านไทย และทำสัญญาความร่วมมือกับญี่ปุ่น ทางฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์คัดค้านการทำสัญญานี้อย่างเต็มที่ เพราะไม่อยากให้ไทยพึ่งพิงญี่ปุ่นมากเกินไป แต่การคัดค้านนี้ไม่เป็นผลสำเร็จ⁹⁹ ดังนั้น เมื่อความขัดแย้งมีมากขึ้น จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงหาวิธีกำจัด

⁹⁷ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 78-79.

⁹⁸ ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงคราม..., หน้า 150-151.

⁹⁹ ไสว สุทธิพิทักษ์, ดร. ปรีดี พนมยงค์, (กรุงเทพฯ: บริษัทเคล็ดไทย, 2526), หน้า 537, ดูเพิ่มเติมได้จาก ประทีป สายเสน, กบฏวังหลวงกับสถานะของปรีดี พนมยงค์, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรสาส์น, 2532), หน้า 34-36.

นายปรีดี พนมยงค์ออกจากหน้าที่ในฝ่ายบริหารประเทศ โดยการให้เขาไปดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งมีพระราชโองการประกาศแต่งตั้งในวันที่ 16 ธันวาคม 2484 ทั้งนี้รัฐบาลได้อ้างว่า ประเทศไทยเข้าสู่ภาวะสงคราม บรรดากิจการต่างๆ ของรัฐบาลควรจะได้รับพิจารณาอย่างรอบคอบกว่าปกติ ดังนั้น คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงควรมีองค์ประกอบที่เข้มแข็ง ผู้ทรงคุณวุฒิที่จะมาดำรงตำแหน่ง จึงต้องเป็นผู้ที่ราษฎรในประเทศและต่างประเทศให้ความเชื่อถือ ทำให้ในขณะนั้นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีทั้งหมด 3 คน คือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา เจ้าพระยาพิชเชนทร์โยธิน และนายปรีดี พนมยงค์ เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ไม่ได้ทำงานด้านการบริหารแล้ว จึงเป็นโอกาสให้มาจัดตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่น ร่วมกับผู้นำทางการเมืองคนอื่นๆ ที่มีแนวคิดไปในทางเดียวกัน ภายใต้ชื่อขบวนการเสรีไทย¹⁰⁰

นายปรีดี พนมยงค์และคณะ พยายามหาทางเชื่อมโยงกับขบวนการเสรีไทยในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ซึ่งมี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน เป็นผู้ก่อตั้งและมีบทบาทสำคัญในการวางแผนการดำเนินงานของเสรีไทยในต่างประเทศ คือ หลังจากที่ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่ประเทศไทย และไทยประกาศสงครามกับประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ขอเข้าพบประธานาธิบดีรูสเวลต์ (Franklin D. Roosevelt) และนายคอร์ดเวล ฮัลล์ (Cordell Hull) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา เพื่อแจ้งให้ทราบว่าการที่รัฐบาลไทยร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่น และประกาศสงครามต่อสัมพันธมิตรนั้น ไม่ได้เป็นไปตามความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศ และประกาศตั้งขบวนการเสรีไทยเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น มีชาวไทยในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษมาเข้าร่วมด้วยเป็นจำนวนมาก ซึ่งทางสหรัฐอเมริกาให้การ

¹⁰⁰ ไสว สุทธิพิทักษ์, อ้างแล้ว, หน้า 539, ดูเพิ่มเติมได้จาก Chaiwat Khamchoo and E. Bruce Reynolds, *Thai - Japanese Relations in Historical Perspective*, (Bangkok: Institute of Asian Studies Chulalongkorn University, 1988), p.130, และ ปรีดี พนมยงค์, อ้างแล้ว, หน้า 46-47.

นายปรีดี พนมยงค์ร่วมกับกลุ่มคณะราษฎรสายพลเรือนและผู้ใกล้ชิด เช่น นายดิเรก ชัยนาม ม.ล.กรี เดชาดิวงค์ (หลวงเดชาดิวงค์วรรัตน์) นายสงวน ตุลารักษ์ นายจรูญ สืบแสง นายทองเปลว ชลภูมิ นายทวี ตะเวทีกุล มารวมตัวกันเพื่อวางแผนต่อต้านญี่ปุ่นและหาทางร่วมมือกับประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร โดยมีกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสายอีสานที่อยู่ฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์เข้าร่วมด้วย ผู้นำคนสำคัญของกลุ่มนี้ ได้แก่ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลราชธานี) นายเตียง ศิริขันธ์ (ส.ส.สกลนคร) นายถวิล อุดล (ส.ส.ร้อยเอ็ด) นายจำลอง ดาวเรือง (ส.ส.มหาสารคาม) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสมาชิกสภาผู้แทนคนอื่นๆ เช่น นายชิต เวชประสิทธิ์ (ส.ส.ภูเก็ต) นายดุสิต บุญธรรม (ส.ส.ปราจีนบุรี) นายพึ้ง ศรีจันทร์ (ส.ส.อุตรดิตถ์) นายทองกันหาธรรม (ส.ส.แพร่) เป็นต้น, ข้อมูลจาก สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 20, ดูเพิ่มเติมได้จาก สุชาชัย ยัมประเสริฐ, *แผนชิงชาติไทย*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาพันธ์, 2534), หน้า 34, และ สุพจน์ ดำนดระกุล, *ปรีดี เล่าเรื่องขบวนการเสรีไทย*, (กรุงเทพฯ: จีวรธรรมานุสรณ์, 2526), หน้า 64.

รับรองสถานทูตไทยและช่วยเหลือ สนับสนุนขบวนการเสรีไทย ทั้งทางด้านการเงิน อาวุธและการฝึกอาสาสมัคร โดยให้ติดต่อกับหน่วยงานของสหรัฐอเมริกา ที่เมืองแคนดี ชื่อว่า หน่วยโอ.เอส.เอส. (The Office of Strategic Services: O.S.S.) และหน่วยกองกำลัง 136 (Force 136) ของอังกฤษ ต่อมาในปี พ.ศ. 2486 เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานทั้งสองนี้เข้ามาช่วยการฝึกในประเทศไทย และมีส่วนสนับสนุนเสรีลาว (ลาวอิสระ) ในช่วงที่ร่วมงานกับเสรีไทยและหลังจากกลับไปลาวด้วย¹⁰¹

ขบวนการเสรีไทยในประเทศไทย มีบทบาทอย่างมากในการช่วยเหลือการก่อตั้งและดำเนินการดำเนินงานของขบวนการเสรีลาว ภายใต้การนำของท้าวอุ่น ชนะนิกร ความช่วยเหลือเสรีลาวนี้ เป็นไปโดยผ่านทางเสรีไทยสายอีสานเป็นหลัก กลุ่มส.ส.อีสาน หรือเสรีไทยสายอีสาน เป็นกลุ่มคนที่มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น ตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2480 เป็นต้นมา สาเหตุที่มารวมกันเนื่องจาก ส.ส.อีสานกลุ่มนี้ ส่วนใหญ่เป็นคนหนุ่มรุ่นใหม่ ที่มีภูมิหลังและพื้นฐานความคิดทางการเมืองใกล้เคียงกัน คือ มาจากครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง เติบโตอยู่ท่ามกลางความล้ำหลังของภาคอีสาน มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาท้องถิ่นให้ดีขึ้น และมีความคิดค่อนข้างไปทางเสรีนิยม การที่พวกเขามีแนวคิดแบบนี้ คายส์ (Charles F. Keyes) กล่าวไว้ว่า เนื่องจากพวกเขาไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับจารีตการปกครองแบบเก่า อย่างในระบบขุนนางที่ต้องอาศัยความสัมพันธ์กับกลุ่มชนชั้นปกครอง เพราะพวกเขาได้รับโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองจากระบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นระบอบการปกครองแบบใหม่ของไทยในขณะนั้น และความมั่นคงทางการเมืองของพวกเขาก็ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์กับใครในกรุงเทพฯ แต่ว่าขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์กับชาวนาในชนบท ซึ่งเป็นผู้ที่เลือกพวกเขาเข้ามามากกว่า ดังนั้น ส.ส.อีสานกลุ่มนี้จึงพยายามชูนโยบายที่จะสร้างความเท่าเทียมและความเจริญสู่ชนบท โดยเฉพาะทางภาคอีสานซึ่งเป็นภูมิภาคของตน¹⁰² ส.ส.อีสานกลุ่มนี้ เข้ามามีบทบาทในการเป็นฝ่ายค้านกลุ่มสำคัญตั้งแต่สมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา จนกระทั่งถึงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี มีการยื่นกระทู้ถามรัฐบาลในเรื่องต่างๆ อยู่เสมอ โดยเฉพาะเรื่องความไม่เท่าเทียมกันระหว่างการพัฒนาเมืองและการพัฒนาชนบท

กลุ่มส.ส.ภาคอีสาน ประกอบด้วยส.ส.รุ่นเก่าอย่างนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เขาเกิดเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2449 เป็นบุตรของนายชูและนางหอม ภูริพัฒน์ ซึ่งประกอบอาชีพค้าขาย ฐานะครอบครัวปานกลาง บ้านเกิดอยู่ที่บ้านหนองยาง อำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี จบมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนเบญจมมหาราช โรงเรียนประจำจังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2466 ขณะมีอายุ 18 ปี แล้ว

¹⁰¹ เทียนศรี ตึก, อ้างแล้ว, หน้า 199-200, ดูเพิ่มเติมได้จาก สรีกรัง 25, 6489 (28 กันยายน 2488): 1-2 และ สรศักดิ์งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 163.

¹⁰² Charles F. Keyes, *Isan: Regionalism in Northeastern Thailand*, (New York: Cornell University Southeast Asian Program, 1967), pp.26-27.

จึงเข้ามาศึกษาต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบ สอบไล่ได้ประโยคมัธยมในปี พ.ศ. 2468 เมื่อจบการศึกษาแล้ว เขาจึงกลับไปเป็นครูที่โรงเรียนเบญจมมหาราช และสมัครเรียนวิชากฎหมาย ของโรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมในปี พ.ศ. 2471 ต่อมาได้รับแต่งตั้งให้เป็นครูใหญ่ของโรงเรียน จนกระทั่งปี พ.ศ. 2473 สอบไล่ได้เนติบัณฑิต จึงโอนไปรับราชการสังกัดกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ตำแหน่งเลขานุการมณฑลนครราชสีมา ต่อมาได้เป็นนายอำเภออีกหลายจังหวัดในภาคอีสาน เมื่อรัฐบาลไทยเปิดให้มีการเลือกตั้งส.ส.เป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2476 เขาจึงได้เข้ามาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในที่สุด นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ แต่งงานกับเจ้าสิริบังอร ณ จำปาศักดิ์ หลานสาวของเจ้าผู้ครองนครจำปาศักดิ์¹⁰³ ซึ่งเรื่องนี้ น่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เขามีความสัมพันธ์ที่ดีกับชนชั้นนำของลาวด้วย

ส.ส.รุ่นใหม่คนสำคัญที่เข้ามาหลังการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2480 และมาเข้าร่วมกลุ่มกับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ได้แก่นายจำลอง ดาวเรือง เกิดวันที่ 9 ตุลาคม 2453 ที่บ้านบัวงาม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ครอบครัวเป็นชาวนายากจน เขาเรียนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่โรงเรียนมหาสารคามพิทยาคม แล้วไปเรียนที่โรงเรียนร้อยเอ็ดวิทยาลัยจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ใน ปี พ.ศ. 2468 จึงเข้ามาเรียนต่อช่างกลในกรุงเทพฯ เป็นเวลา 6 เดือน หลังจากนั้นกลับบ้านไปทำงานกับหลวงพิศิษฐ์เกษมสวัสดิ์ หรือ “เจ๊กหยง” ซึ่งเป็นเจ้าของกิจการรถโดยสาร และเป็นผู้สนับสนุนให้เขาเรียนทางด้านช่างกล เขาทำงานนี้สักพักหนึ่งจึงลาออกมาลงทุนประกอบกิจการเอง เป็นกิจการรถโดยสารระหว่างจังหวัดร้อยเอ็ด อุบลราชธานี กापสินธุ์ แต่เมื่อพบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้กิจการขาดทุนเขาจึงตัดสินใจยุบเลิกกิจการนี้ หลังจากนั้นก็ไปรับจ้างขับรถให้พ่อค้าใหญ่ทางอำเภอพิบูลมังสาหาร และข้ามไปชกมวยหารายได้ตามงานวัดที่นครจำปาศักดิ์ จนได้รู้จักกับเจ้าราชดภัย ณ จำปาศักดิ์ ทำงานเป็นนายท้ายเรือที่วิ่งระหว่างนครจำปาศักดิ์กับเมืองโขง ปากเซ จนกระทั่งตัดสินใจกลับมารับราชการเป็นครูประจำตำบล แล้วย้ายไปเป็นเสมียนที่อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ปี พ.ศ. 2480 จึงได้รับเลือกตั้งเป็นส.ส.ของจังหวัดนี้ และสอบได้เนติบัณฑิตปี พ.ศ. 2489¹⁰⁴

นายถวิล อุดล เกิดวันที่ 3 พฤศจิกายน 2452 ที่จังหวัดร้อยเอ็ด จบการศึกษาชั้นต้นจากโรงเรียนร้อยเอ็ดวิทยาลัย ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำจังหวัด แล้วเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยจน

¹⁰³ พีรยา คูวัฒนศิริ, “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 25, ดูเพิ่มเติมได้จาก สรศักดิ์งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 64.

¹⁰⁴ วีรวัชร ประนัดตุดัจ, “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายจำลอง ดาวเรือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดมหาสารคาม ในช่วงปี พ.ศ. 2480-2492,” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2542), หน้า 18.

จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8 เรียนต่อที่โรงเรียนกฎหมายและสอบไล่เนติบัณฑิตได้ใน ปี พ.ศ. 2473 แล้ว จึงเริ่มการประกอบอาชีพทนายความ อยู่ที่กรุงเทพฯและอุบลราชธานี ต่อมาได้ไปรับราชการอยู่กรม ราชทัณฑ์ แล้วโอนไปเป็นผู้ตรวจการเทศบาลจังหวัดอุบลราชธานี ในปี พ.ศ. 2480 ลงสมัครและได้ รับเลือกเป็นส.ส.ของจังหวัดร้อยเอ็ด¹⁰⁵

นายเตียง ศิริขันธ์ เกิดวันที่ 5 ธันวาคม 2452 ที่จังหวัดสกลนคร เป็นบุตรของขุนนิเทศพานิช (บุคดี ศิริขันธ์) ซึ่งเป็นกรมการระดับล่างของจังหวัดสกลนคร และประกอบกิจการค้าขาย เขาเรียน จบชั้นต้นจากโรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล ในจังหวัดสกลนคร แล้วมาเรียนต่อที่จังหวัดอุดรธานี ที่ โรงเรียนอุดรพิทยานุกูล และเข้ามาศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ ที่โรงเรียนฝึกหัดครู วัฒนาภิเษก สอบได้ ประกาศนียบัตรประโยคครูประถม (ป.ป.) ใน พ.ศ. 2470 การมาเรียนที่นี้ทำให้เขาได้พบกับนาย จำกัด พลาตกุล (ผู้ที่มีส่วนสำคัญในการเดินทางไปประเทศจีน เพื่อปฏิบัติงานให้กับขบวนการเสรี ไทยในช่วงต้นปี พ.ศ. 2485) นายเตียง ศิริขันธ์สอบได้ประโยคครูมัธยม (ป.ม.) ไปเป็นครูที่โรงเรียน มัธยมหอวัง และย้ายไปเป็นครูที่โรงเรียนฝึกหัดครูวัฒนาภิเษก จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2477 ย้าย มาเป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ของโรงเรียนอุดรพิทยานุกูล ซึ่งขณะนั้น ม.ล.มานิจ ชุมสายเป็นอาจารย์ ใหญ่และเป็นผู้ตรวจการศึกษภาค วันที่ 9 กรกฎาคม 2478 เขาถูกจับพร้อมเพื่อนครูในโรงเรียนอีก หลายคน ในข้อหาเป็นกบฏและเป็นคอมมิวนิสต์ โดนคุมขังอยู่ 2 เดือน จึงได้รับการปล่อยตัว หลัง จากนี้! เขาหันมาทำอาชีพนักหนังสือพิมพ์ เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ เสรีราษฎร์ เสนอบท ความทางการเมืองหลายเรื่อง จนปี พ.ศ. 2480 ได้รับเลือกตั้งเป็นส.ส.ในจังหวัดสกลนคร¹⁰⁶

เมื่อพิจารณาแล้ว จะเห็นว่าจากประวัติส่วนตัวของผู้นำทางทางอีสานของไทยกลุ่มนี้ มีความ สัมพันธ์ที่ค่อนข้างใกล้ชิดกับชนชั้นนำของลาวไม่น้อย โดยเฉพาะกับตระกูล ณ จำปาศักดิ์ เช่น นาย ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ที่แต่งงานกับหลานสาวของเจ้าผู้ครองนครจำปาศักดิ์ ส่วนนายจำลอง ดาวเรืองก็ เคยทำงานกับกับคนในตระกูลนี้ด้วย ความสัมพันธ์ใกล้ชิดนี้น่าจะเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้

¹⁰⁵ ประสพ วงศ์หนองหว้า, “บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ด กับการพัฒนาสู่ระบอบการ เมือง พ.ศ. 2480-2529,” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2537), หน้า 38, ดูเพิ่มเติมได้จาก สุวัฒน์ชัย แสนราช, “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2480-2492,” (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2541), หน้า 10-11, และ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 68.

¹⁰⁶ สวัสดิ์ ตรีราช, อ้างแล้ว, หน้า 90, ดูเพิ่มเติมได้จาก อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน, “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของ นายเตียง ศิริขันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดสกลนคร พ.ศ. 2480-2495,” (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2542), หน้า 18, และ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 69.

กลุ่มผู้นำอีสานและชนชั้นนำลาวร่วมมือกันได้ดี นอกจากนั้น การที่ผู้นำอีสานของไทยกลุ่มนี้ เป็นกลุ่มคนที่มีพื้นเพบ้านเกิดอยู่ทางภาคอีสาน และมีวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตที่ใกล้เคียงกับคนในดินแดนลาวอยู่แล้ว ทั้งทางด้านการกินอยู่ ภาษา ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อ ฯลฯ จึงน่าที่จะทำให้ผู้นำอีสานและชนชั้นนำลาว มีความเข้าใจกันอย่างลึกซึ้งมากกว่าคนจากท้องถิ่นอื่นๆ ดังนั้น ความผูกพันทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันมากนี้ จึงน่าจะเป็นอีกเหตุผลสำคัญที่ผู้นำอีสานของไทยให้ความช่วยเหลือชนชาตินิยมนลาว จนกระทั่งนำไปสู่การช่วยเหลือขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชของลาวในช่วง พ.ศ. 2489-2492 ด้วย

ผู้นำอีสานกลุ่มนี้ นอกจากจะมีภูมิหลังที่คล้ายกันดังที่ได้กล่าวไปแล้ว พวกเขายังมีจุดมุ่งหมายร่วมกันที่จะพัฒนาภูมิภาคอีสานให้เจริญมากขึ้น ไม่ใช่ให้รัฐบาลปล่อยปละละเลยให้ล้าหลัง กลุ่มผู้นำอีสานรวมตัวเข้มแข็งเพื่อเคลื่อนไหวต่อต้านการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพราะเห็นว่า เขาใช้อำนาจค่อนข้างไปในทางเผด็จการมากเกินไป ส.ส.อีสานกลุ่มนี้ไม่ต้องการให้ประเทศไทยมีระบอบการปกครองแบบทหารนิยม แต่ต้องการให้มีพรรคการเมืองแข่งขันกันภายในระบอบรัฐสภา ให้รัฐสภาเป็นเวทีต่อสู้ทางการเมือง ดำเนินการต่างๆ อย่างสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และพัฒนาบ้านเมืองด้วยความเท่าเทียมกัน แต่สิ่งที่พวกเขายังขาดอยู่คือ “ผู้นำ” ที่มีบารมีเพียงพอที่จะแข่งขันกับจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ ดังนั้น พวกเขาจึงให้ความสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้นำในการต่อสู้ทางการเมืองกับรัฐบาล¹⁰⁷ เนื่องจากเห็นว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และมี “บารมี” ไม่ด้อยไปกว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ขบวนการเสรีไทยในประเทศเริ่มขึ้นในช่วงต้น ปี พ.ศ. 2485 คือในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2485 มีการพบปะกันระหว่างนายปรีดี พนมยงค์และนายจำกั๊ด พลาญกูร¹⁰⁸ และตกลงกันให้นายจำกั๊ด พลาญกูรเดินทางออกนอกประเทศ เพื่อไปติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตร แต่เมื่อเขาเดินทางไปถึงประเทศจีนแล้ว กลับไม่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลจีนมากนัก อีกทั้งยังถูกกักตัวไม่ให้เดินทางต่อไปยังประเทศอินเดียและสหรัฐอเมริกา จนกระทั่งเขาเสียชีวิตจากความอ่อนแอ อันเกิดจากความลำบากในการเดินทางไปประเทศจีนนั่นเอง ต่อมานายปรีดี พนมยงค์จึงส่งนายสงวน ตุลารักษ์ และนายถวิล อุดล เป็นผู้นำคณะเสรีไทย เดินทางไปติดต่อกับนายจำกั๊ด พลาญกูรในชุดที่สองและชุดที่

¹⁰⁷ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 76.

¹⁰⁸ นายจำกั๊ด พลาญกูร เคยรับราชการอยู่ที่กระทรวงศึกษาธิการ (ธรรมการ) ในระหว่างนั้นได้สอบชิงทุนรัฐบาลเพื่อเดินทางไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ จำกั๊ดมีความเชื่อมั่นในระบบประชาธิปไตย เคลื่อนไหวทางการเมือง เช่น การเขียนหนังสือโจมตีวิธีการปกครองที่ไม่ค่อยเป็นประชาธิปไตยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นต้น, ข้อมูลจาก สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 76.

สามตามลำดับ¹⁰⁹ ในครั้งที่สามนี้ นายถวิล อุดลได้รับมอบหมายให้เป็น “หัวหน้าการทูตพิเศษ” เดินทางไปพบจอมพลเจียงไคเช็คที่เมืองจุงกิง ประเทศจีน เพื่อขอความสนับสนุนในการจัดตั้งคณะรัฐบาลไทยชั่วคราว หรือองค์การอื่นที่มีลักษณะทำนองเดียวกันขึ้นในดินแดนของฝ่ายสัมพันธมิตร ส่วนทางด้านนายเตียง ศิริขันธ์ได้รับมอบหมายหน้าที่สำคัญ คือ ให้ไปบุกเบิกการจัดตั้งค่ายฝึกพลพรรคเสรีไทย และเขาสามารถจัดตั้งค่ายฝึกแห่งแรกขึ้นได้ที่จังหวัดสกลนคร¹¹⁰ ส่วนผู้นำอีสานคนอื่นก็มาร่วมกับนายเตียง ศิริขันธ์ในการจัดตั้งหน่วยฝึกอาวุธเสรีไทยในท้องถิ่นของตนด้วย ควบคู่ไปกับการดำเนินการต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงครามในสภาผู้แทนราษฎร เสรีไทยสายอีสานนี้ได้ร่วมมือกับขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชของเวียตนาม ซึ่งนำโดยโฮจิมินห์ และให้ความสนับสนุนการก่อตั้งเสรีลาวในประเทศไทยด้วย ส่วนทางด้านจอมพล ป. พิบูลสงครามมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือนขบวนการเสรีไทยอยู่บ้าง คือเมื่อคณะเสรีไทยบางส่วนจากต่างประเทศลอบกระโดดร่มเข้ามาในประเทศไทย ทางรัฐบาลไทยไม่ได้สั่งให้มีการลงโทษแต่อย่างใด เพียงจับกุมตัวไว้เฉยๆ เพื่อเป็นการบั่นทอนเท่านั้น และสั่งให้พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส เป็นผู้รับผิดชอบดูแลแต่เพียงผู้เดียว เพื่อพาเสรีไทยเหล่านั้นไปหลบซ่อนตัวไว้ไม่ให้ได้รับอันตรายจากญี่ปุ่น เสรีไทยจึงดำเนินการต่างๆ ได้อย่างค่อนข้างสะดวกจนกระทั่งสงครามสิ้นสุด¹¹¹

ส่วนการก่อตั้งขบวนการเสรีลาวเริ่มจาก ทางผู้นำของขบวนการเสรีไทยติดต่อประสานงานกับกลุ่มชาตินิยมลาว ที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย เช่น ท้าวอุ่น ชนะนิกร และคณะกู้อิสรภาพลาว เพื่อชักชวนให้มาร่วมกันต่อต้านญี่ปุ่น ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2488 ตรงกับสมัยรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ (1 สิงหาคม 2487-31 สิงหาคม 2488) เป็นนายกรัฐมนตรีต่อจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม จากการสนับสนุนของผู้นำทางการเมืองฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ขณะนั้น ท้าวอุ่น ชนะนิกรประจำการเป็นนายทหารยศพันตรีอยู่ที่จังหวัดลพบุรี การได้เลื่อนขั้นเป็นพันตรีนี้ มาจากความดีความชอบที่เขาไปเป็นเจ้าหน้าที่ในกองประสานงานระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ไปร่วมรบที่เชียงตุง และดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสวนสัตว์อยู่ที่จังหวัดลพบุรีด้วย¹¹² ท้าวอุ่น ชนะนิกรได้รับคำสั่งให้เข้ากรุงเทพฯ เพื่อไปพบกับนายไพโรจน์ ชัยนาม ขณะนั้นดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมโฆษณาการ และได้รับการชักชวนให้

¹⁰⁹ ไสว สุทธิพิทักษ์, อ้างแล้ว, หน้า 545, ดูเพิ่มเติมได้จาก ปรีดี พนมยงค์, ชีวิตผันผวน..., หน้า 71, และ สรีกรุง 25, 6451 (6 กันยายน 2488): 1.

¹¹⁰ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 131.

¹¹¹ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: ม.ล.พร้อมศรี พิบูลสงคราม และคณะ, 2540), หน้า 392, ดูเพิ่มเติมได้จาก ปรีดี พนมยงค์, จดหมายของนายปรีดี พนมยงค์ ถึงพระพิศาลสุภุมวิท เรื่องหนังสือจดหมายเหตุของเสรีไทยเกี่ยวกับปฏิบัติการในแคนดี นิวเคลลี และสหรัฐอเมริกา, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 97 และ นายฉันทนา, บันทึกร่วมพล, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กระท่อม ป.ล., 2544), หน้า 106.

¹¹² ท้าวอุ่น ชนะนิกร, อ้างแล้ว, หน้า 105.

เข้าร่วมกับขบวนการเสรีไทย โดยให้เขียนจดหมายลาออกจากราชการเพียงเป็นพิธีเท่านั้น ไม่ต้องออกจริงๆ และยังได้รับเงินเดือนดั้งเดิม เขาอ้างในหนังสือที่เขาเขียนภายหลังว่า ในครั้งนั้น นายไพโรจน์ ชัยนามกล่าวว่า หากเข้าร่วมกับเสรีไทย จะเป็นโอกาสของท้าวอุ่น ชนะนิกรเองที่จะได้ทำงานกู้ชาติลาว ดังข้อความที่กล่าวว่า

...หากพวกเราสามารถจัดการด้านเสรีไทยขึ้นได้ทันเวลาแล้ว พอพวกสัมพันธมิตรได้รับชัยชนะ พวกเราก็จะพลอยได้อยู่ข้างฝ่ายผู้ชนะด้วย ไม่ใช่อยู่กับฝ่ายญี่ปุ่น ที่จะต้องเป็นฝ่ายพ่ายแพ้” ท่าน [นายไพโรจน์ ชัยนาม: ผู้อ้าง] กล่าวต่อไปอีกว่า “ในขั้นต่อไป คณะของท้าวอุ่น ก็จะได้กอบกู้เอกราชของลาวอีกด้วย โดยอาศัยอาวุธยุทธภัณฑ์ของเสรีไทยที่ฝ่ายสัมพันธมิตรจะส่งมาให้...”¹¹³

เมื่อรู้ว่าจะมีโอกาสในการต่อสู้เพื่อเอกราชของลาวเป็นลำดับต่อไป ท้าวอุ่น ชนะนิกรจึงเข้าร่วมกับเสรีไทยอย่างเต็มตัว พร้อมกับคณะกู้อิสรภาพลาว และร่วมกันตั้งขบวนการ “เสรีลาว” หรืออีกชื่อหนึ่งคือ “คณะลาวอิสระ”¹¹⁴ ประสานงานใกล้ชิดกับผู้นำเสรีไทยสายอีสาน ซึ่งดำเนินการตั้งหน่วยฝึกพลพรรคเสรีไทยอยู่ทางภาคอีสาน การที่เสรีไทยต้องการให้ท้าวอุ่น ชนะนิกร และคณะกู้อิสรภาพลาวมาเข้าร่วมด้วยนั้น น่าจะมาจากความต้องการความร่วมมือด้านกำลังคนจากคนลาว เพราะท้าวอุ่น ชนะนิกรและผู้นำคนสำคัญในคณะกู้อิสรภาพลาว ก็เป็นที่รู้จักของคนลาวทางฝั่งดินแดนลาวอยู่แล้ว ดังนั้น การนำกลุ่มชาตินิยมลาวเหล่านี้ มาร่วมในขบวนการเสรีไทย น่าจะทำให้จำนวนพลพรรคต่อต้านญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้น โดยทางเสรีไทยเห็นว่าศัตรูของลาวคือทั้งฝรั่งเศสและญี่ปุ่น เพราะฉะนั้น ลาวจึงควรร่วมมือกับไทยต่อต้านญี่ปุ่นก่อน แล้วจึงหาทางต่อสู้กับฝรั่งเศสเพื่อเอกราชต่อไป

นายเตียง ศิริขันธ์ให้ท้าวอุ่น ชนะนิกรเป็นหัวหน้าหน่วยเสรีลาว เพื่อดำเนินการรวบรวมกำลังคน แต่ในระยะแรก เสรีลาวยังไม่สามารถตั้งหน่วยฝึกพลพรรคในดินแดนลาวได้ เนื่องจากผู้นำเสรีลาวเห็นว่า การตั้งหน่วยในลาวยังไม่ปลอดภัยพอ¹¹⁵ จึงใช้หน่วยฝึกเสรีไทยที่จังหวัดสกลนครเป็นฐานปฏิบัติการของเสรีลาวไปก่อน ฝ่ายสหรัฐอเมริกาก็ให้ความช่วยเหลือการดำเนินงานของเสรีลาวผ่านทางเสรีไทย โดยหน่วยโอ.เอส.เอส. ส่งการให้พันตรีฮอลิเดย์ (Major John S. Holliday) ซึ่งเคย

¹¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 114.

¹¹⁴ มหาสิลา วีระวงส์, ประวัติการกู้ชาติของลาวอิสระ..., หน้า 1-2.

¹¹⁵ MacAlister Brown and Joseph J. Zasloff, *Apprentice Revolutionaries: The Communist Movement in Laos, 1930-1985*, (California: Hoover Institution Press, 1986), p.24.

เป็นมิชชันนารีที่จังหวัดเชียงใหม่ และร่วมงานกับเสรีไทยอยู่แล้ว มาดูแลหน่วยเสรีลาว ท้าวอุ่น ชนะนิกรและคณะกู้อิสรภาพลาวจึงรวบรวมคนลาวในไทย ข้ามไปติดต่อกับพรรคพวกทางฝั่งดินแดนลาวให้มาเข้าร่วมด้วย สมาชิกกลุ่มแรกได้แก่ ท้าวแพง ชนะนิกร (ป่าไม้ประจำแขวงจำปาศักดิ์ น้องชายของท้าวอุ่น ชนะนิกร) นายแพทย์ภูง หน่อสวรรค์ นายแพทย์คำไค้ วิสัยหงส์ ท้าวคำเลื่อน บุญแสง พระยาคำม้าว วิไล (เจ้าแขวงเวียงจันทน์) ท้าวคำพัน ปัญญา เป็นต้น โดยมีท้าวสิงคโปร์ สี่โคตจุมมาลี และท้าวเหลื่อม อินทร์ศรีเชียงใหม่¹¹⁶ ตามมาเข้าร่วมในภายหลัง¹¹⁷

ท้าวอุ่น ชนะนิกรอ้างในหนังสือของเขาว่า เมื่อได้คุยกับพันตรีฮอลิเคย์ เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายสูงสุดของลาว ที่จะต่อสู้กับฝรั่งเศสเพื่อเอกราชลาวหลังสิ้นสุดสงครามมหาเอเชียบูรพา ทางฝ่ายสหรัฐอเมริกาตอบว่า ลาวยังไม่ควรกังวลเรื่องการต่อสู้กับฝรั่งเศส เพราะเมื่อสงครามสงบ ฝรั่งเศสซึ่งอยู่ฝ่ายเดียวกับสัมพันธมิตร คงจะให้ลาวเป็นเอกราชเอง โดยทางสหรัฐอเมริกาจะช่วยผลักดันเรื่องนี้ เพราะสหรัฐอเมริกาไม่ยอมให้มีการปกครองแบบจักรวรรดินิยม ต้องการให้ทุกประเทศมีเอกราช รวมทั้งประเทศลาวด้วย งานเฉพาะหน้าของเสรีลาวคือใช้กำลังคนต่อสู้กับญี่ปุ่นเป็นหลัก ทางสหรัฐอเมริกาจะสนับสนุนด้านค่าใช้จ่ายและอาวุธ ท้าวอุ่น ชนะนิกรอ้างคำพูดของนายทหารอเมริกันไว้ในหนังสือของเขาว่า

การที่อเมริกาตกลงให้อาวุธยุทธภัณฑ์แก่พวกท่านนั้น อเมริกาได้ผลประโยชน์หลายประการด้วยกัน โดยเฉพาะอเมริกาเพียงจ่ายเงินและอาวุธให้ท่านต่อสู้กับญี่ปุ่นเท่านั้น ผู้ที่จะต้องเสียอันตรายและต้องตายในการรบเป็นบางครั้งบางคราวก็คือพวกคุณเอง ดังนั้น เมื่อไม่ยอมให้มีการสูญเสียเลือดเนื้อของลูกหลานอเมริกันของเรา พวกเราจึงยอมเสียเงินและอาวุธยุทธภัณฑ์ให้พวกท่าน¹¹⁸

แผนการของเสรีลาวหรือลาวอิสระ คือการใช้หน่วยของเสรีไทย ที่จังหวัดสกลนคร เป็นสถานที่ฝึกคนชั้นหัวหน้าที่รวบรวมมาได้ และเลือกสถานที่ตั้งกองบัญชาการและสำนักงานในดินแดนลาว หากได้สถานที่แล้วจึงติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรเพื่อส่งมอบอาวุธยุทธภัณฑ์ พร้อมทั้งโฆษณาชักชวนประชาชนลาว ให้มาร่วมมือกันในครั้งนี้ด้วย ทั้งนี้ทางเสรีลาวมอบหมายให้ท้าวธรรม

¹¹⁶ ต่อมาท้าวเหลื่อม อินทร์ศรีเชียงใหม่ ไปเข้ากับฝ่ายฝรั่งเศส และเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการเงิน ในรัฐบาลเจ้าสุวธรรมราช ซึ่งสนับสนุนโดยฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. 2490.

¹¹⁷ ท้าวอุ่น ชนะนิกร, อ้างแล้ว, หน้า 115-120 และ 133.

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125.

(ท้าวทัม) ไชยสิทธิเสนา เป็นหัวหน้ารับผิดชอบด้านทหารและการเมือง ข้ามไปเลือกสถานที่ในดินแดนลาว ดังที่มหาสิลา วีรวงส์ หนึ่งในผู้นำของเสรีลาวกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

แผนการของคณะลาวอิสระครั้งแรก ก็จะข้ามมาเลือกหาที่ตั้งกองบัญชาการและสำนักงานอยู่ในประเทศลาว เมื่อเลือกที่ตั้งกองบัญชาการและสำนักงานได้แล้ว จึงจะรายงานไปให้กองบัญชาการใหญ่ของฝ่ายสัมพันธมิตรที่ตั้งอยู่ในประเทศจีน เพื่อให้ฝ่ายสัมพันธมิตรส่งอาวุธยุทธภัณฑ์มาให้ และพร้อมกันนี้ ก็ได้ทำการโฆษณาชักชวนเอาประชาชนในทั่วประเทศให้ความร่วมมือด้วย เมื่อได้เห็นดีและตกลงกันอย่างนี้แล้ว ที่ประชุมจึงได้มอบหมายให้ท้าวทัม (นายพลทัม) เป็นหัวหน้ารับผิดชอบด้านทหารและการเมือง ข้ามมาประเทศลาว เสาะหาที่ตั้งสนามบินและกองบัญชาการ... เมื่อเลือกหาสถานที่ตั้งกองบัญชาการได้แล้ว ท้าวทัมก็กลับคืนไปรายงานให้คณะรู้ และส่งรายงานนั้น ไปยังกองบัญชาการฝ่ายสัมพันธมิตรที่ประเทศจีน¹¹⁹

ค่ายฝึกอาวุธของเสรีไทยสายอีสานที่เสรีลาวมาร่วมใช้ด้วยนั้น ตั้งขึ้นแห่งแรกที่จังหวัดสกลนครโดย นายเตียง ศิริขันธ์ แล้วจึงขยายไปที่จังหวัดต่างๆ ในภาคอีสาน และมีการจัดตั้งหน่วย “จรรยา” เพื่อเคลื่อนไหวและหาข่าวจากฝ่ายญี่ปุ่น พร้อมทั้งแจ้งเป้าหมายสำหรับทิ้งระเบิด โดยส่งข่าวผ่านหน่วยวิทยุซึ่งมีประจำอยู่ตามด่านต่างๆ ไปให้กับฝ่ายสัมพันธมิตร สร้างสนามบินลับหลายแห่ง เพื่อใช้เป็นท่าเทียบอาวุธยุทธภัณฑ์ที่ได้รับจากฝ่ายสัมพันธมิตร แล้วจึงนำไปแจกจ่ายให้กับพลพรรคเสรีไทยใช้ฝึกหัดอาวุธ เตรียมพร้อมที่จะบุกโจมตีญี่ปุ่นหากได้รับคำสั่ง แม้ว่านโยบายหลักของเสรีไทยจะหลีกเลี่ยงการปะทะด้วยอาวุธก่อนถึงวัน “ดีเดย์” ซึ่งทางฝ่ายสัมพันธมิตรจะเป็นผู้กำหนด

ที่หน่วยฝึกพลพรรคที่จังหวัดสกลนครนี้ นอกจากทางกองบัญชาการหน่วย 136 ของอังกฤษ ได้ส่งนายกฤษณ์ โปษยานนท์ เข้ามาดูแลแล้ว นายเตียง ศิริขันธ์ยังได้ชักชวนผู้ใกล้ชิดมาร่วมงานด้วย เช่น กำนันละเอียด อภิวัตนะศิริ นายเสรี นวลมณี ครูครอง จันดาวงศ์ นายสุรสีห์ กองเสนา เป็นต้น¹²⁰ มี ส.ท.กันเนอร์ (Sergeant Gunner) พลทหารหน่วย 136 ของอังกฤษเป็นพนักงานวิทยุ

¹¹⁹ มหาสิลา วีรวงส์, อ้างแล้ว, หน้า 1-2.

¹²⁰ อติเรก บุญคง, “บทบาทของขบวนการเสรีไทยสายอีสาน กับท่านปรีดี พนมยงค์,” ใน 100 ปี ชาตกาลรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ปุชนิยบุคคลของโลก, ศรีธันว์ อยู่สุชาติ บรรณาธิการ, (อยุธยา: สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2543), หน้า 87, ดูเพิ่มเติมได้จาก ลุงวัฒนา, “ลุงวัฒนา” บันทึกประวัติศาสตร์ประชาชน จาก

เริ่มตั้งค่ายแห่งแรกในจังหวัดที่บ้านโนนหอม (หมู่บ้านโนนหอม ต. โนนหอม อ. เมือง จ. สกลนคร) ช่วงปลายปี พ.ศ. 2484 ต่อมาจึงขยายไปที่ค่ายบ้านโพนก้างปลา อยู่ห่างจากตัวเมืองสกลนคร ประมาณ 20 กิโลเมตร จัดตั้งหน่วยวิทยุซึ่งได้รับการสนับสนุนจากจีน มีนายกระจ่าง ตูลารักษ์ เป็นหัวหน้าควบคุม และมีนายสว่าง ตราชู กับนายสัมฤทธิ์ ตราชูเป็นผู้ช่วย ค่ายแห่งนี้จัดการฝึกพลพรรคเสรีไทยที่ได้รับคัดเลือกมาจากครูโรงเรียนประชาบาล และโรงเรียนรัฐบาลในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดสกลนคร ด้วยอาวุธที่อังกฤษมอบให้ เมื่อทางโอ.เอส.เอส. ของสหรัฐอเมริกา ส่งพันตรี ฮอลิเดย์ พร้อมด้วยนายฉลอง บึงตระกุล เข้ามาร่วมงาน นายเตียง ศิริขันธ์จึงพาไปจัดตั้งค่ายแห่งใหม่ที่บ้านหนองหลวง อำเภอสว่างแดนดิน แล้วมอบหมายให้พันตรีฮอลิเดย์เป็นหัวหน้า นายสวัสดิ์ ตราชู และครูครอง จันดาวงศ์ เป็นผู้ดูแล¹²¹ มีนายอำนวย (กล้วย) กุลพิพัฒน์ นักเรียนไทยจากสหรัฐอเมริกาเป็นพนักงานวิทยุ ดังนั้น ช่วงแรกเริ่มของขบวนการเสรีไทยในจังหวัดสกลนคร จึงมีหน่วยเสรีไทย 3 หน่วย คือ หน่วยสายอังกฤษที่บ้านโนนหอม หน่วยสายจีนที่บ้านโพนก้างปลา และหน่วยสายสหรัฐอเมริกาที่บ้านหนองหลวง ต่อมาหน่วยที่บ้านหนองหลวงได้ย้ายมาตั้งอยู่ที่บ้านนาคู (ปัจจุบันเป็นกิ่ง อ. นาคู จังหวัดกาฬสินธุ์) ซึ่งอยู่บนเนินเขาใกล้กับบ้านเต่างอย ต. เต่างอย อ. เมือง จ. สกลนคร (ปัจจุบันเป็นอ. เต่างอย จ. สกลนคร)

เมื่อทางหน่วยจังหวัดสกลนครรวบรวมพลพรรคมากแล้ว จึงระดมชาวบ้านไปสร้างค่ายพักและแห่ง สร้างค่ายใหญ่ขึ้นบนภูพาน มีสนามฝึกยิงปืนและสนามทดลองระเบิด การรักษาความปลอดภัยของที่นี่เข้มงวด ใครจะผ่านขึ้นไปบนภูต้องได้รับอนุญาตเสียก่อน ส่วนการระดมพลพรรค กระทำโดยเรียกชายหนุ่มจากทุกๆ หมู่บ้านในบริเวณนั้นให้มาฝึก หากผู้ใดขัดใจไม่ยอมมาเข้าฝึกถือว่าเป็นฝ่ายศัตรู ใครเป็นสายลับให้ญี่ปุ่นจะใช้มาตรการเด็ดขาดถึงขั้นยิงเป้า¹²² การฝึกอบรมนี้ยังขยายวงกว้างไปถึงบรรดาข้าราชการพลเรือนชั้นผู้น้อย รวมทั้งข้าหลวงและหัวหน้าหน่วยราชการประจำอำเภอหรือจังหวัดต่างๆ แต่หากมีผู้ใดทำความผิดหรือขัดใจคำสั่ง จะต้องตั้งศาลทหารตัดสินลงโทษผู้นั้น การฝึกกองกำลังซึ่งจะเป็นรูปแบบการฝึกที่เหมือนกันทุกค่าย ประกอบไปด้วยการฝึกใช้อาวุธปืนชนิดต่างๆ เช่น ปืนกลสแต่น ปืนคาร์ไบน์ ปืนกลทอมป์สัน ปืนเบาซูกา ปืนไรเฟิล ปืนพกสั้น ปืนกลเบาแบบเบริน เป็นต้น และมีการเรียนวิชาการก่อวินาศกรรมโดยวิธีต่างๆ เช่น การโรย “เรือใบ” เพื่อให้ลือระเบิด การใช้ระเบิดทีเอ็นที ที่เป็นระเบิดประสิทธิภาพสูงสำหรับทำลายสะพานทุกชนิดและโค่นต้นไม้ การใช้ลูกระเบิดมือ ระเบิดควัน ฯลฯ

เสรีไทยถึงพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยสายอีสาน, ถอดความโดย อรรถ นันทจักร, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 17.

¹²¹ สวัสดิ์ ตราชู, อ้างแล้ว, หน้า 39.

¹²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

เมื่อฝึกจนสำเร็จแล้วจะส่งตัวกลับไปทำมาหากินตามปกติในเมือง จนกว่าจะเรียกตัวมาใช้งาน¹²³ การสนับสนุนทางด้านอาวุธจากฝ่ายสัมพันธมิตรจะมีการนัดเวลา และสถานที่รับอาวุธ จะมีเครื่องบินสี่เครื่องยนต์ของฝ่ายสัมพันธมิตร 2-3 เครื่องต่อครั้ง มาทิ้งอาวุธให้ โดยสถานที่นั้นต้องอยู่ห่างจากหน่วยหลายสิบกิโลเมตร และส่วนใหญ่จะใช้เวลากลางคืนในการปฏิบัติงาน การส่งอาวุธครั้งหนึ่งจะมีการส่งประมาณ 150 ร่ม จนกระทั่งเสรีไทยมีอาวุธที่ทันสมัยมากเพียงพอที่จะสู้รบกับญี่ปุ่นได้¹²⁴ แต่มีการตกลงกันว่า อาวุธสมัยใหม่ที่ทางสหรัฐอเมริกาและอังกฤษส่งเข้ามาให้เสรีไทยนี้ให้ใช้สำหรับกิจการของเสรีไทยเท่านั้น ไม่ต้องการให้ตกอยู่ในมือทหาร ตำรวจ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทย เพราะถือว่าเป็นฝ่ายศัตรู¹²⁵

นอกจากค่ายเสรีไทยภายใต้การดูแลของนายเตียง ศิริขันธ์ ที่สกลนครแล้ว ยังมีค่ายที่ดูแลโดยกลุ่มส.ส.อีสาน และผู้ใกล้ชิดของนายเตียง ศิริขันธ์อีก เช่น นายทองอินทร์ และนายทิม ภูมิพัฒน์ดูแลหน่วยอุบลราชธานี นายจำลอง ดาวเรืองดูแลหน่วยมหาสารคาม นายมี ศรีทองดูแลหน่วยอุดรธานี นายสุวรรณ รื่นยศและนายคเชนทร์ เศษกูญชรดูแลหน่วยขอนแก่น นายอ้วน นาคทรพรดูแลหน่วยหนองคาย พระสาครบุราณุรักษ์ดูแลหน่วยโคราช นายถวิล สุนทรสารดูแลหน่วยนครพนม เป็นต้น¹²⁶ ซึ่งการฝึกและการปฏิบัติการต่างๆ จะเหมือนกับที่ค่ายจังหวัดสกลนคร¹²⁷

¹²³ ท้าวสุน ษะนิกร, อ้างแล้ว, หน้า 129-130.

¹²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 127-128.

¹²⁵ ทวี บุญยเกตุ, “ข้อเขียนของนายทวี บุญยเกตุ,” ใน ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒, อ้างแล้ว, หน้า 367.

¹²⁶ อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน, อ้างแล้ว, หน้า 152, ดูเพิ่มเติมได้จาก สวัสดิ์ ตราชู, อ้างแล้ว, หน้า 40.

¹²⁷ หน่วยจังหวัดมหาสารคาม เริ่มจัดตั้งเมื่อต้นปี พ.ศ. 2487 มีผู้ควบคุมคือนายจำลอง ดาวเรือง ร่วมกับขุนไมตรี ประชารักษ์ ข้าหลวงประจำจังหวัด นายกว้าง ทองทวี ศึกษาธิการจังหวัด นายไสว สีสานนท์ แขวงการทางจังหวัด นายคิลิก บุญเสริม และนายนาถ เงินทาบ ครูโรงเรียนฝึกหัดครูมหาสารคาม นายคิลิก มะลิมาศ ครูใหญ่โรงเรียนเรื่องวิทยา (โรงเรียนของนายจำลอง ดาวเรือง ปัจจุบันเลิกกิจการไปแล้ว) ที่ตั้งของหน่วยอยู่ที่บริเวณป่าเชิงเขาภูพาน ใกล้บ้านนาคู อ. กุฉินารายณ์ ที่นี้ได้สร้างสนามบินเพื่อให้เครื่องบินของฝ่ายสัมพันธมิตรนำอาวุธมาส่งให้ได้สะดวก จัดหลักสูตรและการฝึกอบรมเหมือนกับที่หน่วยสกลนคร มีนายทหารอังกฤษชื่อ พ.ต.สไมล์ และสิบเอกคอลลินส์ เป็นผู้ฝึก ติดต่อใกล้ชิดกับนายเตียง ศิริขันธ์ในการดำเนินการต่างๆ, ข้อมูลจาก ลุงวัฒนา, อ้างแล้ว, หน้า 20, ดูเพิ่มเติมได้จาก ธีรวัชร ประนัคสุดจำ, อ้างแล้ว, หน้า 104-106.

หน่วยจังหวัดอุบลราชธานี อยู่ภายใต้การดูแลของนายทองอินทร์ ภูมิพัฒน์ เริ่มขึ้นประมาณต้นปี พ.ศ. 2488 หน่วยนี้จะคัดเลือกเฉพาะผู้ที่ไว้ใจได้เท่านั้น ไม่ใช่ชาวบ้านทั่วไป เนื่องจากขณะนั้นในจังหวัดอุบลราชธานีมีทหารญี่ปุ่นอยู่มาก จึงต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ ตั้งสถานที่ฝึกครั้งแรกที่บ้านขาม อ. เมือง จ. อุบลราชธานี ต่อมาจึงย้ายไปที่ค่ายบ้านสวนจัว อ. ม่วงสามสิบ ใช้โรงเรียนประชาบาลเป็นกองบัญชาการ และย้ายมาตั้งที่สุดท้ายคือที่โรงเรียนบ้านพนา อ. พนา แต่เนื่องจากหน่วยเสรีไทยหน่วยนี้ ปฏิบัติการฝึกได้อย่างยากลำบาก เพราะต้องระวัง

เมื่อฝึกพลพรรคชั้นหัวหน้าสำเร็จแล้ว เสรีลาวจึงดำเนินการขั้นต่อไป โดยการนำคนจากดินแดนลาวเข้ามาฝึกอาวุธในหน่วยฝึกของเสรีไทย ครั้งละประมาณ 10-25 คน เมื่อกลุ่มที่หนึ่งฝึกเสร็จแล้วก็ส่งกลับ และนำกลุ่มที่สองมาฝึกแทน ทำเช่นนี้ไปเรื่อยๆ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการญี่ปุ่นในอินโดจีนสงสัยว่ามีเด็กหนุ่มหายไปในเวลาเดียวกันหลายคน ต่อมาจึงเพิ่มจำนวนคนเข้าฝึกถึงเกือบร้อยคนในแต่ละชุดฝึก เด็กหนุ่มลาวค่อนข้างที่จะเอาใจใส่กับการฝึกมาก เพราะเป็นโอกาสที่พวกเขาจะได้จับอาวุธ เรียนรู้วิธีการสู้รบและการป้องกันตัว ดังที่ไม่เคยมีโอกาสดำเนินการในดินแดนลาวเลย¹²⁸

ต่อมาเมื่อขบวนการเสรีลาวมีความมั่นคงมากขึ้น ผู้นำเสรีลาวจึงร่วมกันจัดตั้งหน่วยฝึกในดินแดนลาว และพาพันตรีฮอลิเดย์ไปดูแลเสรีลาวในดินแดนลาว การที่คนลาวมีปฏิบัติการและหน่วยฝึกของตนเองในลาวนี้ ทำให้ลาวได้รับอาวุธยุทธภัณฑ์จากสหรัฐอเมริกาโดยตรง ไม่ต้องผ่านทางเสรีไทยอีก หน่วยฝึกใหม่ตั้งขึ้นที่บ้านคันทาจาน ซึ่งเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง เป็นสถานที่ที่เหมาะสมในการฝึก และผู้นำของเสรีลาวยังพยายามชักชวนคนลาวให้เข้าร่วมในการฝึกอาวุธให้มากขึ้นด้วย ซึ่งทางสหรัฐอเมริกาได้ให้อาวุธและเครื่องบริโภคต่างๆ แก่ลาวอีกเป็นจำนวนมากตลอดช่วงสงครามนี้¹²⁹

ฝ่ายญี่ปุ่นจะล่วงรู้ และยังไม่มียุทธศาสตร์ในการอบรมมาช่วย จึงเกิดอุบัติเหตุหลายครั้ง และต้องสลายค่ายไปในที่สุด ก่อนสงครามยุติ

หน่วยจังหวัดอุดรธานี นายเตียง ศิริขันธ์มอบหมายให้เพื่อนใกล้ชิด เช่น นายมี ศรีทองสุข นายเพ็ง โทธิจินดา นายจันทร์ วัชรศักดิ์ เป็นผู้ดูแล หน่วยนี้ตั้งขึ้นในเดือนพฤษภาคม 2488 อยู่ที่เขตบ้านสามพร้าว อ. เมือง จังหวัดอุดรธานี ห่างจากตัวเมืองประมาณ 10 กิโลเมตร เป็นชัยภูมิที่เข้าถึงได้ลำบากดำเนินการจัดการฝึกเหมือนกับหน่วยอื่นๆ มีผู้เข้ารับการฝึกประมาณ 200 คน มีนายฉลอง บึงตระกุล นักเรียนไทยจากสหรัฐอเมริกาที่กระโดดร่มเข้ามาช่วยฝึก และจัดตั้งหน่วยวิทยุที่บ้านหนองคาไค้ อ. หนองหาร จ. อุดรธานี นอกจากนี้ ยังสำรวจภูมิประเทศเพื่อสร้างสนามบิน และที่รับอาวุธอีกด้วย ช่วงปลายเดือนกรกฎาคม 2488 หน่วยอุดรธานีร่วมกับเสรีไทยหน่วยหนองคาย วางแผนเตรียมการต่อต้านญี่ปุ่น โดยการทำลายทางคมนาคม เช่น สะพาน รางรถไฟ อาคารสถานที่ และลอบทำร้ายข้าศึก แต่สงครามยุติเสียก่อนที่จะมีการปฏิบัติงาน

หน่วยจังหวัดหนองคายและหน่วยจังหวัดนครพนม ซึ่งมีนายอ้วน นาคทรพรพ และ นายถวิล สุนทรศาลทูล ดูแลตามลำดับ เริ่มขึ้นในช่วงปลายสงคราม หน่วยที่หนองคายตั้งค่ายฝึกอาวุธอยู่ที่บ้านแก่น้อยคอน หมู่ ๓. คอนหมู่อ. เมือง จ. หนองคาย ส่วนหน่วยนครพนม ตั้งอยู่ที่บ้านกุดเผือกยางคำ ต่อมาย้ายมาที่บ้านปลาปาก ที่นี้มีการจัดการฝึกอบรมพยาบาลนอกเหนือจากการฝึกอาวุธด้วย โดยคัดเลือกครูสตรีมาฝึก แบ่งเป็นกลุ่ม กลุ่มละประมาณ 10 คน ฝึกได้ประมาณ 4 รุ่นสงครามก็สิ้นสุดลง, ข้อมูลจาก อติเรก บุญคง, “บทบาทของขบวนการเสรีไทยสายอีสาน กับท่านปรีดี พนมยงค์,” (วิทยานิพนธ์), หน้า 92-94.

¹²⁸ ท้าวอู่ ษนะนิกร, อ้างแล้ว, หน้า 132, ดูเพิ่มเติมได้จาก อติเรก บุญคง, เพิ่งอ้าง, หน้า 151.

¹²⁹ ท้าวอู่ ษนะนิกร, อ้างแล้ว, หน้า 142.

สงครามยุติลงเสียก่อนเมื่อสหรัฐอเมริกาทิ้งระเบิดปรมาณูที่เมืองฮิโรชิมา และเมืองนางาซากิ ของญี่ปุ่น (วันที่ 6 และ 9 สิงหาคม 2488 ตามลำดับ) ส่งผลญี่ปุ่นยอมแพ้ต่อฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างไม่ มีเงื่อนไขในวันที่ 15 สิงหาคม 2488 งานของขบวนการเสรีไทยจึงสิ้นสุดลง แม้ว่าจะไม่มีการปะทะ กันรุนแรงระหว่างขบวนการเสรีไทยและกองทัพญี่ปุ่น เนื่องจากยังไม่ได้รับคำสั่งจากฝ่าย สัมพันธมิตร แต่เพื่อแสดงออกถึงชัยชนะที่สามารถขับไล่กองทัพญี่ปุ่นออกไปได้ และแสดง ความบริสุทธิ์ใจต่อฝ่ายสัมพันธมิตร ว่าเสรีไทยมีกำลังพลพรรคจำนวนมากและได้ทำการฝึกอาวุธ จริง ทางกองบัญชาการใหญ่เสรีไทย จึงกำหนดการเดินทางขึ้นที่กรุงเทพฯ ในวันที่ 25 กันยายน 2488¹³⁰

เมื่อคำสั่งนี้มาถึงที่หน่วยเสรีไทยสายอีสาน นายเตียง ศิริขันธ์ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายถวิล อุดล นายจำลอง ดาวเรือง และท้าวอู่ン ชนะนิกร จึงประชุมกัน ท้าวอู่ン ชนะนิกรไม่ ต้องการไปร่วมในการสวนสนามครั้งนี้ โดยอ้างว่าเขาเป็นทั้งหัวหน้าเสรีลาว และยังสังกัดอยู่ในกอง ทัพไทย เขาต้องการเพียงอาวุธที่สหรัฐอเมริกาให้เสรีลาวผ่านทางเสรีไทยในช่วงแรก ตามสิทธิ์ของ เสรีลาวเท่านั้น และเขียนในหนังสือของเขาภายหลังเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ทางคณะเสรีไทยสายอีสาน บอกว่า ขอขี้อาวุธเหล่านี้ไปใช้ในการสวนสนามก่อน แล้วจะคืนให้ภายหลังเมื่อลาวจำเป็นต้องใช้ การสนทนาในวันนั้นจึงจบลงด้วยความแตกแยกระหว่างเสรีลาวและเสรีไทย¹³¹ นอกจากนั้น ท้าวอู่ン ชนะนิกรกล่าวอีกว่า ทางกองบัญชาการใหญ่เสรีไทยในกรุงเทพฯ เคยมีคำสั่งให้กองกำลัง ของเสรีลาวเข้าต่อต้านทหารญี่ปุ่นให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่ไม่ให้ปฏิบัติการในเขตประเทศ ไทย ให้ไปในเขตลาวซึ่งเป็นป่าทึบ โดยบอกว่าในประเทศไทยมีประชากรหนาแน่น ไม่ให้ใช้เป็น สนามรบ แสดงให้เห็นว่า เสรีไทยจงใจใช้กำลังคนของลาวไปรบและเสี่ยงชีวิต เห็นความสำคัญของ ชีวิตคนไทยมากกว่า¹³² ด้วยเหตุผลต่างๆ เหล่านี้ เขาจึงไม่ต้องการร่วมงานกับทางเสรีไทยอีกต่อไป เมื่อแยกกับเสรีไทยแล้ว ขบวนการเสรีลาวกลับไปดำเนินการในดินแดนลาวต่อ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่ง หมายที่จะต่อสู้เพื่อเอกราชลาวต่อต้านฝรั่งเศสที่กำลังกลับเข้ามาปกครองลาวหลังจากสงคราม สิ้นสุด

จากข้อกล่าวหาของท้าวอู่ン ชนะนิกร หากมองจากทางด้านเสรีไทยแล้ว ทางเสรีไทยก็มีเหตุ ผลเพียงพอที่จะต้องนำอาวุธเหล่านั้น มาแสดงให้กับทางเจ้าหน้าที่ฝ่ายสัมพันธมิตรเห็นในการสวน สนาม และหน่วยของเสรีลาวก็ได้รับความช่วยเหลือทางด้านอาวุธ และการดูแลจากสหรัฐอเมริกา โดยตรง ไม่ได้ผ่านทางเสรีไทยมาช่วงหนึ่งแล้ว จึงไม่มีความจำเป็นที่เสรีไทยจะต้องมอบอาวุธของ

¹³⁰ ทวี บุญยเกตุ, อ้างแล้ว, หน้า 377-378.

¹³¹ ท้าวอู่ン ชนะนิกร, อ้างแล้ว, หน้า 161-162.

¹³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 151.

เสรีไทยให้กับเสรีลาวอีก นอกจากนั้น การที่เสรีไทยยังไม่มอบอาวุธให้กับเสรีลาว อาจเนื่องมาจาก ในช่วง พ.ศ. 2488-2489 นี้ สถานการณ์ทางการเมืองภายในของไทยไม่สงบเรียบร้อยนัก เพราะยังคงมีความขัดแย้งระหว่างผู้นำทางการเมืองฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ กับเหล่านายทหารหลายคนที่ยังคงจงรักภักดีต่อจอมพล ป. พิบูลสงครามอยู่ เพราะฉะนั้น รัฐบาลของผู้นำทางการเมืองฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ยังวางใจไม่ได้ว่าตนจะปลอดภัย อาวุธอันทันสมัยที่ได้รับจากฝ่ายสัมพันธมิตร จึงเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถประกันความมั่นคงให้กับฝ่ายตนได้ เพราะส่วนใหญ่เป็นอาวุธที่ทันสมัยกว่าที่กองทัพไทยมีอยู่ กองทัพไทยกังวลใจในเรื่องอาวุธนี้อย่างมาก คูได้จากสมัชชาที่จอมพล ป. พิบูลสงครามกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง (พ.ศ. 2491) รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามมีนโยบายสั่งให้ทางการรีบเก็บอาวุธจากอดีตเสรีไทย เพราะเกรงว่าจะมีคนต่อต้านรัฐบาลโดยใช้อาวุธที่ทันสมัยเหล่านี้

นอกจากการให้ความช่วยเหลือขบวนการเสรีลาวแล้ว ขบวนการเสรีไทยยังได้ร่วมมือกับขบวนการชาตินิยมของประเทศเวียดนามด้วย นายปรีดี พนมยงค์ กับนายเตียง ศิริขันธ์ ได้ติดต่อกับขบวนการชาตินิยมเวียดนาม ภายใต้การนำของโฮจิมินห์ โดยสนับสนุนให้เกิดการร่วมมือกันระหว่างคนไทยและคนเวียดนามเพื่อตั้งฐานต่อต้านญี่ปุ่น จนมีฐานปฏิบัติการตั้งขึ้นที่หมู่บ้านเล็กๆ ทางตอนใต้ของจังหวัดนครพนม ภาคอีสานของไทย ผู้นำฐานปฏิบัติการของชาวเวียดนามในประเทศไทย ชื่อ นายวู ฮัว บิน (Vu Hua Binh) มีสมาชิกเป็นเยาวชนเวียดนามติดอาวุธประมาณ 20-30 คน หลักฐานการร่วมมือระหว่างเสรีไทยกับเวียดนามนี้ปรากฏใน หนังสือพิมพ์ชื่อ **คู คว็อค (Cuu Quoc)** ของเวียดนาม¹³³ ในเดือนกันยายน 2488 มีบทความกล่าวว่า เวียดนามและไทยร่วมมือกันเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น แต่การร่วมมือกันนี้ดำเนินไปได้ไม่นาน เพราะสงครามได้สิ้นสุดลงหลังจากนั้นเพียง 3 เดือน ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองนี้ นอกจากกลุ่มคนลาวของท้าวฮุ่น ชนะนิกร และคณะก๊วยอิสรภาพลาวที่มาร่วมในขบวนการเสรีลาว หรือลาวอิสระแล้ว ยังมีกลุ่มคนลาวที่ไม่ได้เข้าร่วมขบวนการด้วย แต่เคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นอยู่ตามแนวแม่น้ำโขง ในฐานะสมาชิกของกองกำลังฝรั่งเศสเสรีในอินโดจีน เช่น เจ้าบุญอุ้ม ฌ จำปาศักดิ์ ท้าวโง่น ชนะนิกร ท้าวกู วรวงส์ เป็นต้น คนกลุ่มนี้ยังต้องการร่วมมือกับฝรั่งเศส เพราะเชื่อมั่นว่าฝรั่งเศสจะได้กลับเข้ามาปกครองลาวอีกครั้งอย่างแน่นอน¹³⁴

¹³³ Christopher E. Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution, 1885-1954*, (Richmond, Surrey: Curzon Press, 1999), p.128.

¹³⁴ ท้าวฮุ่น ชนะนิกร, อ้างแล้ว, หน้า 133.

3.6 บทบาทของญี่ปุ่นในการสนับสนุนชาตินิยมลาว ช่วง พ.ศ. 2488

ในช่วงปี พ.ศ. 2484-2487 ที่ญี่ปุ่นเข้ามายังดินแดนลาว และยังคงให้ลาวอยู่ใต้การปกครองของรัฐบาลวิซีของฝรั่งเศสนั้น ญี่ปุ่นแทบจะไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องทางด้านการบริหารประเทศของฝรั่งเศสในลาว ถือได้ว่าฝรั่งเศสยังมีอำนาจปกครอง ส่วนญี่ปุ่นมีอำนาจทางทหาร แต่การที่ลาวมีผู้ปกครองเพิ่มขึ้นมานี้ ทำให้ประชาชนลาวถูกเก็บภาษีและเกณฑ์แรงงานมากกว่าเดิม เพราะภาษีที่ได้นี้ต้องนำไปให้ทั้งฝรั่งเศสและญี่ปุ่น และยังคงโดนเกณฑ์ไปจนอาวุธ ขนเสบียง ต่อเรือ สร้างถนน สร้างสะพาน ตัดไม้ สร้างอาคารต่างๆ รวมทั้งต้องขายผลผลิตให้ญี่ปุ่นในราคาถูก โดยเฉพาะช่วงปลายสงคราม ญี่ปุ่นยังต้องใช้เสบียงและยุทธปัจจัยมากขึ้นด้วย¹³⁵

จนกระทั่งต้นปี พ.ศ. 2488 ญี่ปุ่นเสริมกำลังทหารเข้ามาเพิ่มในอินโดจีน เพื่อจะเข้ายึดการปกครองลาวจากฝรั่งเศส สิ่งทีกระตุ้นให้ญี่ปุ่นเปลี่ยนท่าทีเริ่มจาก หน่วยตำรวจลับของญี่ปุ่น (Kempetai) ซึ่งญี่ปุ่นตั้งขึ้นเพื่อให้มาเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารงานของฝรั่งเศส ติดต่อกับด้านการเมือง และเป็นตัวแทนการค้าในอินโดจีนนั้น¹³⁶ สืบทราบว่าเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2488 จะมีทหารฝรั่งเศสจากประเทศฝรั่งเศสกระโดดร่มเข้ามาในลาว มาลงที่ทุ่งไหหิน เพื่อตั้งฐานการต่อต้านญี่ปุ่นในอินโดจีน นำโดยร้อยเอก แอโรลล์ (Captain L. H. Ayrolles)¹³⁷ เรื่องนี้มีส่วนกระตุ้นให้ญี่ปุ่นเริ่มไม่ไว้วางใจฝรั่งเศส และต้องการให้ฝรั่งเศสออกไปจากอินโดจีน เพื่อป้องกันความร่วมมือกันของทหารฝรั่งเศส และการปลุกระดมมวลชนดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่น ซึ่งอาจจะทำให้ญี่ปุ่นพบกับปัญหา 2 ด้าน คือการป้องกันตนเองและการทำสงคราม ดังนั้น ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์นี้ ญี่ปุ่นจึงเพิ่มจำนวนกองทหารในอินโดจีนให้มากขึ้น และตั้งหน่วยทหารเพิ่มในบางเมืองของลาว เช่น ที่สุวรรณเขต เป็นต้น รวมทั้งส่งหน่วยตำรวจญี่ปุ่นไปสำรวจรายชื่อของบุคคลที่มีพฤติกรรมน่าสงสัย และอาจต้องควบคุมตัวเอาไว้¹³⁸

นอกจากความไม่ไว้วางใจเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสในอินโดจีน ที่อาจจะติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรแล้ว ความรู้สึกไม่มั่นคงของญี่ปุ่น ยังมาจากสถานการณ์ที่ฝ่ายอักษะกำลังจะแพ้สงคราม คือตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2486 เยอรมนีกลายเป็นฝ่ายตั้งรับแทบทุกแห่งในยุโรปตะวันออก จนกระทั่งฮิตเลอร์ (Adolf Hitler) เสียชีวิตในวันที่ 30 เมษายน 2488 ต่อมาวันที่ 7 พฤษภาคม ปีเดียวกัน เยอรมนีลงนามยอมแพ้อย่างไม่มีเงื่อนไขต่อฝ่ายสัมพันธมิตร เท่ากับว่าฝ่ายสัมพันธมิตรชนะ

¹³⁵ สุวิทย์ ชีรสาคัด, ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975, (กรุงเทพฯ: โครงการประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไทย, 2541), หน้า 289.

¹³⁶ Geoffrey C. Gunn, op. cit., p.107.

¹³⁷ Arthur J. Dommen, *Laos Keystone of Indochina*, (Boulder: Westview Press, 1985), pp.30-31.

¹³⁸ Ibid.

สงครามในทวีปยุโรปโดยเด็ดขาด¹³⁹ ดังนั้น ในช่วงก่อนหน้าที่เยอรมนีจะยอมแพ้ ญี่ปุ่นจึงตัดสินใจยึดอินโดจีนจากฝรั่งเศสในเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม 2488 ญี่ปุ่นจำเป็นต้องจัดการควบคุมอินโดจีนให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้น เพราะรู้ว่าเยอรมนีไม่มีอำนาจพอที่จะควบคุมหรือบีบบังคับรัฐบาลฝรั่งเศสได้อีกแล้ว และหากยังปล่อยให้ฝรั่งเศสปกครองอินโดจีนอยู่นั้นนานต่อไป ฝรั่งเศสอาจได้รับความช่วยเหลือจากฝ่ายสัมพันธมิตรมากขึ้นจนเข้มแข็งพอที่จะหันมาโจมตีญี่ปุ่นก่อน¹⁴⁰ ซึ่งจะทำให้ญี่ปุ่นเสียเปรียบอย่างมากในการสงคราม

นอกจากนั้นในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2485 จนถึง พ.ศ. 2488 สถานการณ์การสงครามของญี่ปุ่นก็ไม่ค่อยดีนัก ญี่ปุ่นเริ่มรบแพ้ครั้งแรกในเดือนมิถุนายน 2485 ในการรบที่เกาะมิดเวย์ (ห่างจากเพิร์ลฮาร์เบอร์ ไปทางตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 1,800 กิโลเมตร) หลังจากนั้น ญี่ปุ่นเสียเกาะสำคัญอีกหลายเกาะซึ่งเป็นที่ตั้งฐานทัพญี่ปุ่น ต่อมา 21-22 ตุลาคม ปีเดียวกัน ญี่ปุ่นพ่ายแพ้การรบทางเรือครั้งใหญ่แก่กองทัพเรือสหรัฐอเมริกา และในที่สุดสหรัฐอเมริกาสามารถยึดเกาะโอกินาวาได้ ในวันที่ 1 เมษายน 2488 การพ่ายแพ้ครั้งนี้ ถือเป็นความพ่ายแพ้ครั้งสำคัญที่สุดครั้งหนึ่งของญี่ปุ่น เนื่องจากเกาะนี้ถือเป็นประตูบ้านของญี่ปุ่น ตั้งอยู่ห่างจากเกาะญี่ปุ่นด้านใต้เพียงประมาณ 80 กว่ากิโลเมตรเท่านั้น ดังนั้น จากสถานการณ์การรบที่ไม่ค่อยดีนี้ ญี่ปุ่นจึงต้องรีบยึดครองอินโดจีนให้ได้โดยเร็วที่สุด จนถึงขั้นจัดการกับเจ้าหน้าที่ชาวฝรั่งเศสในอินโดจีนด้วยความรุนแรง¹⁴¹

ญี่ปุ่นเรียกปฏิบัติการยึดอินโดจีนจากฝรั่งเศสในครั้งนี้ว่า “มาโกะ” (Ma-Go) เริ่มปฏิบัติการในวันที่ 9 มีนาคม 2488¹⁴² จากการทำทูตญี่ปุ่นในไซ่ง่อนยื่นคำขาดกับนายพลเรือ เดอกูซ์ (Admiral Jean Decoux) ผู้สำเร็จราชการอินโดจีน ให้ฝรั่งเศสยกการดูแลด้านการทหาร การเมือง และการเงินของอินโดจีนให้ญี่ปุ่น นายพลเรือ เดอกูซ์ไม่ยอมปฏิบัติตามคำขาดของญี่ปุ่น แต่เมื่อเห็นว่าฝรั่งเศสสู้ไม่ได้จึงยอมให้ญี่ปุ่นควบคุมตัวไว้ ที่ทำเนียบผู้สำเร็จราชการ พร้อมกับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ชาวฝรั่งเศสคนอื่นๆ¹⁴³ โดยทางการญี่ปุ่นได้ออกแถลงการณ์ในวันรุ่งขึ้น เพื่ออธิบายสาเหตุของการยึดอำนาจฝรั่งเศสในครั้งนี้ว่า เจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นสืบทราบพฤติกรรมที่ไม่น่าไว้วางใจของฝรั่งเศสในอินโด

¹³⁹ Carlton F.H. Hayes, Marshall Whithed Baldwin, Charles Woolsey Cole, op. cit., pp.986-987.

¹⁴⁰ J.M. Pluvier, *South-East Asia from Colonialism to Independence*. (New York: Oxford University Press), p.341.

¹⁴¹ ดิเรก ชัยนาม, อ้างแล้ว, หน้า 129, 293 และ 334, ดูเพิ่มเติมได้จาก J.M. Pluvier, op. cit., p.339.

¹⁴² ทองสา ไชยวงศ์คำดี และคณะ, *ประวัติศาสตร์ลาว เล่ม 3 1893-ปัจจุบัน*, (เวียงจันทน์: กระทรวงศึกษาและกีฬา สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์สังคม, 1989), หน้า 147, ดูเพิ่มเติมได้จาก J.M. Pluvier, op. cit., p.342.

¹⁴³ สรีกรูจ 25, 6310 (14 มีนาคม 2488): 1-2.

จีน พบหลักฐานที่ยืนยันได้ว่า เจ้าหน้าที่อินโดจีนฝรั่งเศสติดต่ออย่างลับๆ กับฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งเป็นศัตรูของญี่ปุ่น การกระทำนี้ก่อความเสียหายให้กับญี่ปุ่นและญี่ปุ่นไม่สามารถยอมได้¹⁴⁴

ในส่วนของสถานการณ์ในดินแดนลาว ทหารฝรั่งเศสส่วนใหญ่ต้องยอมแพ้ญี่ปุ่น มีเพียงบางหน่วยเท่านั้นที่หนีไปได้ทัน เช่น นายพล ตูร์แกง (Général Turguin) ได้นำชาวฝรั่งเศสส่วนหนึ่งออกจากเวียงจันทน์ หลบหนีญี่ปุ่นมาที่หลวงพระบาง และหนีต่อไปยังประเทศจีน มีชาวฝรั่งเศสบางส่วนที่หนีข้ามแม่น้ำโขงมาอยู่ในประเทศไทย¹⁴⁵ มีกองกำลังที่นำโดย นายพล อเลอซองกรี (Général Alessandri) หนีไปที่เมืองเซิน-ละ (Son-La) ทางตอนเหนือของแคว้นดงเกีย ในเวียดนาม และมีชาวฝรั่งเศสบางส่วนหลบหนีการ โจมตีของญี่ปุ่นไป รวมตัวกันตั้งหน่วยจรรยาเพื่อทำงานได้ดินต่อต้านญี่ปุ่นในดินแดนลาว¹⁴⁶ การ โจมตีฝรั่งเศสของญี่ปุ่นในครั้งนี้ ทำให้ญี่ปุ่นสามารถจับกุมและกักขังเจ้าหน้าที่ชั้นหัวหน้าชาวฝรั่งเศส และยึดอำนาจหน่วยทหารทุกหน่วยทั่วดินแดนลาวได้ในเวลาต่อมา จุดสำคัญในการยึดครองลาวของญี่ปุ่นคือ การเข้าไปยึดวังหลวงและควบคุมองค์เจ้ามหาชีวิตลาว ซึ่งประทับที่เมืองหลวงพระบางในวันที่ 30 มีนาคม 2488 หลังจากนั้นยังมีการต่อสู้กันระหว่างญี่ปุ่นกับฝรั่งเศสในพื้นที่อื่นๆ อีก โดยเฉพาะตามชายแดน คนฝรั่งเศสมากมายถูกจับสังหาร และผลักดันให้ข้ามไปประเทศพม่าและจีน ดังนั้น การปกครองในลาวในช่วงนี้ เปลี่ยนมือมาอยู่ภายใต้การปกครองของญี่ปุ่นแทนฝรั่งเศส¹⁴⁷ ซึ่งการยึดครองลาวจากฝรั่งเศสนี้ ญี่ปุ่นไม่ได้ทำอันตรายใดๆ แก่คนลาว รวมทั้งยังโฆษณาว่าจะปลดปล่อยลาวให้เป็นอิสระจากการเป็นอาณานิคม **ฝรั่งเศสสวดด้วยจะส่งเสริมการต่อสู้เพื่อเอกราชของลาว ซึ่งการทำเช่นนี้ก็เพื่อให้คนพื้นเมืองเข้าร่วมกับญี่ปุ่น และเรื่องนี้ได้กลายเป็นความหวังสำคัญของผู้นำชาตินิยมลาว ที่จะยอมรับร่วมมือกับญี่ปุ่นไปก่อน และหวังว่าญี่ปุ่นจะให้เอกราชเมื่อสิ้นสุดสงคราม**¹⁴⁸ ดังข้อความในแถลงการณ์ของฝ่ายญี่ปุ่นที่ว่า

...พระจักรพรรดิญี่ปุ่นมิได้มีเจตจำนงในอันที่จะยึดครองดินแดนของอินโดจีนเลย และจะไม่ละเลยในการให้ความช่วยเหลือในทุกๆ ด้านแก่ชาวพื้นเมืองอินโดจีนที่มีความพยายามป้องกันดินแดนของตนเองต่อต้านอำนาจที่ได้รุกรานมหาเอเชียบูรพา ในที่นี้ประเทศของสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่นขอยืนยันว่าจะพยายามให้ความ

¹⁴⁴ สรีกรุง 25, 6308 (11 มีนาคม 2488): 1-2.

¹⁴⁵ อุดร วงษ์ทับทิม, อ้างแล้ว, หน้า 30.

¹⁴⁶ Geoffrey C. Gunn, op. cit., p.108.

¹⁴⁷ Manich Jumsai, *History of Laos*, (Bangkok: Chalermnit) p.269, ดูเพิ่มเติมได้จาก Geoffrey C. Gunn, op. cit., p.114.

¹⁴⁸ Manich Jumsai, op. cit., p.270.

ช่วยเหลือโดยเต็มกำลังความสามารถ เพื่อบรรลุตามความมุ่งหมายที่ชาวพื้นเมืองเหล่านั้นได้ปรารถนามาเป็นเวลาช้านานแล้ว ในการได้กลับคืนมาซึ่งเอกราชของแต่ละเชื้อชาติในอินโดจีนให้ได้ผลสำเร็จอันงดงาม ตามมติของแถลงการณ์ร่วมกันในที่ประชุมนานาชาติแห่งมหาเอเซียบูรพา¹⁴⁹

เมื่อญี่ปุ่นยึดครองดินแดนลาวจากฝรั่งเศสได้แล้ว ญี่ปุ่นจัดการปกครองในลาว โดยตั้งเจ้าหน้าที่ชาวญี่ปุ่นมาดำเนินการแทนเจ้าหน้าที่ชาวฝรั่งเศสเดิม รัฐบาลญี่ปุ่นตั้งพ.อ.อิชิบาชิ (Ishibashi) ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาราชการสูงสุดของลาว (Supreme Counselor)¹⁵⁰ ให้เป็นผู้มีอำนาจสั่งการทุกอย่างในลาว และมีข้าราชการอีก 6 คน เป็นผู้ช่วย ผู้ช่วยสองในหกคนนี้ได้รับมอบหมายให้ไปเป็นผู้ปกครองที่เมืองสุวรรณเขต และเมืองท่าแขก ส่วนในเรื่องการบริหารราชการทั่วไป ญี่ปุ่นยอมให้การบริหารทั้งหมดอยู่ในมือของคนลาว เพื่อแสดงถึงการให้ความสำคัญกับคนลาว ในช่วงนี้ ชนชั้นนำของลาวหลายคนจึงได้เข้าร่วมในระบบการปกครองของญี่ปุ่นด้วย พร้อมกับความหวังว่าญี่ปุ่นจะให้เอกราชแก่ลาวในอนาคต

ประมาณ 2-3 ปีก่อนหน้าการยึดครองลาวของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นเคยมีนโยบายสนับสนุนแนวความคิดชาตินิยมลาวให้เกิดขึ้นมาบ้างแล้ว ตามแนวความคิดรวมมหาเอเซียบูรพา เช่น ส่งเสริมให้ชาวพื้นเมืองของอินโดจีน เห็นความเท่าเทียมกันระหว่างคนเอเชียกับคนตะวันตก สร้างจิตสำนึกให้มีความภูมิใจในชาติตนและความเป็นคนเอเชีย ไม่ยอมถูกกดขี่ข่มเหงโดยไม่เป็นธรรมอีกต่อไป เห็นตัวอย่างเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้จากข้อความในหนังสือของท้าวฮุ่น ชนะนิกร ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ซึ่งดูเหมือนจะเป็นเรื่องกระทบกระทั่งเล็กๆ น้อยๆ ระหว่างคนญี่ปุ่นกับคนฝรั่งเศส อันมีสาเหตุมาจากการที่คนฝรั่งเศสข่มเหงคนอินโดจีน แต่เรื่องนี้ส่งผลกระทบต่อจิตใจของเขาอย่างมาก ความว่า

...บางทีทหารฝรั่งเศสกำลังนั่งรถลาก โดยมีคนญวนเป็นคนลาก ทั้งหิ้งื่อไหลทรมานอยู่อย่างนั้น ฝรั่งเศสผู้ที่นั่งอยู่บนรถก็ยังไม่พอใจ เร่งให้วิ่งเร็วๆ หรือเอาเท้าถีบหลังคนลากเหล่านี้เป็นต้น หากญี่ปุ่นมาพบเข้า จะจับเอาทหารฝรั่งเศสลงมา แล้วบังคับให้ฝรั่งเศสนั้นลากรถไป โดยมีคนญวนเป็นผู้นั่งแทน ซึ่งฝรั่งเศสต้องทำตามด้วยความอับอายขายหน้า...เรื่องเล็กน้อยนี้แหละเป็นสิ่งที่ทำให้เราคิดแล้วคิดอีก ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วว่า

¹⁴⁹ สตรีกรูง 25, 6308 (11 มีนาคม 2488): 1-2, ดูเพิ่มเติมได้จาก เอกสารกระทรวงต่างประเทศ, WW.2/2:20//5, กรณีทหารญี่ปุ่นปลดอาวุธอินโดจีนฝรั่งเศส ลงวันที่ 11 เมษายน 2488.

¹⁵⁰ Geoffrey C. Gunn, op. cit., p.111.

กองทัพแห่งความรักชาติ ได้ลุกขึ้นภายในดวงใจของพวกเขา โดยที่ไม่มีกำลังใดๆ ในโลกจะมาดับมันได้อีกแล้ว¹⁵¹

หลังจากนั้น ในเดือนเมษายน 2488 ญี่ปุ่นให้เจ้าศรีสว่างวงศ์ เจ้ามหาชีวิตของลาว ประกาศเอกราชลาว เหมือนกับที่ญี่ปุ่นได้ให้จักรพรรดิเบ๋าไต๋ (Bao Dai) แห่งเวียดนาม และเจ้านโรดมสีหนุ ของกัมพูชาประกาศเอกราชไปแล้ว เมื่อวันที่ 11 และ 15 มีนาคม 2488 ตามลำดับ¹⁵² เจ้าศรีสว่างวงศ์ จึงประกาศเอกราชลาวในวันที่ 8 เมษายน 2488 และให้เจ้าสว่างวัฒนา (เจ้าศรีสว่างวัฒนา) พระโอรสเสด็จไปประกาศเอกราชลาว ที่สถานีวิทยุกระบายเสียงเมืองไซ่ง่อนด้วย¹⁵³ แต่เอกราชที่ญี่ปุ่นให้ประเทศต่างๆ ในอินโดจีน รวมทั้งประเทศลาวนี้ เป็นที่รับรู้กันว่าไม่ใช่เอกราชที่แท้จริง เนื่องจากญี่ปุ่นยังคงกุมอำนาจการปกครองสูงสุดเอาไว้ สำหรับประเทศลาวก็เพียงนำคนลาวเข้ามาในระบบราชการเพื่อเอาใจประชาชนเท่านั้น ทั้งนี้ ญี่ปุ่นยังโฆษณาเพื่อให้ประชาชนลาวเห็นความดี และร่วมมือกับญี่ปุ่น ผ่านการประกาศของ ซาโกะ มาซาโนริ (Sago Masanori) ผู้บัญชาการกองพันที่ 1 แห่งกองพลที่ 28 ของญี่ปุ่นในลาว ในวันประกาศเอกราชของลาว ณ บริเวณหน้าสำนักงานผู้สำเร็จราชการหัวเมืองลาวประจำเวียงจันทน์ ความว่า

นับแต่นี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าทำหน้าที่แทนผู้สำเร็จราชการประจำหัวเมืองลาว เป้าหมายของเรามีใช้การยึดครองลาว หากแต่ญี่ปุ่นเป็นมิตรกับพวกท่าน เราเห็นอกเห็นใจต่อการต่อสู้เพื่อเอกราชของพวกท่าน เราต่างล้วนนับถือพุทธศาสนาเหมือนกัน มีศิวเหลืองเหมือนกัน จงมาร่วมกันเพื่อก้าวไปสู่การเป็นเอกราชของลาว ข้าพเจ้าจะขอรับผิดชอบในด้านการป้องกันรักษาสันติสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง และในการที่ลาวจะได้รับเอกราช เราได้ให้ชาวลาวเป็นผู้บริหารประเทศของตน ขอให้ประชาชนลาวทุกคนอย่าได้ตื่นตกใจ จงกลับไปประกอบอาชีพเหมือนเช่นปกติ และขอให้เข้าใจการปฏิบัติการของเราในครั้งนี้ว่า มิใช่เป็นการกระทำเพื่อประเทศ

¹⁵¹ ท้าวอุ่น ชนะนิกร, อ้างแล้ว, หน้า 24-25. [เน้นข้อความโดยผู้อ้าง].

¹⁵² ศรีกรุง 25, 6309 (13 มีนาคม 2488): 1-2, และ ศรีกรุง 25, 6311 (15 มีนาคม 2488): 2.

¹⁵³ ศรีกรุง 25, 6333 (12 เมษายน 2488): 1, ดูเพิ่มเติมได้จาก ทองสา ไชยวงศ์คำดี และคณะ, อ้างแล้ว, หน้า 148, 3349, เจ้าเพชรราชบุรุษเหล็กแห่งราชอาณาจักรลาว, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รวมมิตรไทย, 2499), หน้า 120, และ J.M. Pluvier, op. cit., p.343.

ญี่ปุ่น หากแต่กระทำเพื่อประเทศชาติของพวกเขา ขอให้ช่วยกันบอกต่อคำประกาศ
นี้ไปยังเพื่อนร่วมชาติของท่าน ที่ไม่ได้มาร่วมในวันนี้ด้วย¹⁵⁴

ญี่ปุ่นแต่งตั้งให้เจ้าเพชรราชดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของลาว และตั้งคณะรัฐมนตรีซึ่ง
ประกอบไปด้วยชนชั้นนำของลาว มีรายชื่อดังนี้

เจ้าเพชรราช	นายกรัฐมนตรี
เจ้าสุวรรณภูมา	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงโยธาธิการ
ท้าวหุย อภัย	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษา
พระยาคำม้าว วิไล	หัวหน้าการบริหารลาวฝ่ายท้องถิ่น (มีหน้าที่ใน การสั่งการข้าราชการและลูกจ้างชาวลาวทั้งหมด) ¹⁵⁵

เมื่อเจ้าเพชรราชรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจากการแต่งตั้งของญี่ปุ่นแล้ว จึงถือโอกาสนี้ลด
และทำลายอิทธิพลของคนเวียดนาม ที่ฝรั่งเศสเคยสนับสนุนให้เข้ามาในระบบราชการและระบบ
เศรษฐกิจของลาว ท่านให้คนลาวไปทำงานแทนที่คนเวียดนามเหล่านั้น พ่อค้าชาวเวียดนามบางคน
ถูกไล่ออกไปจากหลวงพระบางและเวียงจันทน์ แต่ยังคงมีชุมชนและกองทหารเวียดนามอยู่บ้าง ที่
เมืองท่าแขกและสุวรรณเขต¹⁵⁶ แต่จากการที่เจ้าเพชรราชร่วมมือกับญี่ปุ่นในการปกครองครั้งนี้ ไม่
ได้หมายความว่ายินดีที่จะอยู่ใต้การปกครองของญี่ปุ่นตลอดไป แต่เป็นไปได้ว่าท่านจะใช้การร่วม
มือกับญี่ปุ่น ก้าวจัดอำนาจของฝรั่งเศสและเวียดนามออกจากลาวไปเสียก่อน และหวังว่าญี่ปุ่นจะให้
เอกราชกับลาวตามคำสัญญา

เจ้าเพชรราช¹⁵⁷ เกิดเมื่อวันที่ 19 มกราคม 2432 ที่เมืองหลวงพระบาง เป็นโอรสของเจ้ามหา
อุปราชบุญคง กับเจ้าหญิงทองศรี¹⁵⁸ ท่านเรียนหนังสือเบื้องต้นตามระบบการศึกษาแบบเก่าของลาว
คือ เรียนเขียนอ่านตัวอักษรลาวที่โรงเรียนวังหน้า ขณะอายุได้ 7 ปี หลังจากนั้นจึงย้ายไปเรียนที่โรง
เรียนฝรั่งเศสที่ตั้งขึ้นใหม่ เพื่อเป็นตัวอย่างกับประชาชนลาวให้หันมานิยมเรียนภาษาฝรั่งเศสมากขึ้น

¹⁵⁴ Geoffrey C. Gunn, op. cit., p.110, ดูเพิ่มเติมได้จาก อุดร วงษ์ทับทิม, อ้างแล้ว, หน้า 32-33.

¹⁵⁵ Geoffrey C. Gunn, op. cit., p.115.

¹⁵⁶ Martin Stuart-Fox, op. cit., pp.56-57, ดูเพิ่มเติมได้จาก Geoffrey C. Gunn, op. cit., p.116.

¹⁵⁷ เจ้าเพชรราช คำนามสกุลของท่านเองว่า “รัตนวงศา” เมื่อครั้งอพยพมาอยู่ในประเทศไทย ช่วง พ.ศ. 2489-2500
นามสกุลนี้มีที่มาจากพระนามของเจ้ามหาอุปราชอุ่นแก้ว ซึ่งเป็นต้นตระกูลของเจ้าเพชรราช, ข้อมูลจาก มหาสิลา
วีรวงศ์, เจ้าเพชรราช บุรุษเหล็กแห่งราชอาณาจักรลาว, แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มติชน, 2542), หน้า 15.

¹⁵⁸ Arthur J. Dommen, *Conflict In Laos, The Politics of Neutralization*, (New York: Praeger Publisher, 1971),
p.20, ดูเพิ่มเติมได้จาก 3349, อ้างแล้ว, หน้า 11 และ มหาสิลา วีรวงศ์, เพิ่งอ้าง, หน้า 14.

ตามนโยบายของรัฐบาลฝรั่งเศสในสมัยนั้น ต่อมาจึงไปเรียนที่โรงเรียนประถมในเมืองไชน่งอน ชื่อโรงเรียน ชาสเซลลู โลบา (Collège Chasseloup Laubat) ในปี พ.ศ. 2447 หลังจากนั้น 1 ปี เข้าเรียนที่โรงเรียน โกลอนีล (Ecole Coloniale) แล้วไปไปเรียนต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียน มงแตง (Lycée Montaigne) ในเมืองปารีส ประเทศฝรั่งเศส แผนกวิทยาศาสตร์และภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ)¹⁵⁹ แล้วย้ายไปเรียนที่โรงเรียนมัธยม เซนหลุยส์ ในปี พ.ศ. 2451 โดยในช่วงปีนี้ ยังได้มีโอกาสไปเรียนภาษาอังกฤษที่ประเทศอังกฤษเพิ่มเติมด้วย ซึ่งเป็นการไปประเทศอังกฤษครั้งแรก¹⁶⁰ ท่านจบการศึกษาในปี พ.ศ. 2453 จึงกลับประเทศลาว อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดหนองสระแก้ว เมื่อลาสิกขาบทแล้ว ได้อภิเษกกับเจ้าหญิงคำแ่วน พระราชธิดาของสมเด็จพระเจ้าสักรินทร์ (คำสุก) และเจ้าหญิงคำปิ่น

เจ้าเพชรราชเริ่มรับราชการปี พ.ศ. 2457 ในตำแหน่งเสมียน ที่พระคลังมหาสมบัติของเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ ปลายปีเดียวกันนั้น นายการ์นิเย (M.Claude Garnier) ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองลาว ทูลเจ้ามหาอุปราชบุญคงขอตัวไปทำงานเป็นเสมียนร่างหนังสือ ประจำสำนักงานผู้สำเร็จราชการหัวเมืองลาวเวียงจันทน์ ปี พ.ศ. 2460 ท่านได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยเลขานุการของผู้สำเร็จราชการหัวเมืองลาว และมีบทบาทในการนำพลเมืองลาวไปช่วยฝรั่งเศสสู้รบในช่วงสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง นายการ์นิเยจึงขอให้เจ้ามหาชีวิต พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นเจ้าราชภาทินาย ในวันที่ 17 พฤศจิกายน 2461 ต่อมาปี พ.ศ. 2466 ท่านได้รับการแต่งตั้งให้เป็นอธิบดีกรมการปกครองลาว ได้จัดวางระเบียบข้าราชการพลเรือน การเลื่อนขั้นเงินเดือน และการรับบำเหน็จบำนาญ รวมทั้งตั้งโรงเรียนสอนกฎหมายและการปกครองด้วย ปี พ.ศ. 2475-2480 ได้รับแต่งตั้งจากผู้สำเร็จราชการสูงสุดของอินโดจีน ให้เป็นผู้ตรวจการพื้นเมืองของฝ่ายนโยบายการเมืองและราชการเกี่ยวกับลาว ปี พ.ศ. 2480 ได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกพุทธบัณฑิตสภาประเทศลาว ในตำแหน่งนี้ท่านได้วางระเบียบสงฆ์ สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อการศึกษาของสงฆ์ และจัดตั้งหอสมุดลาวขึ้นด้วย และวันที่ 20 ตุลาคม 2484 ได้รับแต่งตั้งจากเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ ให้เป็นเจ้ามหาอุปราชแห่งราชอาณาจักรหลวงพระบาง ซึ่งเป็นตำแหน่งที่พระบิดาเคยดำรงตำแหน่งมาก่อน¹⁶¹ และดำรงตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีประจำหลวงพระบาง (เทียบได้กับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของไทย) ในวันเดียวกันนั้น

¹⁵⁹ 3349, อ้างแล้ว, หน้า 35.

¹⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

¹⁶¹ สุพจน์ คำนตระภูณ, เจ้าสุภานุวงศ์ ผู้นำปฏิวัติลาว, (กรุงเทพฯ: สถาบันวิทยาศาสตร์สังคม, 2533), หน้า 134-135.

จากการที่ได้ไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ ทำให้เจ้าเพชรราชมีความต้องการอย่างแรงกล้าที่จะให้ประเทศลาวมีเอกราช ตามแบบที่ได้เรียนรู้และได้สัมผัสในดินแดนประเทศเจ้าอาณานิคม ความรู้สึกนี้คุกรุ่นอยู่ในใจตั้งแต่สมัยเรียน จนกระทั่งเมื่อกลับมาอยู่ในลาว ท่านกลายเป็นผู้ที่ถูกฝรั่งเศสจับตาดูเป็นพิเศษ เนื่องจากฝรั่งเศสเคยเสนอให้ท่านแยกเวียงจันทน์ไปปกครองเป็นอิสระ แต่ท่านปฏิเสธ เพราะเห็นว่าไม่ควรจะแบ่งลาวออกเป็นส่วนๆ อันจะนำไปสู่ความแตกแยก เป็นช่องทางให้ชาวต่างชาติเข้ามาแทรกแซงและอาจยึดครองลาวอีก¹⁶² แต่ในที่สุดท่านก็รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีควบคู่ไปกับตำแหน่งมหาอุปราช จนกระทั่งญี่ปุ่นแพ้สงครามในปี พ.ศ. 2488 ขณะที่รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนี้ เจ้าเพชรราชพยายามพูดคุยกับพ.อ.อิชิบาชิ เพื่อขอรวมดินแดนลาวทั้งหมดเข้ากับหลวงพระบาง แต่ก็ไม่สำเร็จ เนื่องจากทางญี่ปุ่นปฏิเสธข้อเสนอนี้ โดยอ้างว่าฝรั่งเศสเคยปกครองลาวมาด้วยระบบที่เป็นอยู่และมีความเรียบร้อยดี จึงยังไม่เห็นสมควรที่จะเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองในลาว¹⁶³

นอกจากการให้คนลาวมีตำแหน่งในคณะบริหารแล้ว ญี่ปุ่นยังส่งเสริมให้ปัญญาชนลาว ออกหนังสือพิมพ์ชื่อ ลาวเจริญ โดยเริ่มออกเผยแพร่เป็นครั้งแรกในวันที่ 22 มีนาคม 2488 เป็นหนังสือพิมพ์ที่เปลี่ยนแปลงมาจากหนังสือพิมพ์ ลาวใหญ่ ที่เคยอยู่ใต้การสนับสนุนของฝรั่งเศส ผู้นำในการรับผิดชอบการออกหนังสือพิมพ์ลาวเจริญ นี้ คือ ท้าวหุຍ อภัย เป็นหัวหน้ากองบรรณาธิการ และมีท้าวกระต่าย โคนสโสฤทธิ์ และท่านภูว พิมมาสอน มาร่วมงานด้วย โดยหนังสือพิมพ์ลาวเจริญ มีจุดมุ่งหมายมุ่งหมายสืบพันธมิตรกันของชาวลาวพลี (คนเอเซีย) ต่อตัวชาวลาวขาว (คนตะวันตก) และส่งเสริมการร่วมมือกันระหว่างลาวกับญี่ปุ่น ในการต่อสู้เพื่ออิสรภาพของลาว หนังสือพิมพ์ลาวภายใต้การสนับสนุนของญี่ปุ่นนี้ จึงกลายเป็นกระบอกเสียงในการโฆษณาให้ประชาชนลาวร่วมมือกับญี่ปุ่นอีกทางหนึ่งด้วย¹⁶⁴

ส่วนด้านการศึกษาภายในลาวนั้น ญี่ปุ่นไม่ได้วางแผนการศึกษาเอาไว้ และไม่สนใจว่าการศึกษาที่มีอยู่ในลาวจะยังคงดำเนินการตามรูปแบบการศึกษาของฝรั่งเศส ญี่ปุ่นจึงเปิดโรงเรียนในลาวขึ้นใหม่อีกครั้ง หลังจากที่ต้องหยุดลงเมื่อเกิดสถานการณ์วุ่นวาย เพียงเพื่อความสบายใจของประชาชนลาว และยังคงให้ใช้ระบบการศึกษาแบบเดิม นโยบายในลาวของญี่ปุ่นจะเน้นไปที่การสร้างโรงงาน และสร้างถนนหนทาง เพื่อใช้ลำเลียงอาหารและอาวุธ อันเป็นสิ่งจำเป็นในภาวะสงคราม ดังนั้น สภาพการณ์ของประเทศลาวในช่วงเดือนเมษายน 2488 หลังจากที่ญี่ปุ่นยึดครอง

¹⁶² Manich Jumsai, op. cit., pp. 272-273.

¹⁶³ 3349, อ้างแล้ว, หน้า 85-86.

¹⁶⁴ Geoffrey C. Gunn, op. cit., p.112, ดูเพิ่มเติมได้จาก ทองสา ไชยวงศ์คำดี และคณะ, อ้างแล้ว, หน้า 148.

ลาวจากฝรั่งเศสได้ 1 เดือน ญี่ปุ่นได้ตั้งกองทหาร 3 กองพัน โรงงานด้านวิศวกรรม โรงงานรถยนต์ 3 โรงงาน เกษตกรคนลาวไปสร้างถนนจากซาเหนือไปปากเซ เพื่อเชื่อมลาวกับอินโดจีนส่วนอื่นๆ¹⁶⁵

แม้ว่าญี่ปุ่นจะไม่เกี่ยวข้องทางการบริหารการปกครองในลาวมากนัก แต่การปกครองลาวช่วงปี พ.ศ. 2488 นี้มีข้อเสีย คือ ญี่ปุ่นยังคงเก็บภาษีในอัตราที่ฝรั่งเศสเคยเก็บเป็นการชั่วคราว ซึ่งเรื่องภาษีนี้อาจถือว่าเป็นความเดือดร้อนมากที่สุดสำหรับประชาชนลาว¹⁶⁶ นอกจากนั้น ยังเกณฑ์แรงงานคนลาวเพิ่มขึ้นเพื่อไปขนอาวุธ ขนเสบียง ต่อเรือ สร้างถนน สร้างสะพาน สร้างอาคารต่างๆ ตัดต้นไม้ ฯลฯ เนื่องจากเป็นช่วงสงคราม ภายในประเทศญี่ปุ่นเองก็ขาดแคลนเสบียงอาหาร และอาวุธยุทธปัจจัย จึงต้องหาผลประโยชน์จากลาวอย่างเต็มที่ หากมีประชาชนลาวขัดคำสั่งจะถูกจับกุมหรือประหารชีวิต เพราะฉะนั้น ประชาชนทั่วไปจึงไม่พอใจการปกครองของญี่ปุ่น เพราะญี่ปุ่นไม่ได้เข้ามาช่วยแก้ปัญหาหรือลดความกดดันลงเลย กลับต้องเสียภาษีและถูกเกณฑ์แรงงานไม่น้อยไปกว่าที่เคยเป็นมา แล้วยังต้องส่งเสบียงอาหารและสิ่งของอื่นๆ ให้ญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นอีก ซึ่งเป็นเรื่องที่สร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชนมาก¹⁶⁷ แต่หลังจากการประกาศเอกราชของลาวเพียง 4 เดือน ญี่ปุ่นต้องยอมแพ้สงครามต่อฝ่ายสัมพันธมิตรในเดือนสิงหาคม 2488 ก่อนจะออกไปจากลาว ญี่ปุ่นมอบอาวุธ เช่น ปืนยาว 150 กระบอก ปืนกล 4 กระบอก และสิ่งของที่มีประโยชน์ในการสงครามให้กับเจ้าเพชรราช เพื่อเป็นการยืนยันว่าญี่ปุ่นสนับสนุนให้ลาวปกครองตนเอง และต่อต้านฝรั่งเศส¹⁶⁸

ส่วนทางด้านท่าทีของรัฐบาลไทยภายใต้การนำของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ต่อการเข้ายึดครองลาวจากฝรั่งเศสของญี่ปุ่นในช่วงต้นปี พ.ศ. 2488 นั้น ไม่ปรากฏชัดเจนนัก เนื่องจากด้านหนึ่งรัฐบาลไทยต้องปฏิบัติตามนโยบายทั้งด้านการทหารและเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ในฐานะที่ไทยร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นทำสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร แต่ทั้งนี้ทางรัฐบาลไทย ก็ต้องเพิ่มความระมัดระวังตัวให้มากขึ้น เพราะญี่ปุ่นอาจจะเข้ายึดอำนาจการปกครองทั้งหมดของไทย เหมือนกับที่ทำในดินแดนอินโดจีนฝรั่งเศสเมื่อใดก็ได้ และหากเป็นเช่นนั้นจริง ญี่ปุ่นคงใช้โอกาสนี้บีบบังคับเอาประโยชน์จากประเทศไทยให้มากที่สุด โดยเฉพาะทางด้านการเงิน ดังนั้น ในอีกด้านหนึ่งรัฐบาลไทยจึงวางแผนรับมือกับสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นนี้ โดยการเจรจาตกลงกับประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรเพื่อให้ช่วยไทยต่อสู้กับญี่ปุ่นอย่างเปิดเผย หากญี่ปุ่นเข้ายึดครองไทย ซึ่งทางรัฐบาลไทยดำเนินการตามแผนด้วยการแจ้งสหรัฐอเมริกาว่า ญี่ปุ่นกำลังบีบบังคับเอาเงิน 100 ล้านบาทจากไทย รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ได้ปรึกษากับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้วว่า ไทยจะไม่ให้เงินจำนวน

¹⁶⁵ Geoffrey C. Gunn, op. cit., p.118.

¹⁶⁶ Ibid., p.118.

¹⁶⁷ สุวิทย์ ธีรศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า 271.

¹⁶⁸ ทองสา ไชยวงศ์คำดี และคณะ, อ้างแล้ว, หน้า 156.

นี้แก่ญี่ปุ่น แต่หากญี่ปุ่นไม่ยอมและบีบไทยหนักขึ้น รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์จะลาออกเพื่อจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่ และรัฐบาลใหม่จะประกาศเพิกถอนนโยบายต่างๆ ที่ทำไว้กับญี่ปุ่นทั้งหมด โดยจะแถลงว่า ให้ประเทศไทยกลับคืนสู่สถานะเดิมก่อนวันที่ 8 ธันวาคม 2484 ซึ่งเมื่อคืนสู่สถานะเดิมแล้ว ญี่ปุ่นก็ไม่มีสิทธิที่จะมาอยู่ในเมืองไทยต่อไป แต่หากไทยประกาศเช่นนั้นจริง ทางฝ่ายญี่ปุ่นจะต้องไม่ยินยอมอย่างแน่นอน และคงต้องประกาศต่อสู้กันอย่างเปิดเผย เมื่อถึงเวลานั้น ไทยหวังว่าทางสหรัฐอเมริกาจะช่วยไทยต่อสู้กับญี่ปุ่น ส่วนทางสหรัฐอเมริกาคงกลับมามีใจให้รัฐบาลไทย ยืนยันแผนดังกล่าวไว้ก่อน เพื่อประโยชน์ทางการสงครามของฝ่ายสัมพันธมิตร สหรัฐอเมริกาให้ความมั่นใจกับรัฐบาลไทยว่า จะเคารพอกราชและอธิปไตยของไทย และจะไม่ถือว่าไทยเคยประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาคด้วย⁶⁹ ดังนั้น เมื่อแผนการดังกล่าวของรัฐบาลไทย ถูกยืนยันจากสหรัฐอเมริกา รัฐบาลไทยจึงยังไม่ปฏิบัติตามแผน ทั้งนี้ การปฏิบัติงานร่วมกันของขบวนการเสรีไทยกับฝ่ายสัมพันธมิตร โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ก็ถือเป็นเกราะป้องกันความเสียหายไว้ชั้นหนึ่งแล้วว่า หากญี่ปุ่นแพ้สงคราม สหรัฐอเมริกาน่าจะปกป้องไทยจากการที่อาจต้องตกเป็นประเทศผู้แพ้สงครามไปกับญี่ปุ่นด้วย

การเข้ายึดครองลาวของญี่ปุ่นนี้ ก็ไม่ได้กระทบต่อการดำเนินงานของขบวนการเสรีไทยและเสรีลาวนัก เพียงแต่จะต้องระมัดระวังการตรวจตราของทหารญี่ปุ่นบริเวณชายแดนอินโดจีนให้มากขึ้นอีก เพื่อไม่ให้ญี่ปุ่นล่วงรู้ถึงการดำเนินงานต่างๆ ของขบวนการเสรีไทยได้ เพราะหน่วยฝึกของเสรีไทยในภาคอีสาน เป็นหน่วยฝึกที่มีความสำคัญ คือ มีชัยภูมิเหมาะสมต่อฝึกพลพรรค การรับอาวุธและการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายสัมพันธมิตร รวมทั้งการติดต่อประสานงานกับขบวนการชาตินิยมของประเทศในอินโดจีน เช่น เวียดนาม ลาว และกัมพูชา

สรุปแล้ว การที่ญี่ปุ่นยึดการปกครองลาวจากฝรั่งเศส เพื่อเพิ่มความมั่นคงให้กับกองทัพญี่ปุ่นในการทำสงคราม โดยไม่ต้องเป็นห่วงว่ากองทัพฝรั่งเศสในอินโดจีนจะร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตรโจมตีญี่ปุ่น โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2488 ซึ่งเป็นช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่สองนี้ ญี่ปุ่นกำลังตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ และพ่ายแพ้การรบกับกองทัพของฝ่ายสัมพันธมิตรในหลายพื้นที่ ซึ่งนอกจากการยึดครองด้วยกำลังทหารแล้ว ญี่ปุ่นยังดำเนินการผูกมิตรกับชนชั้นนำลาว เพื่อเอาใจชนชั้นนำลาวให้ร่วมมือกับญี่ปุ่น โดยการส่งเสริมให้กษัตริย์ลาวประกาศเอกราช ให้ชนชั้นนำลาวจัดตั้งรัฐบาลภายใต้การควบคุมของญี่ปุ่น รวมทั้งส่งเสริมแนวคิดชาตินิยมให้เกิดขึ้นในหมู่คนลาวมากขึ้น แม้ว่าเพียง 4 เดือนเท่านั้น หลังจากที่ญี่ปุ่นยึดครองลาวจากฝรั่งเศสได้ กองทัพญี่ปุ่นก็ต้องพ่ายแพ้สงครามต่อฝ่ายสัมพันธมิตร แต่ผลจากการเปิดโอกาสให้ชนชั้นนำลาวตั้งรัฐบาล และมีส่วนร่วมในการบริหารบ้านเกิดเมืองนอนของตน ได้กลายเป็นอิทธิพลสำคัญส่วนหนึ่งที่ผลักดันให้ขบวนการต่อสู้

⁶⁹ คีเรก ชัยนาม, อ้างแล้ว, หน้า 327-328.

เพื่อเอกราชลาวมีสมาชิก และมีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้น นำไปสู่การร่วมมือกันระหว่างนักชาตินิยม ลาวทั้งจากภายในลาว และที่เคยเข้ามาอยู่ในประเทศไทย จนกระทั่งหลังสงครามยุติ พวกเขาสามารถรวมตัวกันเป็นขบวนการลาวอิสระ ดำเนินการประกาศเอกราชและจัดตั้งรัฐบาลในดินแดน ลาวได้ในที่สุด ดังจะได้อธิบายถึงเรื่องนี้ในบทต่อไป ส่วนผลกระทบที่มีต่อไทยจากการเข้ายึดครอง ลาวของญี่ปุ่นนั้น คือการทำให้รัฐบาลไทยรู้สึกไม่มั่นคง เกรงว่าญี่ปุ่นอาจจะเข้ายึดครองประเทศ ไทยด้วย เหมือนกับที่ญี่ปุ่นยึดครองอินโดจีนจากฝรั่งเศส ดังนั้น รัฐบาลไทยจึงต้องพยายามดำเนิน การเจรจากับสหรัฐอเมริกา เพื่อให้มั่นใจว่าสหรัฐอเมริกาจะช่วยไทยสู้รบกับญี่ปุ่น หากญี่ปุ่นเข้ายึด ครองไทยจริงๆ